

Министерство культуры и
духовного развития РС(Я)
ГКУ РС(Я) «Республиканская
библиотека для слепых»

**ВETERАНЫ ТЫЛА
ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ,
ЧЛЕНЫ ВСЕРОССИЙСКОГО
ОБЩЕСТВА СЛЕПЫХ**

к 75-летию Великой Победы

НИКТО НЕ ЗАБЫТ,
НИЧТО НЕ ЗАБЫТО

Якутск, 2020

УДК 94(571.56)''1941/1945''

ББК 63.3(2Рос.Яку)622-2

В39

Ответственный за выпуск А. С. Никитина
Благодарим за предоставленный материал
Музей ЯРООООИ ВОС и МО ВОС

В39 Ветераны тыла Великой Отечественной войны, члены Всероссийского общества слепых : к 75-летию Великой Победы / Министерство культуры и духовного развития РС(Я), Республиканская библиотека для слепых ; ответственный за выпуск А. С. Никитина. – Якутск, 2020. – 152 с. – (Никто не забыт, ничто не забыто). – Текст : непосредственный.

Сборник включает ранее неопубликованные воспоминания ветеранов тыла, являющихся инвалидами по зрению. Входит в серию «Никто не забыт, ничто не забыто» к 75-й годовщине Великой Победы, основанной Республиканской библиотекой для слепых.

Издание адресовано широкому кругу читателей.

УДК 94(571.56)''1941/1945''

ББК 63.3(2Рос.Яку)622-2

В39

©ГКУ РС(Я) «Республиканская библиотека
для слепых», 2020

ПРЕДИСЛОВИЕ

В Великой Отечественной войне приняли участие представители трех поколений. Первое поколение – это те, кто родился в последней четверти XIX века – 8860400 сыновей и дочерей погибли на поле брани и в тылу. Второе поколение, те, кто родился с 1905 по 1927 год – непосредственные участники боевых действий и труженики тыла. Третье поколение – подростки, работавшие наравне со взрослыми и дети войны.

Закон о ветеранах, принятый в 1995 году, поделил военные поколения на три группы: на участников и инвалидов Великой Отечественной войны; ветеранов Великой Отечественной войны по статье 20 – это труженики тыла. Позднее стали выделять детей войны. Имена всех, кто приближал Победу ушли в вечность.

2020 год Указом президента Российской Федерации В.В. Путина объявлен Годом Памяти и Славы. Этому великому событию посвящен сборник воспоминаний ветеранов тыла из серии «Никто не забыт, ничто не забыто», основанной ГКУ Республики Саха (Якутия) «Республиканская библиотека для слепых» при поддержке Якутской республиканской организацией Всероссийского общества слепых.

В серию входит три сборника о непосредственных участниках Великой Отечественной войны и

фронтовиках («Ветераны Великой Отечественной войны, члены Всероссийского Общества Слепых»), тружениках тыла («Ветераны тыла Великой Отечественной войны, члены Всероссийского Общества Слепых») и детях войны («Есть такое поколение – Дети Войны!»), которые являются инвалидами по зрению, в форме воспоминаний, эссе, поэтических произведений.

Первостепенной задачей, которую ставили перед собой составители сборника является сохранение памяти о событиях Великой Отечественной войны, Победе, героическом прошлом от фронтовика и труженика до ребенка, в чье детство ворвались страх, голод, лишения и смерть близких.

В сборнике представлена обобщенная картина жизни того времени через воспоминания о славных тружениках тыла, которые являются инвалидами по зрению, о жизни в деревнях и селах в сложнейшие годы военного лихолетья. Вошли воспоминания от самих труженников тыла, а также детей и родственников.

Республиканская библиотека для слепых выражает искреннюю благодарность, кто принял участие в подготовке материалов к изданию книги – музей ЯРООООИ ВОС, муниципальным организациям общества, библиотекам, социальным работникам и родственникам героев Победы, которые предоставили материалы, по объему достойные отдельного издания.

Воспоминания о ветеранах тыла распределены по улусам РС(Я), внутри по алфавитному порядку. Сборник содержит материалы на якутском и русском языках.

I. ГОРОД ЯКУТСК

Адамова Матрена Николаевна

От ыйын 1 күнүгэр 1935 с. Чурапчы улууһун Хатылы нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Аҕата Иванов Николай Семенович 1942 с. сэриигэ ынырыллыбыта. 1943 с. ийэтэ сэрии кэмигэр тыылга биригэдьииринэн үлэлээбитэ. 1944 с. ыалдьан өлбүтэ, 3 оҕо тулаайах хаалбыта: быраата Иванов Семен Николаевич (1937 с.) суоппар идэлээх, кыра быраата Николай Николаевич эмиэ суоппар. Ийэлэрэ өлбүтүн кэннэ, икки хараҕа суох эбэлээх эһэлэригэр иитилибиттэрэ. Чурапчы Мындаҕаайатыгар интернакка олорон 7 кылааһы бүтэрбитэ. 1955 с. Хатылы сельсоветыгар суруксутунан, 1956 с. Субурусскай аатынан колхуоска кассирынан, машиниһынан үлэлээбитэ. 1958 с. сэрии бэтэрээнигэр Адамов Петр Егоровичка кэргэн тахсыбыта.

1966-1969 сс. Чурапчыга «Курс медицинских сестер Красного креста» үөрэммитэ. 1968-1979 сс. Чурапчы улууһун Диринг нэһилиэгэр сиэстэрэлээбитэ. 1979-1990 сс. Чурапчытааҕы Госстрах инспекциятыгар үлэлээбитэ.

Матрена Николаевна сэрии тулаайаҕа, тыыл бэтэрээнэ, сэрии бэтэрээнин огдообото, Сталин аатынан мэтээлинэн наҕараадаламмыта, Өрөспүүбүлүкэтээҕи көрбөттөр уопсастыбаларын чилиэнэ, үлэ бэтэрээнэ.

Алексеева Татьяна Николаевна

Я, Алексеева Татьяна Николаевна, урожденная Степанова, родилась в 1930 г., в свидетельстве о рождении метрика оформлена была 16 мая 1931 г. в г. Якутске. Отец, Степанов Николай Петрович, родился в г. Якутске. Работал разнорабочим. Мама родилась в Чурапчинском районе, была домохозяйкой.

Нас в семье было 4 детей. Я была старшим ребенком. Во время войны папа работал в колонии, редко приходил домой. Мама, в 1944 г. во время войны, умерла от голода, мы остались одни. Так как я была старшая, всех своих братьев и сестрѐнку, которой на тот момент было 2 года, поднимала я.

Как мы выжили, непонятно... Но иногда помогали добрые соседи. Кто кусок хлеба принесѐт, кто какие-то овощи и прочее. Когда училась в школе, собирали металлолом, макулатуру, отправляли работать в колхоз в пос. Хатассы. Мы помогали собирать урожай, колоски, выполняли различные работы. Нам говорили, что таким образом мы помогаем победить фашистов и приближали Победу, что мы помогаем нашим бойцам. Был такой лозунг: «Всѐ для фронта, всѐ для Победы!».

По окончании войны я пошла работать в поликлинику № 1 регистратором, там я проработала 6 лет. Потом я закончила курсы дезинструкторов и меня

Афанасьева Наталья Федоровна

Мин, Афанасьева Наталья Федоровна, 1930 с. Мэнэ-Ханалас оройуонугар 2 Моорук нэһилиэгэр колхозтаах дьиэ кэргэннэ төрөөбүтүм. 1939-1940 сс. үөрэх дьылыгар Бүтэйдээх 7 кылаастаах оскуолатыгар 1 кылааска үөрэнэ киирбитим. 2 кылааһы бүтэрэрбэр Аҕа дойду сэриитэ саҕаламмыта. Нэһилиэкпитигэр суткураан, аччыктааһын, хоргуйуу, өлүү-сүтүү турбута. Аҕам уонна бииргэ төрөөбүт убайым үлэлии сылдьан ыалдьан өлбүттэрэ. Биһиги ийэбинээн тулаайах хаалан, Ороссолуодаҕа үлэбэ киирбиппит. Мин 10 сааспыттан улахан дьону кытта тэннэ колхозка үлэлээбитим.

1947 с. кулун тутар 15 күнүгэр «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.» диэн Сталин мэтээлинэн наҕараадалаабытым.

Арыт сыл колхозка үлэлээн, арыт сыл үөрэнэн, 1 Хаптаҕай 7 кылааһын 1948 с. үөрэнэн бүтэрбитим. Сайынын колхозка үлэлиирим. 1948 с. ЯФАШ фельдшер-акушер салаатыгар үөрэнэ киирбитим. Уусуран кэнсиэрдэргэ, ытыыга, хайыһарга, сүүрүүгэ көхтөөхтүк кыттарым. Хайыһарга 5 уонна 8 км дистанцияларга өрөспүүбүлүкэбэ 2 миэстэ буолбутум.

1952 с. Мэнэ-Ханалас Сталин колхоз 1 Тыыллыма-Лоомтука бөһүөлэгэр үлэбин саҕалаабытым. Хаатылыма уонна Улуу Тоҕой нэһилиэнньэтин эмиэ көрөр, эмтиир соруктаабым.

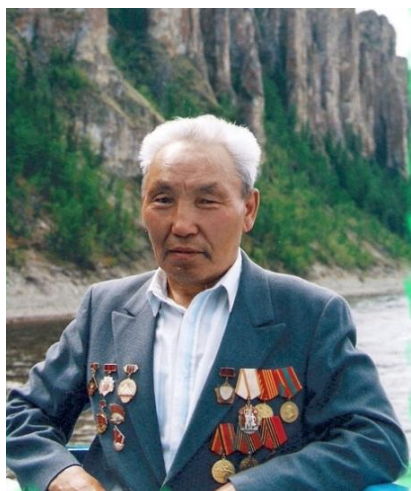
1956 с. кэргэним Афанасьев Егор Семенович Свердловскайтан үөрэбин бүтэрэн Тааттаҕа Ытык-Күөлгэ пожарнай инспекторынан анаммыта. Ытык-

Күөлгэ санэпидстанцияға 5 сыл медстатистигынан, трахома диспансерын сэбиэдиссэйнэн, Ытык-Күөл орто оскуолатын фельдшеринэн үлэлээбитим.

85 сааспын туолаары олорон 7 оҕолоохпун, 12 сиэннээхпин. 5 хос сиэннээхпин. Биһиги дьыэ кэргэн оҕолорбут үөрэхтэригэр үчүгэй буолан, оройуонна предметнэй олимпиадаларга кытталлара, хайыһарга, саахымакка, остуол тиэниһигэр, ытыыга, сүүрүүгэ, баскетболга, волейболга оскуолаларын чиеһин көмүскүүллэрэ.

Мин үлэбэр бэриниибин, нэһилиэк олоҕо сайдыытыгар общественной үлэбэ кылааппын иһин, 2009 с. «Россолода нэһилиэгин бочуоттаах гражданина» ааты инэрбиттэрэ, улууспар «Книга Трудовой Славы Здравыхранения улуса» киирбитим, «Доруобуйа харыстабылын Бочуоттаах үлэһитэ» буолабын.

Белых Афанасий Семёнович

Афанасий Семёнович родился 13 марта 1927 г. в с. Усун-Кытыл Орджоникидзевского района. Во время Великой Отечественной войны наравне со взрослыми трудился на благо Победы, за что в 1947 г. был награждён медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг».

С 1949 по 1953 гг. служил в рядах Советской Армии в авиационных войсках в Иркутске, Чите и Калининграде. С 1953 по 1985 гг. работал фельдъегерем в Управлении специальной связи г. Якутска. За добросовестную службу награждён орденом «Знак Почёта», почётными грамотами, удостоен внесения в «Книгу Почёта» г. Москвы.

Имеет многочисленные медали, ветеран тыла, ветеран труда, ветеран связи.

В настоящее время ему 93 года, проживает вместе с супругой Марией Николаевной в г. Якутске. С женой воспитали четверых детей, дали им высшее образование. Имеют внуков и правнуков.

Борисова Мария Егоровна

Родилась 19 августа 1924 г. в I-Мельжахсинском наслеге Мегино-Кангаласского района в семье бедняка. Отец – Егор Яковлевич Птицын, мать – Александра Ивановна Санникова, колхозники. Были безграмотными. Мать умерла в 1937 г. от туберкулеза. Отец в 1944 г. Сестра от

первого брака отца, Акулина Егоровна, умерла в 1947 г., ее муж – Михайлов Прокопий Егорович, погиб в боях в ВОВ. У них осталась одна дочь, которую воспитала я.

В деревне в то время жили очень бедно, никакой техники в колхозе не было, все работы выполнялись вручную. В тяжелые годы войны была засуха, неурожай, поэтому доходы в колхозах были мизерными. Все мы жили в якутских балаганах, топили камелек, окна были сделаны из льда. Были у нас две коровы, а рабочую лошадь и быка отдали в колхоз.

В один год, в 1934 г., у нас умерли трое детей, мои родные сестренки и братик. Видимо, они умерли от коклюша, сильно кашляли, умер и еще один братик 6 лет. И осталась в семье я одна девочка.

В Мельжахсинской школе было 4 класса начального образования. Учительницей работала малограмотная женщина Вера Степановна Нифонтова. Школа находилась в 5 км от дома. На целый день получала у матери кусочек лепешки. Школьной формы не было, учебников не хватало, чернил и тетрадей не

было – использовали газеты и карандаши. После окончания 4 класса отец повез меня в с. Майя в 5 класс. После окончания 7 класса Маинской школы, приехала в город и в 1940 г. поступила в сельхозтехникум и вдруг грянула ВОВ. У нас отменили каникулы и направили на сельхозработы. Так, в первый год проработали в своем учхозе. За три года учебы каникул у нас не было. Ввели карточную систему, все мальчишки ушли на фронт. Так обстояло дело и с преподавательским составом.

По окончании техникума в 1943 г. нас направили на работу в районы. Я была распределена в Мегино-Кангаласский район зоотехником по племделу, работала до 1945 г. Якутское правительство организовало курсы по подготовке в ВУЗ. Многие были направлены на учебу в Иркутск, Омск, Москву. Нам впервые пришлось покинуть пределы республики. Через 10 дней на поезде добрались до Москвы. Послевоенное время было тяжелым, была карточная система (отменена в 1947 г.). В Москве мы, студенты, жили очень скромно и скудно. Питались также скромно. Нас посылали на уборку урожая: необходимо было собрать 10 мешков картошки, чтобы получить в качестве оплаты один мешок. Картошка была основной нашей пищей. На летние каникулы домой в Якутию мы не ездили, не было денег, поэтому мы устраивались на работу: на переборку овощей, ягод, на уборку урожая и т. д.

Все якутяне, обучавшиеся в Москве, были очень дружны. Мы очень любили ходить в московские театры.

Бочковская Светлана Всеволодовна

Родилась в 1931 г. в г. Якутске в семье учителей. У нее две сестры и брат. Окончила школу №8 и поступила в Якутский пединститут на биолого-географический факультет. Училась на «отлично», получила именную стипендию им. Короленко. На 4 курсе вступила в КПСС. После учебы была оставлена на факультете. В это время участвовала в работе комсомола города, была членом бюро ВЛКСМ и в ревизионной комиссии Обкома комсомола. В 1954 г. уехала в г. Клин (Московская область), муж был военный. Работала учителем в школах.

1963 г. по семейным обстоятельствам переехала на родину в г. Якутск с 2 детьми. Работала в Якутском государственном университете на биолого-географическом факультете. Вела общественную работу: была партийным секретарём факультета, на протяжении 7 лет заместителем секретаря парткома ЯГУ, в месткоме. Работала до выхода на пенсию (1984 г.).

Награждена званием «Отличник высшей школы СССР», «Ветеран труда и тыла». Также имеет юбилейные медали и наградные знаки «Учитель учителей» и «Учительская династия».

Находясь на пенсии, состоит в обществе «Старожилы города Якутска» при Республиканском краеведческом музее. Постоянно выступает перед учащимися в школах города, студентами и т.д. Имеет две дочери, пять внуков и 4 правнука.

Еремеева Анна Ивановна

Я, Еремеева Анна Ивановна, родилась 22 апреля 1932 г. на участке Маай 1 Бордонского наслега Нюрбинского района в многодетной семье Еремеевых вторым ребенком.

В начале войны в 1941 г. наша семья проживала в отдаленном участке Энэрдэк. Помню, в один из летних дней в наш участок прискакал мужчина верхом на белой лошади и сообщил о начале войны и тут же вручил повестки нескольким мужчинам. Так нарушилась наша тихая спокойная мирная жизнь. Стали призывать 18-летних парней. Из нашего малонаселенного участка призвали 27 человек, некоторых – на трудовой фронт в Булунский район, из которых возвратились лишь единицы...

Моего отца, Еремеева Ивана Афанасьевича, комиссовали из-за травмы: во время охоты повредил правое плечо самострелом, из-за которого пальцы парализовались. Отец тогда работал продавцом и охотился. Они охотились вместе с мамой Александрой Васильевной. Мы, дети, помогали родителям выделывать шкурки, чистить и засаливать рыбу. Весь промысел сдавался государству, на фронт.

Летом колхозные посеы стали страдать от засухи и нашествия саранчи, тогда из детей организовали бригады по их вылову. Я стала бригадиром. Ночами дежурили на полях, посеянных ржом и ячменем,

колоски которых ночью облеплялись саранчой. У нас были сшитые «мешки-ловушки», на которых ловили задремавших насекомых: бежали по обоим краям пашни, держа сети. Нашу «добычу» взвешивали. За один такой «пробег» получалось 2-3 кг саранчи. Осенью мою работу оплатили целым килограммом сливочного масла. Позже наградили медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.».

Про Победу узнали в школе на линейке. Учителя всех нас построили и сказали: «Война закончилась, мы победили!». Мы все радостно закричали «Ура!». И в тот день мы не учились, было всеобщее ликование.

В 1955 г. окончила Якутскую фельдшерско-акушерскую школу, работала в Нюрбинском районе фельдшером, в 1978 г., переехав в г. Якутск, до выхода на пенсию работала в Якутском противотуберкулезном диспансере медсестрой. За добросовестную работу была награждена Почетными грамотами, благодарностью Министра здравоохранения РС(Я), знаками «Победитель социалистического соревнования», «Ударник коммунистического труда» и др.

С мужем Василием Трофимовичем Васильевым воспитали 4 детей, все получили высшее образование, обзавелись семьями. В настоящее время я любимая бабушка и прабабушка многочисленных внуков.

Пусть никогда не будет войны!

Захарова Варвара Иннокентьевна

Родилась в с. Кобяй 10 февраля 1923 г. в семье колхозников. В 1941 г. окончила 7 классов Кобяйской школы. Во время войны работала в РО НКВД Кобяйского района сотрудником, секретарем РК ВКП. 1945-1946 гг. – народный следователь прокуратуры

Кобяйского района; 1946-1947 гг. – юридическая школа в г. Якутске, отчислена по болезни; 1947-1949 гг. – бухгалтер Намской средней школы; 1949-1951 гг. – бухгалтер райсовета; 1952-1959 гг. – бухгалтер Кобяйской типографии; 1960-1978 гг. – регистратор Кобяйской участковой больницы.

На себе испытала все тяготы войны: холод, голод, болезнь. С 1946 г. – член КПСС. В 1950 г. вышла замуж за участника ВОВ Левина К.Н., родила, воспитала троих детей.

С 1987 г. проживает в г. Якутске с дочерью Ниной. Сыновей потеряла рано. Любимая бабушка 5 внуков, 14 правнуков. Имеет награды: «За победу над Германией в ВОВ 1941-1945 гг.», «За доблестный труд в ВОВ 1941-1945 гг.», «Ветеран труда», Юбилейные медали победы в ВОВ: 20 лет, 30 лет, 40 лет, 50 лет, 60 лет, 65 лет, 70 лет.

Константинов Егор Васильевич

Родился 29 марта 1935 г. в Нахаринском (ныне Эмисском) наслеге Амгинского района в семье колхозников. В 1943 г. окончил первый класс, после которого до 1947 г. не учился, а работал в колхозе. В 1947 г. поступил во 2 класс Олом-Кельской начальной школы, которую закончил в 1950 г. В этом же году поступил в Алтанскую семилетнюю школу, которую закончил в 1954 г. После окончания школы был призван в ряды Советской Армии. Службу начал на территории КНР в г. Далянь. В 1955 г. советские войска выехали из территории Китая и служба продолжилась в г. Ашхабад Туркменской ССР. Из армии демобилизовался в 1957 г.

В 1961 г. после окончания школы киномехаников, был направлен в Жиганский отдел культуры в качестве киномеханика. 1961-1963 гг. – киномеханик и инспектор отдела культуры Жиганского района. 1963-1965 гг. – директор киносети Жиганского района. 1965-1967 гг. – директор киносети Амгинского района. В 1967 г. по решению Амгинского РК КПСС был направлен на учебу в Читинскую советско-партийную школу. После окончания учебы в 1970 г. был направлен на работу в совхоз «Амгинский» в качестве председателя рабочего комитета профсоюза. В 1973 г. бюро райкома партии направило работать секретарем парткома колхоза им. С.М. Кирова. В 1974 г. все колхозы республики были

преобразованы в совхозы. В Амгинском районе были образованы два совхоза. С 1973-1979 гг. работал секретарем парткома колхозов им. С.М. Кирова и И.Я. Строда, совхоза «Победа». В 1979 г. был направлен секретарем парткома во вновь образованный совхоз «Саняхтатский» Олекминского района, где проработал до 1982 г. В 1982 г. был утвержден решением бюро Олекминского райкома партии заведующим сельхозотделом, проработав до 1985 г. С 1985-1994 гг. работал директором Амгинского мясомолкомбината, управления сельского хозяйства и инспектором отдела кадров Райсельхозтехники. С 1994-2004 гг. был на заслуженном отдыхе. В 2004 г. был избран председателем общества слепых Амгинского улуса, где проработал до 2008 г.

В 2013 г. переехал жить в г. Якутск. Был активным читателем библиотеки для слепых, даже потеряв зрение. Для семьи Егор Васильевич был надежной опорой, кормильцем, как неутомимый труженик пользовался большим уважением коллег и друзей. Скончался 20 декабря 2019 г.

Награжден медалями «Советско-китайская дружба» (1954), орденом «Знак Почета» (1976), «Ветеран труда» (1990), «За доблестный труд в ВОВ 1941-1945 гг.» (1996), юбилейными медалями ВОВ 1941-1945 гг. Почетный гражданин Амгинского наслега (2000) и Бетюнского наслега (2016).

Лбова Нина Ефимовна

Родилась 2 декабря 1932 г. в с. Покровск Орджоникидзевского района. В семье было 4 детей. Отца потеряли в 1938 г. Во время Великой Отечественной войны Нине Ефимовне было 8 лет, мать работала в охране. Хлеба не хватало на всех, по 205 граммов раздавали рабочим. После войны окончила в вечерней школе 7 классов. Затем окончила Якутский финансовый техникум. После техникума работала бухгалтером в «Горконтрансе». В 1955 г. вышла замуж, муж по профессии был электриком. С 1960 г. работала бухгалтером в Заводской базе сельхозснаба. В 1963 г. ушла на пенсию.

Сейчас Нина Ефимовна живет в г. Якутске, двое детей, два внука и два правнука. Имеет награды: медаль Ленина, Маршала Жукова.

Ветеран тыла и труда, отличник сельского хозяйства.

Максимова Александра Михайловна

Родилась 30 мая 1932 г. третьим ребенком в семье колхозников в Морукском наслеге Мегино-Кангаласского района. Мать Макарова (Ксенофонтова) Евдокия Кирилловна умерла в 1934 г., отец Макаров Михаил Васильевич повторно не женился.

Ее, маленькую девочку, помогала воспитывать старшая родная сестра отца Макарова Варвара Михайловна. Но, так как она работала в колхозе, ее иногда отправляли бабушке по маминной линии в с. Соло. В 6-летнем возрасте она получила травму на правый глаз, чуть позже заболела корью, вследствие чего ослепла на больной глаз. Отец не пожелал ее отдавать в школу, боясь детских насмешек в ее адрес, потому она осталась неграмотной. Вместо школы помогала сестре по домашнему хозяйству, убиралась дома и помогала ухаживать за скотиной.

Сразу после ледохода в 1941 г. их отправили на север по так называемой «цифре», конечный пункт – поселок Тит-Ары. На семью выдали палатку, печь-«буржуйку», ведра, простую кухонную утварь. Сестра и брат работали в бригадах на засолке рыбы, отец вместе с другими закатывал бочки с уже соленой рыбой, складировали их на берегу для последующей отправки по реке. Александра же кипятила в ведре воду для чая,

так как им этим заниматься было некогда. Там же, на севере они узнали о начале войны.

Когда вернулись в родной колхоз они узнали, что в первую мобилизацию многие земляки и родные были отправлены на фронт. Все они погибли, никто из них не вернулся. Так как она не училась в школе, в годы войны работала в колхозе, помогала старшим. Работа была разная. Летом помогала на сенокосе, работала телятницей, скотницей; осенью – на жатве, заготовке леса (дети убирали с основного ствола деревьев все ветви, а взрослые их распиливали), складывали дрова; зимой – на переборке семян, уборке хотонов; весной и осенью в распутицу для ремонта дорог таскали землю, глину, сухие ветви и чурки.

В 1948 г. врачи настояли на операции сообщив, что она может потерять второй глаз, а правый все это время был с белым бельмом. Все врачи трахоматозной больницы были доброжелательны. После операции она стала инвалидом II группы по зрению.

До приезда в Якутск, в с. Табага Мегино-Кангаласского района работала уборщицей в сельском клубе, почтальоном Тарагайского отделения связи, поваром, а затем уборщицей в Табагинской школе-интернат.

В Якутск переехала в августе 1961 г. В то лето ей выделили путевку в Дом отдыха по линии ВОС, состояла членом общества слепых Мегино-Кангаласского района. В городском правлении ВОС помогли устроиться работать ночной няней в

Республиканскую школу для слепых детей. Проработала в школе 3 года. В 1964 г. устроилась кочегаром в клуб слепых, работала добросовестно. Через год ее перевели на швейную фабрику: она работала в спеццехе по пошиву матрацев и ватных одеял более 9 лет. За время работы в Горбыткомбинате ее награждали Почетными грамотами, а в апреле 1972 г. стала Ударником коммунистического труда.

В 1972 г. овдовела, осталась с двумя дочерьми, в январе 1973 г. перешла работать в Республиканскую библиотеку для слепых уборщицей. В 1975 г. стала инвалидом I группы по зрению бессрочно.

13 октября 1983 г. награждена медалью «Ветеран труда». Проработала в библиотеке до выхода на пенсию в 1990 г. В 1995 г. признали ее посильный труд в годы Великой Отечественной войны, и она стала «Ветераном тыла». 22 марта 1995 г. получила медаль «50 лет Победы в ВОВ», 19 июня 1996 г. награждена медалью «За доблестный труд в ВОВ 1941-1945 гг.».

Неустроева Татьяна Ивановна

Татьяна Ивановна 1921 с. тохсунньу 4 күнүгэр Уус-Алдан оройуонун 2 Байаҕантай нэһилиэгэр Тыраҕатталаах колкуоска элбэх оҕолоох дьыэ кэргэннэ 5 оҕонон күн сириг көрбүтэ. Кыра сааһыгар ийэлэрэ суох буолар, ол кэннэ оҕолор аймахтарын устун иитилибиттэр. Танда 4 кылаастаах оскуолатын бүтэрбитэ. 17 сааһыгар оройуон киинигэр почтаҕа телефонистканан үлэлээбит.

Сэрии сылларыгар Райсовекка секретарь-машинистканан үлэлээбит. Өрөбүлэ суох түүннэри-күнүстэри кыһаллан үлэлээбиттэрэ. «Барыта фронтта» диэн субуотунньуктар буолаллара, дьахтар өттө үтүлүк, кээнчэ тигэллэрэ. Сэрии бүппүтүн кэннэ сэрииттэн эргиллэн кэлбит Неустроев Егор Афанасьевичка кэргэн тахсан 6 оҕолонолор, Түүлээх нэһилиэгэр олохсуйбуттара. 1961 с. оҕо уһуяаныгар үлэлээбитэ, 1966 с. оройуон киинигэр «Мичил» оҕо уһуяаныгар пенсияҕа тахсыар диэри үтүө суобастаахтык үлэлиир.

6 оҕото, 15 сиэнэ, 30 хос сиэнэ, 7 хос хос сиэнэ – кини баайа. Удьуор утума уһаан, тэнийэн иһэриттэн дууһата астынара, кинилэр үөрүүлэриттэн оҕолуу үөрэрэ, астынара. Оҕо эйгэтигэр үлэлээбит буолан, оҕолору олус таптыыра, атын ыал оҕото диэн араарбат этэ, олоҕум барыта оҕоҕо анаммыт диирэ. 2 уонна 3 истиэпэннээх «Медаль материнства» наҕарааданан бэлиэтэммитэ, үлэ уонна тыыл бэтээрээнэ, Кыайы

үбүлүөйүнэй мэтээллэрдээх, Уус-Алдан «Ытык саас» бэлиэ хаһаайына.

2009 с. харабынан I курууппалаах инбэлиит буолбута. Олобун биир арахсыспат аргыһа ырыа этэ, оһох иннигэр ыллыы олорон куруук танас абырахтыыра, кыргыттарыгар былааччыйа, уолаттарыгар ыстаан тигэрэ.

Татьяна Ивановна олобун салжааччылары – оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ, хос хос сиэннэрэ, аймах-билэ дьоно. Кини 2019 с. сэтинньи ыйга күн сириттэн барбыта.

Николаева Александра Федоровна

Верхоянск ай улууһун Боруулаах нэһилиэгэр 1930 с. кулун тутар 19 күнүгэр Божедонов Федор Дмитриевич, Юмшанова Мария Христофоровна диэн ыалга төрөөбүт.

Сэри бириэмэтигэр, ол да кэннэ, колхозка сүөһүгэ, окко үлэлээбит. Ийэтэ – доярка, аҕата – колхоз үлэһитэ. Ийэтэ түүннэри фронтта диэн кубах тириитинэн бэргэһэ, үтүлүк, кээнчэ тигэрэ, оҕолоро тирии имитэллэрэ. Оскуола оҕолоро учууталлары кытта оскуола-интернат уокка оттор маһын бэлэмнэһэллэрэ. Сэри бүппүтүн кэннэ Майыыга эдьийин кытта дояркалаабыт, оттообут.

1951 с. Дьокуускайга кооперативнай техникумга үөрэнэр уонна 1954 с. бүтэрэн Нам, Булун, Эдьигээн, Кэбээйи улуустарга бухгалтердыыр. 1963 с. РСФСР тыа хаһаайыстыбатын министиэристибэтин Иркутскай производстватын управлениятын Дьокуускайдааҕы хлебоприемнай пуунугар сүрүн бухгалтерынан үлэлээбит. 1983 с. сынньаланга тахсыбыт.

Александра Федоровна үлэ уонна тыыл бэтэрээнэ, хараҕынан инбэлиит. Наҕараадалара: «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг.», «Отличник социалистического соревнования РСФСР», медаль «Ветеран труда», «Ветеран тыла», үбүлүөйүнэй мэтээллэр: «120 лет И.В. Сталину», «375 лет Якутия с Россией», ону тэнэ «Саха сирин ытык олохтооҕо» аат хаһаайката.

Осипова Мария Васильевна

Родилась 6 апреля 1932 г. в Кировском наслеге Горного района. В 1941 г. с матерью переехала в Орджоникидзевский район на строительство дороги «Алдан-Качикатцы». Мама умерла в 1943 г., девочка осталась в Покровске. Жила в няньках, работала уборщицей.

В 1952 г. переехала в Якутск и через год устроилась в поликлинику № 1 санитаркой. Жилье дали в бараке на территории Областной больницы и в 1967 г. после рождения дочери перешла в городскую больницу санитаркой в отделение нейрохирургии. Вышла на пенсию в 2002 г. Рабочий стаж – 49 лет. Член ВОС с 1967 г. Инвалид 1 группы.

Умерла 3 июня 2019 г.

Награждена медалью «За трудовое отличие», имеет грамоты и благодарности за хорошую работу. Ветеран тыла и труда.

Пестрякова Дария Николаевна

1933 с. муус устар 27 күнүгэр Балаџаннаах Куулдьатыгар төрөөбүтэ. 1942 с. Уус Күөл оскуолатыгар убайынаан үөрэнэ киирбитэ. 1944 с. Балаџаннаахха колхуоска үлэлээбитэ: саас ыһыы саџана оџус сиэтэрэ, түүтэх баайара.

Биир сыл уот кураан буолан, балаџан ыйыгар көскө көһөн Кэбээйи Иккис Сииттэтигэр барар буолбуттар. Балаџаннаахтан ыанньык сүөһүлэри тыыннаах хааллараары, ардах быыһынан үүрэн айаннаабыттар.

Ол курдук түбүктээхтик колхуоска үлэлээбит, уопсай колхуоска, сопхуоска үлэтин ыстааһа – 19 сыл. Ол кэnnэ 30 сыл оскуола-интернакка үлэлээбит.

1956 с. Пестряков Василий Васильевичка кэргэн тахсар, Хоту Чаранатта алааһыгар ыал буолан олороллор. Кэлин Уус Күөлүгэр көһөн кэлэн, Дария Николаевна 1959 с. диэри ынньыксыттаабыт. 2006 с. кыһыл көмүс сыбаайбаларын бэлиэтээбиттэр. 5 оџо, 12 сиэн, 6 хос сиэн тапталлаах ытык-мааны дьоно буолаллар.

Пономарева Ольга Ивановна

Родилась в 1926 г. в Читинской области, с. Цагакшино Нерченского района. Когда ей было 5 лет, в 1931 г. ее семью репрессировали. Так они попали в Красноярский край, с. Никулино. Там и жили до начала войны.

В первые дни войны началась мобилизация мужчин на фронт. На каждом пароходе по Енисею везли новобранцев. Когда пароход подходил к пристани, новобранцы пели песни, а на берегу стоял отчаянный рев матерей, жен, сестер. На колхозные поля вышли женщины, подростки и эвакуированные немки. Убирали урожай картофеля, турнепса, хлеба и на покосе работали. Ольге тогда было 16 лет.

Летом 1942 г. ее семью мобилизовали на север на рыбалку. Ее старшего брата взяли на войну с первых дней, а младшего в 1942 г. И они летом втроем, отец, мать и Ольга, поехали на рыбалку. В Игарку прибыли 10 октября. Расселили за городом в бараки, с этого началась голодная жизнь. Давали 300 грамм иждивенцам, 800 грамм рабочим хлеб, масло, сахар, соленый налим. Поэтому ей пришлось устроиться на работу в ЖКО, где работал отец. Зимой долбили мерзлую глину кирками с эвакуированными, ремонтировали причал, где приставали иностранные суда, они приезжали за лесом. Летом, когда, приплывали иностранные суда, они работали на барже и грузили пиломатериал. Потом были

месячные курсы счетоводов, затем работала на конторе, оформляли наряды. Летом в бухгалтерии мыла полы, топила печи, выносила золу и заносила уголь.

В сентябре 1944 г. поступила в Игарское педучилище для народов Севера. Там осенью ездили по совхозам на уборку урожая, летом ходили заготавливать дрова для училища, зимой по очереди пилили дрова и заносили в здание.

Победу встретили на I курсе. В 1947 г. в декабре похоронили мать и она осталась с отцом. По окончании педучилища Ольгу отправили работать в Туруханский район, где проработала 30 лет, ушла на пенсию по состоянию здоровья зрения.

В 1999 г. Ольга Ивановна переехала в г. Якутск, где у нее родились сын и дочь.

Попова (Харитоновна) Екатерина Ивановна

Родилась 18 апреля 1933 г. во II Мельжехсинском наслеге Мегино-Кангаласского района. В 5 лет осталась круглой сиротой, воспитывалась у бабушки Харитоновой Прасковьи Николаевны и тети Атласовой Варвары Петровны. В годы войны женщины работали в колхозе «Сардана», летом дети работали на сенокосе. Закончив 7 классов в Томторской школе, Катя приехала в г. Якутск и закончив 8 класс во 2 школе, поступила и закончила Якутскую фельдшерско-акушерскую школу им. Серго Орджоникидзе. После окончания ЯФАШ с 1953 г. работала в 1 детском объединении г. Якутска, в глазном отделении Якутской республиканской больницы медицинской сестрой.

В 1956 г. вышла замуж за Попова Николая Михайловича. Они были направлены на работу в шахтерский поселок Кангалассы. Там у них родились сын и дочь. В Кангаласской участковой больнице Екатерина Ивановна проработала до 1992 г. Затем, после смерти мужа, переехала жить в г. Якутск к дочери. Член ВОС с 1994 г., инвалид I группы по зрению.

Присвоены звания «Ударник Коммунистического труда», «Отличник столичного здравоохранения», имеет множество грамот и благодарностей.

Толстихин Октавий Несторович

Родился 16 июля 1927 г. Его мать Матильда Моисеевна Толстихина – профессор, доктор наук, занималась изучением геологических и гидрогеологических условий нефтегазовых областей страны. Отец Нестор Иванович Толстихин – ученый-новатор, основатель многих научных направлений в гидрогеологической науке. Особое внимание в своей научной деятельности он уделял изучению вечной мерзлоты и гидрогеологии Сибири и Дальнего Востока. Его по праву называют основоположником учения о подземных водах мерзлой зоны литосферы.

В 1949 г. Октавий Несторович окончил кафедру гидрогеологии и инженерной геологии Ленинградского горного института. В 1951 г. его направили начальником гидрогеологического отряда в организованную геологическую экспедицию на Курильские острова и Камчатку. Результатом трехлетних работ явилось открытие газифицирующих источников подземных вод и газоконденсатных месторождений, составление гидрогеологических, геологических и геохимических карт региона.

После окончания аспирантуры и защиты диссертации, О.Н. Толстихин в 1961 г. приехал в Якутию и работал сначала в Якутской Центральной

геологосъемочной экспедиции, а затем в Институте мерзлотоведения СО АН СССР. Под его руководством и при непосредственном участии составлена первая гидрогеологическая карта Якутии масштаба 1:1 500 000, которая послужила основой многих теоретических и практических разработок в области гидрогеологии криолитозоны. Им написана крупная монографическая работа «Наледи и подземные воды Северо-Востока СССР».

В 1971 г. О. Толстихин защитил докторскую диссертацию. В июне 1985 г. возвратился в Якутск на постоянное жительство и стал работать профессором кафедры мерзлотоведения геолого-разведочного факультета Якутского госуниверситета. Полевые учебные практики со студентами позволили ему побывать в разных уголках Якутии и, в частности, в районе дельты р. Лены, где в настоящее время организован биосферный заповедник и международная научно-исследовательская станция. Он считал, что именно за национальными парками – будущее региональной системы охраны природы Якутии.

Поэтическое творчество Толстихина известно широкому кругу читателей. Последние его работы увидели свет в книге «Выдающиеся люди о вечном» и в журнале «International Poetry of the Far North».

Ушницкая Варвара Алексеевна

Родилась 14 мая 1928 г. в местности Кэлэдимэ Онерского наслега Усть-Алданского улуса в семье Ушницкого Петра Васильевича и Акулины Назаровны. В семье было семь детей.

Варвара Алексеевна в 1950 г. вышла замуж за Сыроватского Семена Петровича и прожила с ним 36 лет. Имеют 10 детей, 10 внуков и 10 правнуков.

Работала в Онерском наслеге воспитателем в детском саду, замещала должность заведующего. Кроме того продолжительное время работала санитаркой в больнице. В 1982 г. вышла на пенсию. В 1970 г. была удостоена ордена «Мать-героиня».

II. АЛЛАИХОВСКИЙ УЛУС

Дуткина Ульяна Ивановна

Чокуурдаах олохтоох-торун ортолоругар аҕа саастаах ытык кырдыаҕастартан биирдэстэринэн Ульяна Ивановна Дуткина буолар. Кини «1941-1945 сс. Аҕа дойду

сэриитигэр үлэҕэ килбиэнин иһин» мэтээлинэн, 1997 с. «Советской Союз Маршала Жуков» диэн үбүлүөйдээх мэтээлинэн наҕараадаламмыта. 2019 с. тыыл, үлэ бэтэрээнигэр Ульяна Ивановнаҕа күүтүүлээх «Сэрии оҕото» мэтээл туттарылыбыта.

У.И. Дутхина 1929 с. ахсынны ыйыгар Шаманово сэлиэнньэҕэ күн сири көрбүтэ, төрөппүттэрэ – табаһыттар. Кыра сааһыттан ыарахан үлэҕэ эриллэн улааппыта. Сэрии сылларыгар, кэлин да ыстаадаҕа бостууктаабыт. Таба олус элбэх буолан, Ульяна Ивановна, сатыы үчүгэйдик сырыыланарын да иһин, кыргыттартан соҕотох бостуук эбит.

Уоттаах сэрии сылларыгар балыгы мунхалаан астарын булуналлар эбит. Былааны толорор наадаттан хара сарсыардаттан хойут киэһэннэ диэри үлэлииллэрэ уонна судаарыстыбаҕа туттараллара. Балыктан дьуукула уонна барча онорон хаһааналлар. Ону тэнэ сайынын күөх луук, күһүнүн отон хомуйаллар.

Ульяна Ивановна кэргэнэ Томскай Афанасий Афанасьевич «1941-1945 сс. Аҕа дойду сэриитигэр

үлэбэ килбиэнин иһин» мэтээлинэн оройуонна биир бастакынан, 1948 с. наҕараадаламмыт. Таба совхозугар бостууктаабыт, онтон кинини үөрэхтээх диэн бөһүөлэккэ бригадир-кладовщигынан хаалларбыттар.

У.И. Дуткина Ожогоноҕа озорбут, онтон Чокуурдаахха көһөн элбэх сыл устата интернакка, тубдиспансерга повардаабыт. 1970-с сс. быткомбинакка «заготовщица местных сувениров и торбазов» диэн дуоһунаска үлэбэ ылбыттар. Онно былаанын толорон, директор Д.А. Мыкычанова бирикээһинэн махтал сурук ылбыт.

Ульяна Ивановна 6 оҕону соҕотох улаатыннарар, үөрэххэ угуйар, бастын үлэһит дьон буолбуттарыттан ийэ быһыытынан үөрүүтэ үрдүк. Үлэ, тыыл бэтэрээнэ У.И. Дуткина 20-ттэн тахса сиэн, 20-ттэн тахса хос сиэн тапталлаах эбэтэ.

Ульяна Ивановна уонтан тахса сыллааҕыта доруобуйата мөлтөөн, көрбөт буолбут, билигин I курууппалаах инбэлиит. Ульяна Ивановна дьонно-сэргэбэ үтүө сыһыаннаах, эйэбэс майгылаах, куруук кэрэни ыраланар ытык кырдыаҕас.

III. АМГИНСКИЙ УЛУС

Бушкова Лидия Васильевна

Родилась 5 апреля 1927 г. в семье старинного рода Бушковых, известных старожилов, основателей Амгинской Слободы, прибывших из Усть-Илимска в начале XVIII в. Отец Лидии Васильевны – Бушков Василий Семенович, дипломированный агроном, пал на фронтах Великой Отечественной войны в 1942 г. Мать – Рогожина Александра Гаврильевна, простая колхозница.

В разгар войны в 1943 г. Лидия Васильевна окончила семиклассную школу в Амге. С 14 до 18 лет (1941-1945 гг.) она работала в тылу. Затем начались годы навсегда связанные со здравоохранением: 1945-1946 гг. – курсы Красного Креста и Красного полумесяца (г. Якутск); 1946-1947 гг. – медицинская сестра Республиканской больницы хронического отделения (г. Якутск); 1947-1948 гг. – патронажная медицинская сестра туберкулёзного диспансера (с. Амга); 1949-1951 гг. – медицинская сестра туберкулёзной больницы (с. Орай); 1951-1952 гг. – медицинская сестра стационара (с. Амга); 1952-1977 гг. – патронажная медицинская сестра детской консультации (с. Амга); 1978-1981 гг. – находясь на пенсии работала медицинской сестрой в детских яслях № 2 (с. Амга). Она ходила на очистку территорий села, на посадку и уборку картофеля, ездила на покос. Любую работу простая сельская труженица исполняла исключительно добросовестно.

Максимова Ольга Петровна

Тохсунньу 1 күнүгэр 1930 с. Лээги нэһилиэгин Мундуруччу үрэбин төрдүгэр төрөөбүт. Абата Максимов Петр Давыдович, аатырбыт булчут. Сэбиэскэй былааска сир үллэһигэр депутатынан талыллан улуус киинигэр Абаба мунньахтыы киирэрэ үһү. Ол гынан тымныйан, ыалдыан, орто сааһыгар өлбүт. Ийэтэ Ольга Петровна 5 оҕолоох огдообо хаалар.

Убайдара армияба бараннар, Ольга Петровна ийэтигэр көмөлөһөөрү, оскуола 1 эрэ кылааһын бүтэрэр. Баара-суоҕа 12 сааһыттан колхуоска дояркалыыр. Колхозтар бөдөнсүйүүлэригэр Төгүлтэ бөһүөлэгэр көһөр. Кырымахтаах хара сааһылы ийтиигэ үрдүк көрдөрүүлэрин иһин, 1954 с. норуот хаһаайыстыбатын бастыггарын Бүтүн Союзтаабы быыстапкаба Москваба кыттар чиескэ тиксибит, быыстапка мэтээлинэн наҕараадаламмыт.

1954 с. Федотов Еремей Максимовичка кэргэн тахсар. Онтон Лээги 8 кылаастаах оскуолатыгар өр сыл үлэлиир. 1968 с. Рабкоопка көһөн маһаһынгга үлэлиир. 1969 с. Чакырга «Амма» совхозка рабочайынан, оҕо уһуяаныгар сиестэрэнэн, сельсовет хонтуоратыгар үлэлиир. Онтон пенсияба тахсыар диэри 14 сыл устата Чакыр маһаһыныгар.

Кэргэнинээн Еремей Максимовичтыын эйэ-дэмнээхтик 53 сыл олорон, 4 оҕоломмуттара.

Ольга Петровна үлэ, тыыл бэтэрээнэ.

Неустроева Арета Петровна

Мин 1929 с. олуңньу 26 күнүгэр Бологурга төрөөбүтүм. 1941 с., бэс ыйыгар уоттаах сэрии сағаламмыта. Эбэм аах кыра уолларын, учууталынан үлэлии сылдыбыт Неустроев Архип Петровиһы, сэриигэ атаарбыппыт. Онно, мин өйдүүрбүнэн, маннайгы хомуурга үксүн үөрэхтээх дьон барбыттара.

Сэрии буолаатын кытта сут-кураан дьыллар кэлбиттэрэ: туох да үүммэккэ элбэх киһи аччыктаан, хоргуйан өлбүтэ. Биһиги дьиэбититтэн, үлэһит киһи бары баран, эдьийбинээн Елялыын, колхоз төһүү үлэһиттэрэ буолбуппут. Үөрэнэр кыаға суох буолааммын, мин сэрии иннинэ баара-суоға 2 эрэ кылааһы бүтэрбитим. Колхоз туох-баар ыарахан үлэтигэр сорук-боллур үлэһит буолан барбытым. 1942 с., бастаан хас да кыһын, колхозка кырдыаҕас оҕонньоттору кытта мас эрбиир этим.

Амма хочотугар от үүммэккэ, Илин Нуотара үрэхтэринэн: Хатарчыманан, Быыкаранан, Нылаамчак төрдүнэн оттообуппут. Оттоон бүтэн баран дьон кыстыыр балаҕаннарын, хотоннорун тутарбыт. Ону таһынан күрүө-хаһаа да, дал да онорорбут. Аһылыкпыт да кэмчи этэ: тириини оргутан, илдыритэ буһаран баран сиэтэллэрин өйдүүбүн.

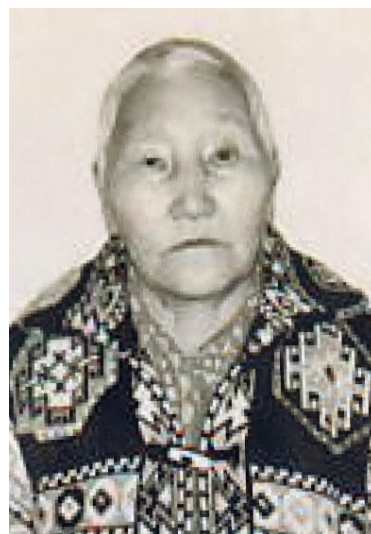
Сэри кэнниттэн да Нуотара үрэхтэрин кэрийэн оттоон-мастаан, атыыр үөрэ сылгылары аһатан, кыстаан

киирэрбит. Онтон кэлин дьэ сааһым тухары ферма үлэтигэр эриллэн үлэлээбитим: Ыанньыксыттаан, субай сүөһү көрөн. Ыанньыксыттаан бүтэн баран, 1980 с. Хатарчыма үрэххэ кииннээн олорон, Адамова Елизавета Егоровналыын Соморсун, Абаҕа нэһилиэк отчуттарыгар килиэп астаабыппыт.

Мин билигин 91 сааспын туолан олоробун. Бу тухары араас грамота, хайҕал сурук дэлэй. Саха АССР Верховнай Советыттан тийэ бочуотунай грамоталаахпын, хаста да Үлэ удаарынньыга буолбутум. Үлэ уонна тыыл бэтэрээнэ буолабын, үгүс үбүлүөйүнэй мэтээллээхпин, «Абаҕа нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо» диэн бэлиэлээхпин.

Попова Елена Прокопьевна

Попова Елена Прокопьевна
 ыам ыйын 8 күнүгэр 1927 с. уруккута
 Амма улууһун Алтай нэһилиэгэр,
 билиннитэ Холгума нэһилиэгэ,
 төрөөбүтэ. 1937 с. оскуолаҕа үөрэнэ
 киирбитэ. 1944 с. Наахара оскуола-
 тын 7 кылааһын үөрэнэн бүтэрбитэ.

1947 с. Елена Прокопьевна
 колхозка рабочайынан үлэлии
 сырыттаҕына, ийэтэ охсор ыарыынан ыалдьар, ол иһин
 быстах солбуур үлэлэргэ сылдьар. 24 сыл ийэтин
 бүөбөйдиир. 1971 с. ийэтэ суох буолбут, 1972 с. аҕата
 суох буолар.

Елена Прокопьевна 55 сааһыттан көрбөт буолар,
 ыалдьан инбэлииккэ тахсар. «Соҕотох хаалан хараастан
 олорон суруйар буолбутум», – диэн этэрэ. Улууска
 ытыллар күрэхтэргэ «Эргиллибэт саллааттар» диэн
 хоһоонунан бастакы миэстэни, ааҕааччы биһирэбилин
 ылыаҕын ылар. Олобун кэрчиктэриттэн 20-чэ
 хоһоонноох.

Прокопьев Николай Терентьевич

Мин, Прокопьев Николай Терентьевич, Амма улууһун Бөтүгн нэһилиэгэр ахсынньы 15 күнүгэр 1934 с. күн сириг көрбүтүм. Сэриг сабаланагыгар 6 саасын аасыт оҕо этим. Сэриг иккис кыһыныгар үс ыал үрэххэ көһөн, сүөһү көрөн кыстаабыппыт. Аҕам үлэтин быһыгыгар күннээҕи оттук маспытын бэлэмниирэ, сүөһү сиир отун таһара, туһах иитэн куобахтыыра.

Сайын окко көмөлөһөрбүт. Мин оҕус сиэтэр этим. Улахан дьону кытта тэнгэ сылдьан үлэлиирбит. Күһүнүн бурдук хомуура буоллаҕына, оҕолор куолас хомуйарбыт. Ити курдук биһиги, оҕолор, кыайы туһугар бэйэбит кылааппытын киллэрбиппит, улахан дьонно күүс-көмө буоларбыт.

Сэриг бүппүтүн кэннэ Бөтүгн 4 кылаастаах оскуолатыгар үөрэнэ киирбитим. 5 кылаастан Аммаҕа үөрэммитим. 8 кылааһы киэһээни оскуолаҕа бүтэрбитим. 1953 с. Чита куорат горнопромышленной оскуолатыгар шахтер идэтин ылбытым. Кэлин Пермскэй уобалас учебнай комбинатыгар мас оноһуктарга идэтигэн, өр кэмгэ Амматааҕы промкомбинакка, лесхозка, лесопуунна үлэлээн, бочуоттаах сыннааланна тахсыбытым.

Сутакова Татьяна Кузьминична

Мин, Сутакова Татьяна Кузьминична, 1935 с. муус устар 10 күнүгэр Мээндигигэ төрөөбүтүм. Төрөппүт аҕам Булчутов Павел Петрович, Абаҕа нэһилиэк «Комбайн» колхозугар, 1935 с. «Мээндиги» колхозка бэрэссэдээтэллээбитэ. Ити сыл мин төрөөбүтүм. Төрөппүт ийэм

Моисеева Евфимия Дмитриевна II Чакыртан төрүттээбэ. 3 сааспыттан ыла аҕам табаарыһыгар Васильев Кузьма Михайлович уонна Христина Егоровна диэн оҕото суох ыалга иитиллибитим. Онон кинилэр араспаанньаларынан Васильева буолбутум.

Сэрии сылларыгар биһиги кыһынын МТС-ка кыстыыр этибит. Аҕам Васильев Кузьма Михайлович-Буххаат, Амма оройуонун бастакы трактористарыттан биирдэстэрэ этэ. Кини 1940 с. ВДНХ быыстапкатын кыттыылаҕа этэ. Ийэм Христина Егоровна «Мээндиги» колхозка ыанньыксытынан үлэлиирэ, уонтан тахса ынаҕы ньирэйдэрин кытта көрөрө. Мин ийэм ынах ырыгар тымтык тутар оҕо этим. Оччолорго танас-сап, холуоһа диэн суох, сүөһү тириитэ этэрбэһинэн сылдыабыт. Саха ынахтара, барахсаттар, астарда да татым буолан саахтара быыкаа, чөкө буолара. Кураан буолан от үүммэтэбэ. Мин ньирэйдэрбэр дулҕа төбөтүн отун, тыаттан кучу оту сиэрпэнэн быһан сиэтэр этим. Биир оҕус ньирэйим от аҕаллахпына үөрэн орулуур этэ.

Сэрии бүтүүтүгэр 9 саастаах этим, Соморсун оскуолатын бастакы кылааһыгар үөрэнэ киирбитим. Оччолорго муусука инструмена диэн суоҕа. Ырыа уруогар паарта ойоҕоһугар туран атаһытынан маршировкалаан, сэрии саҕанааҕы ырыалар матыыптарын таһааран ыллыыр этибит. Кыайыы буолбут сааһа олус ыраас, сылаас этэ. Кыайыы күнэ буолбутугар, колхозтаахтары канцелярияҕа ыңыран аһаппыттара, оһуохай бөҕө буолбута.

Сэрии кэнниттэн фронтан сыыйа дьон кэлбитэ. Учууталлар үгүстэрэ фронтовик эр дьон этэ: бастакы учууталым Спасьев Роман Гаврильевич, Алексеев Гаврил Федотович, Иннокентьев Корнил Алексеевич, Романов Афанасий Назарович, Босиков Иосиф Николаевич, Неустроев Николай Михайлович, Тарабукин Петр Петрович, Портнягин Степан Николаевич, Протодьяконов Алексей Алексеевич. Бу учууталларга үөрэнэн, мин Соморсун 7 кылаастаах оскуолатын бүтэрбитим.

Онтон ииппит ийэбин батыһан Абаҕаҕа кэлбитим, «Сталин» колхуоска араас үлэҕэ үлэлээбитим: окко, бурдукка, мас эрбээһинигэр, сүөһүгэ. 1956 с. Сутакон Ворошил Ивановичка кэргэн тахсан, Абаҕаҕа олохсуйан оҕо уһуйааныгар үлэлээбитим, оҕоломмутум.

30 сыл устата үлэлээн сынньаланмар тахсан олоробун. Үлэ, тыыл бэтэрээнэбин.

Федотов Иннокентий Алексеевич

Амма оройуон Болугур нэһилиэгэр дьаданы бааһынай дьизэ кэргэннэ 1925 с. сэтинньи ыйга төрөөбүтэ.

1936-1939 сс. Уус-Маайа оройуонун Уус-Майа нэһилиэгэр 3 кылааһы үөрэнэн бүтэрбитэ. 1939-1940 сс. Амма Майскай нэһилиэгэр 7 кылаастаах оскуолатын 4 кылааһын бүтэрбитэ. 1940 с. Майскайга 5-с кылааска үөрэнэ сылдьан, салгыы үөрэнэригэр усулуобуйа суох буолан, тохтуурга күһэллэбитэ.

1941-1942 сс. «Буденнай» аатынан колхозка учуотчугунан уонна кыладыапсыгынан үлэлээбитэ. 1943 с. колхоз суотчуттарынын курсун бүтэрэн, колхозугар суотчутунан үлэлиир. Бу үлэлии сылдьан, Кыһыл Армия кэксэтигэр ынырыллыбыта. Иркутскай уобалас Мальта пересельнай лаабырыгар 386 запасной стрелковой полкаҕа сулууспалаабыта. 1946 с. дойдутугар төннөн кэлэн, Амма балыһатыгар 3-4 ый устата эмтэммит. Ол кэннэ колхозугар салгыы суотчутунан үлэлээн барбыта, оройуон бастың суотчуттарынын кэксэтигэр киирсибитэ.

10 сыл «Буденнай» уонна «Правда» колхозтарга маннайгы сүһүөх комсомольскай тэрилтэбэ суруксуттаабыта 1947-1990 сс. Омоллоон уонна Болугур нэһилиэгэтигэр депутатынан үлэлээбитэ. 1980-1987 сс. сынньаланна барбыта.

IV. БУЛУНСКИЙ УЛУС

Винокурова Татьяна Васильевна

Винокурова Татьяна Васильевна, ветеран тыла, родилась в апреле 1930 г. в семье Бобровских Натальи и Василия, в селе Нягылаах (Арыылаах), близ поселка Станнаах-Хочо на море Лаптевых.

В семье их всего было 8 детей, самый младший из них погиб в младенческом возрасте. Отец был охотником-промысловиком, мать помогала в обработке пушнины и рыбы. Дети с малых лет трудились в любых работах.

В 1941 г. в начале Великой Отечественной войны Татьяне Васильевне было 11 лет. Дети помогали взрослым: пилили дрова, изготавливали рыболовные сети, обрабатывали мех песца. Старший брат Семен вместе с родителями рыбачил в местном колхозе «Север». Все добытое охотой и рыболовством, обработанные пушнины строго принимали и отправляли на фронт. Во время войны в поселок приехали эмигранты из разных улусов и районов, в основном были приезжие из Чурапчинского улуса: старики и дети. Жители узнали, что война закончилась, что Красная армия одержала победу. Отец от радости поставил флаг. Весь поселок праздновал это грандиозное событие. Тогда Татьяне было 15 лет.

В 20 лет родила первенца. Всего 5 сыновей, двое старших ушли из жизни уже взрослыми людьми. 12 внуков, 15 правнуков.

V. ВЕРХНЕВИЛЮЙСКИЙ УЛУС

Алексеева Марина Семеновна

1927 с. олунньу ыйга Кырыкый нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Соботох ийэбэ түөрт оҕо: үс уол уонна соботох кыыс Марина. 9 сааһыгар Далыр оскуолатыгар 1 кылааска үөрэнэ киирбитэ. Ыалдьан Кырыкыйга 2 кылааска кэлэн үөрэммит. Онно саамай улахан убайын Акымы сэриигэ ынырбыттар. Дьон бөбө сэриигэ айаннаабыт. Иккис ынырыыга икки убайдара, Бүөтүрдээх Ньюкулай, барбыттар, Марина 55 саастаах ийэтинээн хаалбыттар. Кыра убайа эрдэ бултуурга үөрэппит буолан тиргэлиир, туһахтыыр, куйуурдуур буолбут. Ол кэннэ 16 саастаах оҕолору оскуолаттан уураталаан, колхуоска таһааран сэриигэ барбыт дьону солбуттарбыттар: оттооһун, бурдук быһааһын.

Киһи ахсаанынан чэй өрөллөрө, кыратык хааһы биэрэллэрэ. Ону таһынан бэйэбит хаптаҕастаан сиир этибит. Бурдук быһыытын кэмигэр кутуйах хаһааһын мөһөөччүккэ уган дьиэлэригэр илдьэн тардынан сииллэр эбит. Бу кэмнэ убайа Акыым сэриигэ өлбүтүн туһунан истибиттэр. Иккис убайа өлбүтүн туһунан эмиэ биллэрик кэлбит. 1945 с. Кыайы буолла диэн биллэрбиттэр. Кыра убайа Үөһээ Бүлүүгэ кэлбит үһү диэн эппиттэр.

Марина Семеновна сэрии сылларыгар тонууну, эрэйи, аччыктааһыны, ыарахан үлэни-хамнаһы барытын көрсүбүт... Сэрии кэннэ 4 оҕоломмут: 3 кыыс уонна уол, ону тэнэ 13 сиэннээх, 7 хос сиэннээх.

Афанасьева Александра Степановна

Мин, Афанасьева Александра Степановна, муус устар 12 күнүгэр 1927 с. Кырыкыйга төрөөбүтүм. 2-с кылааска үөрэнэ сырыттаһпына сэрии буолбута. Бу кэннэ ынах эмийин тутуо, унуоҕа улахан диэбит оскуола оҕолорун талан, уоннуу ынаҕы анаан үлэлэппиттэрэ. Ас диэн суох, биирдии курууска үүт биэрэллэрэ. Ийэм синньигэс мастер хатырыктарын ыраастаан субатын кыһыйан ылан, кырбаан үүшпүтүгэр булкуйан иһэрдэрэ.

Дьаакыбылап Сэргэй диэн үөрэҕэ суох киһи бэрэссэдээтэллээбитэ. Кыраам да бурдук биэрбэккэ киһи бөҕө хоргуйбута. Ол курдук биһиги эмиэ хоргуйан олодохпутуна, биир эмээхсин үүт киллэрэн биэрбитэ. Кини оҕонньоро лэппиэскэ бэрсэн тыыннаах хаалбыппыт. Оҕонньор ыскылааты алдьатан дьонно бурдук түнэтэлээбит эбит этэ, сотору сэриигэ ынырыллан барбыта уонна эргиллибэтэҕэ.

Константинова Мария Игнатьевна

Мин 57 сааспар көрбөт буолбутум. Инбэлииттэр уонна көрбөттөр уопастыбаларын бэрэссэдээтэлэ Олимпиада Александровна Иванова: «Тоҕо бу уопастыбаҕа киирбэккиний?» диэн ыйыппыта, олохтон хаалаары гыммыппын,

былыргылыы өйдөөх-санаалаах сылдыбарбын үчүгэйдик өйдөтөн, быһааран биэрбитэ. Онтон ыла уопастыба чилиэнэ буолбутум 30-тан тахса сыл буолла. Харысхаллаах, тэрилтэлээх буолан санаам көтөбүллэн, туох баар тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кыттар буолбутум.

Мин Саха АССР культуратын үтүөлээх үлэһитэ, самодеятельнай композитор буолабын, «Гражданская килбиэн» бэлиэ хаһаайынабын, саха дьахталларыттан бастакы баяниспын, Үөһээ Бүлүү улууһун Нам уонна Балаһаннаах нэһилиэктэрин бочуоттаах олохтообубун, үлэ уонна тыыл бэтэрээнэ буолабын.

VI. ВЕРХОЯНСКИЙ УЛУС

Дедюкина Мария Георгиевна

Родилась 1 марта 1935 г. в г. Верхоянске в семье учителя. Отец Дедюкин Георгий Алексеевич, уроженец Баягинского наслега Таттинского улуса, в 1941 г. работал заведующим Верхоянским РОНО. Мать – Дедюкина Гликерия Васильевна. Мария в годы войны, будучи совсем ребенком, работала разнорабочей Мачахского участка в Дальстрое. В ее обязанности входило ухаживание за лошадьми – кормила, поила, чистила шерсть лошадей.

В 1959 г. поступила в Якутское педагогическое училище. Закончила училище в 1961 г., получила специальность учителя начальных классов. Свою трудовую деятельность начала в 1961 г. сразу по окончании училища работала учителем начальных классов Арылахской начальной школы. В 1962-1979 гг. работала в Верхоянской средней школе сначала воспитателем, затем учителем начальных классов. В 1979-1987 гг. работала в Верхоянской участковой инспекции Госстраха в качестве страхового агента.

За многолетний добросовестный труд и заслуги в области образования, в 2003 г. была награждена Знаком отличия «Гражданская доблесть». Является ветераном труда, ветераном войны и тыла.

VII. ВИЛЮЙСКИЙ УЛУС

Саввинова Анна Титовна

Мин сэрии саҕаланарыгар 14 саастабым. 1941 сыл сайына... Аҕыйах хоноот, нэһилиэкпит эдэр, сэнэх, үлэһит, күүстээх эр дьонун сэриигэ хомуйбуттара.

Бииги Хараабай учаастакка олорор буоламмыт, мин, элбэх оҕолоох ыал улахан оҕото, үөрэммэккэ хаалбытым. Оскуола ыраах Далырга баара. Ийэлээх аҕабын уонна атаҕа суох таайбын Быһылайы бу дойдуттан барыахтарыгар диэри көрөн-истэн олорбутум. Сэрии кэмигэр кырдыаҕас аҕабын, Тиитэ оҕонньору кытта, колхуос бары үлэтигэр сарсыарда халлаан суһуктуйуутуттан киэһэ тын хатыытыгар диэри ыарахан үлэни үлэлиирбит. Сылайары, аччыктыыры билбитим. Кыайыы туһугар көмүс көлөһүммүтүн тохпуспут.

1945 с. өстөөбү кыайан, дьоллоох олох саҕаламмыта. Сэрииттэн эр дьон кэлэн үлэ-хамнас күөстүү оргуйбута. Миэхэ сэрии кэмигэр күүстээх үлэм иһин 1947 с. «1941-1945 сыллардаах Аҕа дойду Улуу сэриитигэр Килбиэннээх үлэтин иһин» диэн И.В. Сталин төбөлөөх мэтээл туттарбыттара.

1950 с. Бүлүү куоракка олохсуйбуспут. Оҕолорум, сиэннэрим бары үрдүк үөрэхтээх үлэһиттэр. Хос сиэннэрим оскуола үөрэнээччилэрэ. Бэйэм Г.И. Чиряев аатынан орто оскуолаҕа 35 сыл энкилэ суох үлэлээн, сынньаланна олоробун. Былырыын 93 сааспын туолбутум. Олорбут олохпунан астынабын, дьоллообунан аабынабын.

Филиппова Евдокия Семеновна

Бүлүү куоратын олохтооҕо, тыыл, үлэ бэтэрээнэ. Кини 1920 с. 1 Күүлэт нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Ийэтэ кыыс 2 сааһыгар суох буолан, аҕатыгар иитиллибит, үөрэх диэн тугун билбэтэх.

Сэри ыар сылларыгар колхоз ыарахан үлэтигэр сылдыбыт. Кэргэнэ эрдэ өлөн биэс кыыс оҕотун бэйэтэ иитэн, үрдүк үөрэхтээн олоххо киэн ааны арыйбыт.

Евдокия Семеновна хараҕынан 1 курууппалаах инбэлиит. «Сангарар» кинигэлэри тифлофлешплеер көмөтүнэн истэр. Бу – кини биир саамай сөбүлүүр дьарыга. Олобун устата кинигэни доҕор оностубут ытык-мааны Евдокия Семеновна сырдыкка, билиигэ тардыһыта, олоххо дьулуура эдэр көлүөнэ ыччакка үтүө холобур буолар.

VIII. ГОРНЫЙ УЛУС

Сергеева Варвара Матвеевна

Мин 1927 с. сэтгэний 18 күнүгэр Туора үрэх Ачымачааныгар күн сирин көрбүтүм. 1936 с. оркуолаба үөрэнэ кирибитим. Ачымачаантан Өрт бөхүөлэгэр диэри сатыы сылдыааччыбыт. 6 кылааны туйгуннук бүтэрбитим, сэрии кэмигэр 7 кылааска ортотук үөрэнэр этим.

1941 с. бастаан 23-36 диэри саастаах эр дьону аармыйаба ыгырбыттара. 1942 сыл күһүнүттэн 18 саастарыттан хомуйбуттара уонна үлэ фронтугар диэн заводтарга, фабрикаларга үлэһиттэри ылбыттара.

1942 с. Лаахыгыр күөлгэ куйуурдаан элбэх киһи аччык өлүүттэн өрүһүллүбүтэ. Бэрдьигэс субатын ууга оргутан, кырбаан тарга кутан сииллэрэ. Сорохтор балыгы, биитэр балык, куобах унуофун тарга куталлара. Ажам булчут этэ: мас көтөрүгэр туһахтыыра, куобахха тэптиргэ иитэрэ, балыкка туулуура. Онон күһүн аайы балыгынан дьону аһатан абырыыр этэ. Сайынын оттуура, бултуура. Ийэм колхозка сүөһү көрөрө. Сэрии саана куобах тириитинэн үтүлүк, бэргэһэ, куллуку тигэн фронтна ытарбыт. Ийэбинээн быһа барыллаан 900 куобах тириититтэн 30 суорбаны тикпиппит буолуо. Ийэлээх ажам биэс уоллара Ажа дойду сэриитигэр ынырыллыбыттара: 1941 сыл атырдыах ыйын 29 күнүгэр – Уйбаан, Хабырыы, Мэхээлэ, 1942 сыл атырдыах

ыйыгар – Киргиэлэй, 1944 сыл – Өлөксөөндүр. Убайдарбыттан Мэхээлэттэн эрэ сурук кэлбэтэбэ.

Сэрии сылларыгар оъолор, дьахталлар, оъонньоттор эр дьон ыарахан үлэтин аччык сылдьан үлэлээн Кыайыыны уһансыбыттара. Оскуолаъа үэрэнэр оъолор сайын аайы от үлэтигэр көмөлөһөрбүт.

1943 с. оскуоланы бүтэрбитим уонна оъо уһуйааныгар иитээччи көмөлөһөөччүттүнэн үлэлээбитим. 1953 с. Туора Үрэххэ ыанньыксыттыы сырыттаһпына, Кыбынайга хара саһыл ферматыгар ыһпыттара. Онно 1962 с. диэри үлэлээбитим. 1957 с. Бүтүн Сойуустааъы быыстапкаъа кыттан, 2-с степеннээх дипломунаҥа наъараадаламмытым. 1962-1988 сс. диэри Өрт бөһүөлэгэр оъо уһуйааныгар үлэлээбитим.

Сэрии кыттыылааъын огдообото, тыыл, үлэ бэтэрээнэ, «Почетный старейшина РС(Я)», Солоъон нэһилиэгин бочуоттаах олохтооъо буолабын, 1 группалаах инбэлииппин.

IX. ЖИГАНСКИЙ УЛУС

Егорова Елена Дмитриевна

Родилась 20 августа 1924 г. во 2 Нерюктяйском наслеге Олекминского района в многодетной крестьянской семье, в которой было 8 детей: 4 дочери и 4 сына. Отец Аржаков Дмитрий Николаевич и мать Аржакова Анна Ивановна были простыми колхозниками.

В 1937-1938 гг. были голодные годы засухи неурожая и семья вынуждена была выехать на север в Жиганский улус, чтобы прокормить семью. Елена со старшей сестрой Маргаритой поступили учиться в Вилюйское педагогическое училище. Родители уехали в Жиганский район. Незадолго до окончания училища началась война.

В Жиганске с августа 1941 г. началась ее первая трудовая деятельность. Сестру Маргариту назначили секретарем народного суда, а Елену направили учителем начальных классов в Конаринскую 2-х комплектную начальную школу в 120 км от Жиганска. Через год Елену Дмитриевну направили учителем начальных классов и старшей пионервожатой в Жиганскую восьмилетнюю школу. В военные годы в этой школе училось много детей переселенцев – эстонцы, финны, которые принимали активное участие в общественной жизни школы и оживляли учебно-воспитательный процесс.

В трудные военные годы все учителя с лозунгом «Все для фронта, все для победы!» чем могли, помогали

фронту: собирали госзаймы, деньги, теплые вещи, заготавливали дрова для школы и интерната. Каждое лето, во время отпуска, учителя всем коллективом отправлялись на ловлю рыбы на целое лето до поздней осени в местность Говорово, в 12 км выше п. Булун. Рыбу на месте сдавали в действующий Жиганский рыбозавод. Каждую неделю из Якутска прибывал пароход с барками и увозил заготовленную рыбную продукцию, которую оттуда отправляли на фронт.

В 1944 г. Елена с Егоровым Ильей Кононовичем создали семью, в сентябре ее назначили учительницей начальных классов Хатылинской начальной школы, а Илью Кононовича – завучем. В 1945 г. у них родился первый ребенок – дочь Светлана.

В 1947 г. по вызову Министерства просвещения, культуры и искусства, приехали в г. Якутск, где Илью Кононовича назначили директором Якутской детской музыкальной школы, а Елену Дмитриевну воспитателем интерната школы. В 1954 г. по призыву партии он приехал в свой родной Орджоникидзевский район и его направили в колхоз им. Чапаева в с. Октемцы, где жили 5 лет, Елена работала в сельской библиотеке.

В 1958 г. Илью Кононовича назначили заведующим Районным отделом культуры, переехали в Покровск. Елена Дмитриевна стала библиотекарем в районной детской библиотеке, затем была заведующей, где проработала 10 лет до выхода на пенсию.

С мужем воспитали 6 детей. Елена Дмитриевна – ветеран тыла и труда.

Кондакова Матрена Михайловна

Кондакова Матрена Михайловна – ветеран труда, ветеран тыла, заслуженный учитель школы Якутской АССР.

Родилась 15 марта 1932 г. в Жемконском наслеге Вилюйского района в семье колхозника. После окончания 7 класса поступила в Вилюйское педучилище, которое окончила в 1954 г. и согласно приказу Министерства просвещения была направлена в Жиганский район учительницей начальных классов.

В 1954-55 гг. работала учительницей начальных классов Кыстатемской школы Жиганского района. С 1955 г. инструктором РК ВЛКСМ Жиганского района, с 1962 г. учительницей начальных классов Жиганской средней школы, где проработала до выхода на пенсию. В своей работе она, умело используя самодельные наглядные пособия, карточки, добивалась, чтобы каждый урок проходил на высоком уровне. Устанавливала тесный контакт с родителями и вела с ними целенаправленную работу, что обязательно давало положительные результаты в воспитании и обучении младших школьников.

Матрена Михайловна избиралась депутатом Ленского наслежного Совета Жиганского районного Совета депутатов, трудящихся 2-х созывов.

Ее трудовая деятельность отмечена грамотами Министерства просвещения и обкома профсоюзов, РК КПСС. В 1970 г. награждена медалью 100-летия со дня рождения В.И. Ленина, в 1973 г. удостоена звания «Заслуженный учитель школы Якутской АССР», награждена знаком «Победитель Социалистического Соревнования 1976 года». В 1982 г. награждена медалью «Ветеран труда», в 1984 г. награждена Центральным Советом Всесоюзной пионерской организации имени В.И. Ленина знаком «За активную работу с пионерами», в 1996 г. награждена медалью «За доблестный труд в ВОВ 1941-1945 гг.», награждена юбилейными медалями «50, 60, 65, 70 лет Победы в ВОВ 1941-1945 гг.», в 2007 г. награждена нагрудным знаком «375-лет с. Жиганск», в 2015 г. награждена знаком отличия РС(Я) «Гражданская доблесть».

Х. КОБЯЙСКИЙ УЛУС

Азаров Григорий Иванович

«Үлэ Кыһыл Знамята», «Бочуот знага» орденнар кавалера, СӨ государственной бириэмийэтин лауреата, тыыл бэтэрээнэ, Кэбээйи оройуонун бочуоттаах олохтооҕо, элбэх ыччаты балыктааһын ньыматыгар үөрэппит, такайбыт Азаров Григорий Алексеевич, бэйэтин олоҕун барытын төрөөбүт Сахатын сиригэр балык промышленноһа сайдарыгар анаабыт.

14 сааһыттан балыксыттар биригээдэлэрин биригэдьиирэ, удьуор чулуу балыксыт. Григорий Алексеевич озорбут олоҕо, Саха Өрөспүүбүлүкэтэ сайдарыгар онорбут дыяалата, сэрии, сут сылларыгар сүүһүнэн туоннаны орообут балыга дьонун, норуотун-сэргэтин аччыктааһынтан-хоргуйууттан быһаабыта, оҕолорун, ыччаттарын балыгы бултааһынга үөрэппитэ. Кини Кэбээйинэн, Бүлүүнэн, Эдьигээнинэн, Булуҕунан уонна да элбэх атын оройуоннарынан сылдьан энкилэ суох үлэлээбит үлэтэ, олохтоохтор, балыксыттар истин ытыктабылларын ылыан ылбыта.

Азаров Г.А. – «Улахан балыксыт» диэн норуот таптаан ааттыыр үрдүк аат хаһаайына, улахан буукубаттан суруллар «Удьуор чулуу балыксыт».

Иванова Евдокия Гаврильевна

Аҗа дойду Улуу сэриитин кэмин оҕото Иванова Евдокия Гаврильевна Кальвица нэһилиэгэр баар үрэх унуор Халтан Хайа диэн сайылыкка алтынны 15 күнүгэр 1933 с. Ивановтар дьиэ кэргэннэ күн сири кербүтэ. Бииргэ төрөөбүт сэтгэ оҕоттон, ол кэм олорор услуобуйата да ыарахан буолан, соҕотох хаалбыта.

Аан дойдуну атыяхтаах уулуу аймаабыт Аҗа дойду Улуу сэриитин сылларыгар умнуллубат, үйэлэргэ оспот бааһынан Чурапчы көһөрүллүүтэ буолар. Бу – кини тылынан сатаан эппэт алдьархайа.

Ол кэмнэ Евдокия Гаврильевна 8-9 саастаах оҕо, Сииттэбэ олороро. 1942 с. күһүнүгэр, Чурапчы алдьархайдаах көһөрүллүүтүн кэмигэр, Мойохордуур Матрена диэн 20 сааһыттан эрэ тахсыбыт кыыс бииргэ олорсубут. Кэрэгэнэ сэриигэ барбыт, ол курдук дойдутугар төннүбэтэх. Евдокия Гаврильевна ийэтин кытта хотон көрсөрө. Кини үөрэ оту оргутан, кырбастаан баран суоракка кутан дьиэлээхтэри аһатара. Чурапчыттан кэлэригэр «Singer» диэн иистэнэр массыыналаах кэлбит, ону-маны, сыыс таһаһы тигэрэ. 1943 с. күһүнүгэр дойдутугар төннүбүт, иистэнэр массыынатын Евдокиялаахха бэлэхтээбит. Кини улаатан, кэргэн тахсан баран ол массыынанан иистэнэр буолбут.

Сэрии иннинэ Евдокия Гаврильевна Куокуйга 1 кылааска үөрэнэн испит. Аҗа дойду сэриитин кэммэ, 7

Семенов Петр Николаевич

Сэриин иннинэ, сэриин сылларыгар төрөөбүт эмээхситтэр, оҕонньоттор, оҕолор хаалан үлэ бөҕөнү үлэлээбиттэрэ: биир да сүөһүнү, ынаҕы көбүрээппэккэ, оттоон-мастаан, 16 ынаҕы ыан, ньирэйдэрин бэйэлэрэ көрөн, хотонно саахтарын бэйэлэрэ таһааран, балбаахтаан, бааһыналарга оҕуһунан тиэйэн.

Саас оскуола оҕолоро ыам ыйын 18 күнүгэр үөрэхтэрин түмүктээн баран, бурдук ыһар бааһыналарга оҕус сиэтэн, күнү-түүнү быһа үлэ бөҕө буолар этилэр. Ол саҕана ас суох, аччыктыы-аччыктыы ууну, ким эмэ туус булбут буоллаҕына, ууну туустаан иһэр этибит. Оҕолор уонна эмээхситтэр бары сайынын окко да, ынах да хомуйуутугар атах сыгыннах сылдыар этибит. Күһүн, атырдыах ыйын 25 күнүгэр оттон, бурдук хомуурун үлэтиттэн көнүллэтэн үөрэххэ барыахпытгар диэри сынньатар этилэр. Ол кэммитин эмиэ халтайга аһардыбаппыт: аймахтарбыт оттуур сирдэригэр тийэн оттоон, отонноон, син-биир көмө буолар этибит. Ол курдук биһиги, үс оҕо, олох да сынньаммат, оонньообот этибит. Сорохпут ийэтигэр сүөһү хомуйан аҕалан хотонно киллэрэр, ким эрэ ньирэйдэри көрөр...

Оттон сэриин бүппүтүгэр бырааһынньык, муннах бөҕө буолбута. Сэриигэ сылдыбыт саллааттар сорохторо тыыннаах төннөн кэлэн, колхозка үлэлээн

барбытгара, кыһынын фермаҕа от тиэйбиттэрэ. Ону таһынан ыһыыга хаалар сиэмэни ыраастааһын: күөл хаарын мууһугар диэри күрдьэн, бурдуктарын мууска хатыс былалаах маһынан сиэмэтиттэн арааран тыалга көтүтэн ыраастыылар этэ.

Арай биирдэ оскуолаҕа бараары сырыттаһытына, халлаанга хара туох эрэ тыастаахтык көтө сылдьар этэ. Аҕам отун охсон бүтэн чэй иһиэх курдук буолан эрдэбинэ, били көтө сылдьар тэрилбит аллара түһэн, оһохпут турбатын таһынан көттө уонна күөл унуор түһүнэн кэбистэ. Аҕам тыытыгар олорон күөл унуор барда. Мин күөл кытытыгар көрөн турабын: биир манан ырбаахылаах киһи көтөр тэрил иһиттэн тахсан, ойуур диэки баран иһэрин аҕам тохотто. Били киһибит хап-хара кырыылаах бүрүүкэлээх, мап-манан ырбаахылаах, чох хара бачыынкалаах, уһун былалаах суумкалаах. Аҕам миэхэ «ыалдьыты» хонтуораҕа сэбиэт бэрэсэдээтэлигэр атаар диэтэ.

Күн киирэн эрэр этэ. Биһиги аргыстаһан баран истибит. Киһим биһиги суолбутунан сатаан хаампат, субу-субу силистэн иннэн охтоору сор бөҕө. Өтөххө киирэн истэхпитинэ, икки аттаах дьон утары иһэллэр: нэһилиэк сэбиэтэ уонна бэрэссэдээтэл. Мин туох эрэ кэлэн түспүтүн, онтон бу киһи тахсан кэлбитин туһунан тутта быһаараат, ферма диэки сүүрэ турдум.

Хатырык Хомоҕо диэн Бүлүү өрүһүн салаатыгар райпо базата баар этэ, ол саҕана радиостанция, метеостанция баар этэ. Саас бу базаттан Мукучу, Мастаах, Арыылаах, Лүксүгүн диэн нэһилиэктэргэ

бурдугу, саахары, чэйи баржанан тиэйэр этилэр. Бу базаға летчик туһунан рациянан истибиттэр этэ, уунан устар ракетанан ылан барбыттара. Сөмөлүөтүн «Жданов» колхуос сириттэн Сүлүнэ диэн икки көстөөх сиргэ тиэйэн өрөмүөннээбиттэрэ, көтүппүттэрэ. Ол курдук өрүһүйбүттээхпит.

Биһиги сэрии сылларыгар үлэлээбит, аччыктаабыт, бары кыайыы иһин биир санаанан үлэлээбит дьон буолабыт. 1950 с. II Лүүчүн нэһилиэгин Жданов аатынан колхуоһу холбоон, «Буденнай» аатынан колхуоска улаатыннарбыттара. Мин 1959 с. «Калинин» колхуос бастын ыанньыксытын Максимова Варвара Ивановнаны кэргэн ылбытым.

Кэбээйигэ тракторист куурсугар үөрэнэн тракторист буолбутум, 1976 с. диэри тыа хаһаайыстыбатыгар үлэлээбитим, онтон быткомбинакка унтуу онорооччунан үлэлии сылдьан, пенсияға тахсыбытым.

Пятилеткалар ударниктара, Коммунистической үлэ ударнига, Социалистической куоталаһыы кыайыылааға, Үлэ бэтэрээнэ буолан, санаторийга, курорка сылдьар этим. Кэбээйи нэһилиэгин, улууһун бочуоттаах олохтооҕо буолабын.

ХІ. ЛЕНСКИЙ УЛУС

Ларионова Христина Гаврильевна

Мин 1933 с. Ленскэй оройуонун Чаянда учаастагар күн сириин көрбүтүм. Сэрии саҕана бары ыараханлык олорбутара. Күөбэргэн учаастак дьоно бары үлэбэ умса түспүттэрэ. Сайынын туох баар хара үлэни барытын үлэлиирбит:

обус сиэтэрбит, дьонно тириин имитэрбит, ас астыырбыт, оҕо көрсөрбүт.

Бииргэ үөрэнэр, интернакка олорор дьүөгэбинээн, Павлова-Боякова Мария Никифоровнаны кытта, ханнык үөрэххэ кирибит киһи диэн толкуйга сылдьарбытын кэпсэтэбит. Дьокуускай куоракка үс күн устан тийдибит, үөрэххэ киридибит. Ол курдук мин ЯФАН-ка сиэтэрэ үөрэбэр, Мария торговый техникумга устудьуон аатын сүгэн үөрэнэн бардыбыт. Үөрэхпин бүтэрэн, Үөһээ Дьааны оройуонугар икки сыл ананан үлэбин саҕалаатым.

2 сыл түргэнник ааһан, төттөрү Дьокуускайга кэлбитим. Олоҕум доҕорунаан, Соловьев Иннокентий Николаевичтыын, ыал буолбуппут. 3 кыыс оҕоломмуспут, сиэннэр, хос сиэннэр биһиги олохпутун салгыыллар. Халыҥ уруу-аймах тапталынан бу иллээх, эйэлээх кэмнэ олорорбуттан Улуу Кыайыыны уһансыбыт дьонно-сэргэбэ махталым мунура суох!

ХИ. МЕГИНО-КАНГАЛАССКИЙ УЛУС

Аргунов Василий Трофимович

1939 с. II Моорук нэһилиэгэр Куоллараба Алаастыйга төрөөбүтэ. Ийэлээх абата Анна Петровна, Трофим Андреевич Аргуновтар «Комбайн» колхуос чилиэннэрэ этилэр. Василий үс уолтан иккистэрэ.

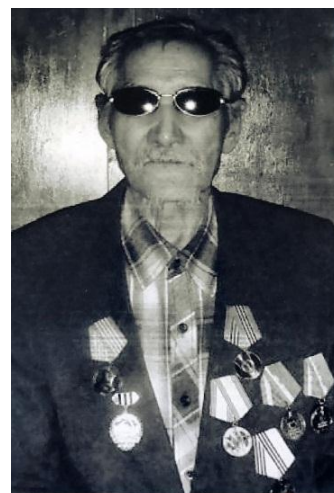
Кини сэрии сылларынаабы оҕолор курдук оскуола сааһыттан «Комбайн» колхуоска үлэлээбитэ, от үлэтигэр оҕус сиэтииттэн саҥалаабыта. 5 кылаастан бурдук хомууругар үлэлээбитэ. 1952 с. Бүтэйдээх 7 кылаастаах оскуолатын бүтэрээт, араас үлэбэ сылдыбыта.

1954 с. Советскай Армияба ынырыллан Китайга, Порт-Артурга уонна дойдутугар зенитнэй ротаба сулууспалаабыта. 1957 с. тохсунньуга Бүтэйдээххэ төннөн кэлэн кыһын фермаба от, оттук мас тийбитэ. 1963 с. Майаба трактористар курстарыгар үөрэнэр, 1964 с. тракторынан мас соһуутугар, фермаба уопсай сүөһүгэ от тийиитигэр үлэлээбитэ.

Холкуос, соһуос социальной-экономической сайдыыларыгар бэйэтин кылаатын киллэрбит киһинэн буолар, үлэ, тыл ветерана, «Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии 1941-1945 сс. килбиэннээх үлэтин иһин», «Советскай Союз Геройа Маршал Жуков», «И.В. Сталин төрөөбүтэ 120 сыла», «Үлэ ветерана», Кыайыы үбүлүөһүнэн мэтэллэр хаһаайына.

Борисов Егор Иванович

Мэнгэ-Ханалас оройуон Дьабыыл нэһилиэгэр Арыылаах эбэбэ «Сайдыы» колхуоска бэс ыйын 6 күнүгэр 1930 с. күн сириин көрбүтэ. 1942 с. аҕата суох буолбута. 1943 с. Төнгүлү оскуолатыгар 1 кылааска киирбитэ, 3 кылааска үөрэнэн иһэн үөрэх ортотуттан тохтообута.

1943 с. саҕалаан окко үлэлээбитэ. От мунньан, орус сиэтэн, от түстээн, атынан от мустаран улахан дьону кытта тэннэ сылдьан араас үлэни үлэлээбитэ. 1946 с. ийэтин бииргэ төрөөбүт быраата, таайа, сэрииттэн эргиллэн кэлбитэ, ону кытары бииргэ сылдьара. 1948 с. ийэтэ өлбүтэ. Тулаайах хаалан, көрбөт эбэтинээн 1959 с. диэри бииргэ оморбут.

1952 с. Армияҕа баран, 3 сыл сулууспалаан 1955 с. кэлбитэ. Дьабыыл нэһилиэгэр Киров колхуоска рабочайынан үлэлээбитэ. Үчүгэй үлэтин элбэх махтал сурук, бириэмийэ, грамота туоһулуур. 1986 с. бочуоттаах сынньаланна тахсыбыта.

1992 с. – «За доблестный труд в ВОВ»; 1997 с. – «Маршал Жуков»; 1995 с. – «Тыыл Ветерана»; 2004 с. – үлэ, тыыл ветерана туоһу сурук. Улуу Кыайыы 50, 60, 65 сс. үбүлүөйдээх мэтээллэринэн наҕараадаламмыта

2007 с. хараҕынан 1 курууппалаах инбэлиит. 1960 с. ыал буолан, 4 оҕоломмуттара: 8 сиэн, 7 хос сиэн. Александра Романовналыын 46 сыл эйэ дэмнээхтик оморбуттара. 2014 с. сырдык тыына быстыбыта.

Васильев Николай Герасимович

Родился 2 января 1932 г. Когда ему было 10 лет, он самостоятельно запрягал и распрягал лошадей. В 1942 г. в колхозе им. Молотова умерло с голоду 63 человека. Их закапывали по 5-6 человек вместе, в одну яму без гроба. Были случаи вымирания целых семей. Времена были действительно трудные.

Николай Герасимович, как большинство школьников того времени, летние каникулы работал в колхозе им. Молотова Мегино-Кангаласского района, без единого выходного. Освобождались от работы только за 3 дня до начала учебы.

Всего проработал с 1942 по 1950 гг. – 9 сезонов. С 1943 по 1945 гг. работал в овощеводческой бригаде, где в 1944-1945 гг. показал рекордные урожаи огурцов и капусты при равной норме выработки со взрослыми, за что был награжден в 1946 г., когда ему было 14 лет, медалью «За доблестный труд в 1941-1945 гг.».

После десятилетки, в 1950 г. поступил в Магаданский горный техникум, который окончил в 1953 г. и был направлен на работу в Управление почтового ящика №14. Там проработал в течение 8 лет по поиску и разведке урановых месторождений.

По окончании геологического отделения ЯГУ, с 1967 г. работал в Институте геологии ЯФАН в течение 15 лет по специальности.

Говорова Акулина Лукинична

Родилась в 1932 г. в Батаринском наслеге в многодетной семье. В семье было 16 детей. В годы Великой Отечественной войны выжила одна Акулина Лукинична. Из-за семейных обстоятельств она не доучилась в школе, окончила лишь 7 классов.

В 1942 г. умер ее отец. Начались тяжелые дни сиротства: голод, нищета. Поэтому трудовую деятельность начала рано, с 1942 г. рабочий колхоза. Окончив вечернюю школу, в 1967 г. поступила в Якутский сельскохозяйственный техникум на отделение бухгалтерии. В 1969 г. была принята рабочим совхоза и назначена нормировщиком Балыктахской ремонтной мастерской совхоза им. М. Горького Мегино-Кангаласского района ЯАССР. В 1970 г. назначена разнорабочей Балыктахского отделения. В 1971 г. назначена счетовод-кассиром Балыктахского отделения.

С 1974 по 1989 гг. – бригадир по животноводству в Балыктахском отделении. За годы ее управления отделение всегда занимало призовые места за высокие производственные показатели в социалистическом соревновании и в организованном проведении зимовки общественного скота. В 1979 г. заняла 1 место в социалистическом соревновании бригадиров по животноводству и была награждена Почетной грамотой райкома КПСС и туристической путевкой. В 1981 г.

тоже стала победителем социалистического соревнования.

Акулина Лукинична активно участвовала в общественной жизни наслега. 5 лет работала председателем совета общности села, шестикратный депутат наслежного совета, была месткомом, женкомом, председателем родкома, о чем свидетельствуют многочисленные грамоты (Почетная грамота Министерства сельского хозяйства (1969), Почетная грамота Якутского областного ОБКОМА (1979), Почетная грамота райкома КПСС (1983), благодарственное письмо ЦК профсоюзов АПК РФ (2005), Благодарность Президента РС(Я), нагрудной знак, в связи с 375-летием вхождения Якутии в состав России).

Кузьмин Афанасий Афанасьевич

Олунньу 15 күнүгэр 1932 с. Мэлдьэхси нэһилиэгэр бааһынай дьийэ кэргэннэ төрөөбүтэ. 1954 с. Төнгүлү орто оскуолатын бүтэрбитэ. 1958 с. Саха Государственной университетын саха салаатын бүтэрэн, Баатара оскуолатыгар саха тылын уонна литературатын учууталынан үлээбитэ.

1960-64 сс. – I Мэлдьэхси оскуолатыгар директор; 1965 с. – Тыыллыма 8 кылаастаах оскуолатыгар директор, оскуола иитэр-үөрэтэр үлэтигэр сүрүн болжомтону уурбута; 1968 с. – Герой Попов аатынан Баатара оскуолатыгар директор; 1968-72 сс. – Хорообут орто оскуолатыгар иитэр үлэни тэрийээччи; 1977-80 сс. – Тыыллыма нэһилиэгэр сельсовет бэрэссэдээтэлэ; 1994-2004 сс. – нэһилиэк музейын дириэктэрэ.

Наҕараадалара: «1941-1945 сс. Аҕа дойдуну көмүскүүр Улуу сэриигэ килбиэннээх үлэтин иһин» мэтээл, «Учууталлар учууталлара» бэлиэ, Мэнгэ-Хангалас улууһун уонна Тыыллыма нэһилиэгин бочуоттаах гражданина, РСФСР, Саха АССР үөрэбин министрствотун почетнай грамоталара, СӨ президенын Махтал суруга, улуус үөрэбин управлениетын, оройуон салалтатын почетнай грамоталара.

Ларионова Екатерина Михайловна

1921 с. Мэнэ-Хангалас улуунун Тыыллыма нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Төрөппүттэрэ эрдэ өлөттөр, убайын, эдьийин батыһан улааппыта. Аһыкайга Манньыаттаах 4 кылаастаах оскуолатыгар үөрэммитэ. Оҕо сааһыттан ыарахан үлэлэргэ үлэлээбитэ. Сэри сылларыгар үөлээннэхтэрин кытта колхуоска үлэ үөһүгэр сылдыбыта. Үлэтин уопсай ыстааһа – 40 сыл.

1941 с. Максимов Василий Герасимовичка кэргэн тахсыбыта. Василий Герасимович сэри толоонуттан эргиллибэтэ. Кинилэр баара-суоҕа 4 ый олоһу бута.

1945 с. Кыайы күнэ үүммүтүн кэннэ, Екатерина Михайловна сэрииттэн эргиллэн кэлбит Николай Николаевич Ларионовка кэргэн тахсан 4 оҕо тапталлаах ийэтэ буолбута. Н.Н. Ларионов сэриигэ ылбыт бааһырыларыттан 1963 с. ыалдьан өлбүтэ. Соҕотох хаалан 4 бэйэтин оҕотун кытары эдьийин 2 оҕотун атахтарыгар туруоран, үлэһит дьон оһорбута. 1972 с. сыһыанланна тахсыбыта.

1992 с. айар талаана арыллыбыта: улуустаағы «Эркээйи» хаһыакка сүүрбэттэн тахса хоһооно бэчээттэнэн тахсыбыта. 1999 с. диэри 60 хоһоону суруйбута. Онтон кэнники сылларга, хараҕа суох буолан, айар үлэтин тохтоппута.

2015 с. сырдык тыына быстыбыта.

Матвеева Александра Ивановна

Мин, Матвеева Александра Ивановна, 1934 с. Мэнгэ-Хангалас улууһун II Наахара нэһилиэгэр иккис оҕонон күн сирин көрбүтүм. Ийэм, Матвеева Анфиса Васильевна, мин 2 саастаахпар ыалдьан өлбүтэ. Аҕам, Матвеев Иван Семенович, колхуоска бостуугунан үлэлээбитэ, 1943 с. сэрии сут кэмигэр хоргуйан өлөөхтөөбүтэ. Эдьийбинээн Еленалыын төгүрүк тулаайах хаалбыппыт. Ол кэмтэн ыла оҕо саас диэни билбэтэхпит...

Наахара нэһилиэгин «Молотов» колкуос үлэтигэр улахан дьону кытта эдьийбинээн тэннэ үлэлиирбит. Сарсыарда күн тахсыыта колкуос үлэтигэр – бурдук баайытыгар, от оттоһунна, кыһын оҕуһунан уу баһарга тэннэ сылдыһарбыт. Тулаайах буоламмыт, биир да үлэттэн akkaастаммакка үлэлиирбит. Танас-сап мөлтөх буолан, оскуолаҕа ситэ үөрэммэтэҕим, түөрт эрэ кылааһы бүтэрбитим.

Дьиэбит аанын бүрүөһүнэ ынах тириитэ буолара. Туох да ас суох буоллаҕына, онтубутун кэбийэн, эбэтэр быһан ылан оһоххо үтэн сиирбит. Тулаайах буоламмыт танаспытын бэйэбит көрүнэрбит, этэрбэспитин харыстаан саас эрдэ устан уурабыт уонна атах сыгыннах ооньуурбут. Сайынын дьэдьэн хомуйан сиирбит. Эдьийим кыһынын дьэдьэннээх чохоону туос иһиккэ таптайара, куобах кулгаабын оһоххо үтэн

сиирбит. Оџонньоттор сэрии сэбиргэлигэр наада үһү диэн оџолорунан тимир хомуйтараллара, эмээхситтэр куобах тириитин имиттэрэллэрэ, фронна диэн онон үтүлүк, кээнчэ тигэллэрэ.

Сайынын аһына оту сиэн, оттооһун үлэтин атахтыыра. Оџонньоттор дьаама хаһаллара уонна онно оџолору көмөлөһүһнэрэллэрэ: биһиги аһыганы күөйэн аџалан ол хаһыллыбыт дьаамаџа түһэрэрбит.

Кыайыы күнүн өр да кэтэспиппит. Кыайыы буолбут сураџын истэммит эдьийбинээн үөрүүбүтүттэн куустуһан олорон өр да өр ытаспыпыт. Ол күн үлэ барыта тохтообута, эмээхситтэр, оџонньоттор «Ураа!» дэһэ-дэһэ хаһыытаспыттарын күн бүгүһнэ диэри уйадыһа саныыбын.

Онтон, 1949 с. Павловскай бөһүөлэк Нөөрүктээйи нэһилиэгэр ийэм балтыгар, Мария Васильевнаџа, көһөн киирбитим. «Сага олох» колхуоска эдьийбинээн оџуруокка үлэлээбитим.

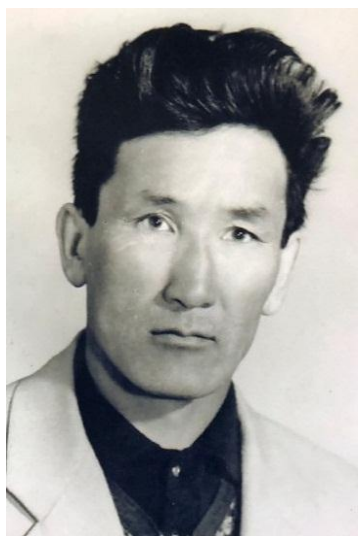
1954 с. Тааттаттан төрүттээх Иванов Николай Петровичка кэргэн тахсыбытым. 4 кыыс, 2 уол оџоломмуппут. 1956-1970 сс. Павловскай участкай балыыһатыгар оџо көрөөччүнэн үлэлээбитим. Оџо эрдэхпиттэн ыарахантан толлубакка үлэлиир буоламмын, аналлаах үлэбин эппиэтинэстээхтик толорорум. Онтон 1970 с. Павловскай орто оскуолатыгар сага тутуллубут спортзалга муоста сууһааччынан сынньаланмар тахсыахпар диэри үлэлээбитим.

Үлэм таһынан оскуола, нэһилиэк олоһор көх-төөхтүк кыттарым. Араас субботниктарга, кэнсиэрдэргэ өрүү инники күөннэ сылдыарым. Оччолорго Төрүт дэриэбинэ «Орбита» зона үлэтигэр бастын общественник быһыытынан сылдыарым. Үгэскэ кубулуйбут култуура уонна спорт эстафетатыгар кыттыыны ыларым. «Играй гармонь» ансаамбыл маннайгы састаабын чилиэнэ этим, араас гастролларга, кэнсиэрдэргэ дипломан, лауреат аатын сүгэрбит.

Оһолорбутун иитиигэ улахан болһомтону ууларбыт. Дьинэ ис-тас үлэтигэр үөрэтэн, окко-маска тэннэ илдьэ сылдьан оһону үлэнэн иитэрбит. Оһолорбут чэбдик, доруобай буолалларыгар кыһанарбыт, ол курдук кыра саастарыттан аһабыт спортка уһуйара. Уолаттара тустуунан дьарыктанан чемпион үрдүк аатын ылаллара, кыргыттара сүүрүүнэн дьарыктаналлара.

Билигин Төрүккэ олоробун, оһолорум, сиэннэрим бары үөрэхтээх, идэлээх үлэһиттэр. Хос-хос сиэннэрбин көрөн дьоллоохтук олоробун.

Сергеев Дмитрий Григорьевич

Миитэрэй Дааккы 1926 с. сэтінньи ыйга, Миитэрэйэп тангара иннигэр дуу, кэннигэр дуу, Мэнэ-Ханалас улууһун II Моорук нэһилиэгэр төрөөбүт. 1936-40 сс. Бүтэйдээбинэн, Сыымабынан үөрэнэн, 3 кылааһы бүтэрээтин кытары, сэрии сабаланаан үөрэммэккэ хаалбыт.

1941 с. сүгэ тутуурдаах, хотуур сүгүүлээх колхуос үлэһитэ буолар, Кыайыыны уһансыыга быһаччы көмөнү онорсубут. 1947 с. тыыл бэтэрээнэ мэтээлинэн бэлиэтэммит.

Лоп курдук 40 сыл устата кыһыл ытыһынан, харытын күүһүнэн үлэлээн, 1981 с. бочуоттаах сынньаланна тахсар. Миитэрэй Дааккы диэн аатынан хоһоон суруйар. Айымньыларын ааһан ырыппыт суруйааччылар, Иван Сысолятин, Иннокентий Сосин, Клара Васильева, үтүктүспүт курдук, Дааккы ким да, бэл сурахтаах суруйааччыларбыт туттубат биирдиилээн олус табыллыбыт тыллары, тэннэбиллэри, этиилэри туттарын тоһоҕолоон, чорботон бэлиэтээбиттэрэ мээнэбэ буолбатах. Ол – кини ийэ тылын иитиэхтээн кыраһыабайдык, муударайдык кырдыбытын, абылаппыт айылҕатыттан айарга анаппытын көстүүтэ буолар.

Слободчикова Валентина Петровна

1934 с. от ыйын 13 күнүгэр Ростовскай уобалас Глебово бөһүөлэгэр төрөөбүтүм. 1941 с. аҕам Павел Дмитриевич бииргэ төрөөбүт 4 быраатын кытта сэриигэ барбыта. Улахан убайдара Николай, Леонид, Михаил сэрии толоонугар охтубуттара. Кыра быраата Сергей танкист,

Берлингэ тийэ сэриилэспитэ, 1945 с. төннөн кэлбитэ. Аҕам Харьков куорат анныгар буолбут кыргыһыга бааһыран, билиэнгэ түбэспитэ. Кинилэри американецтар 1945 с. босхолообуттара. Дьиэтигэр 1946 с. эргиллэн кэлбитэ.

Сэрии кэмигэр ыарахан үлэ барыта кырдыаҕас оҕонньотторго, дьахталларга буолара. Сарсыарда 4 чааска ынахтарын ыллара, кыра уолаттар бостуук буолан үүрэн мэччитэ илдьэллэрэ. Ол кэннэ үлэлии бараллара: ким от охсо, ким бааһынаҕа.

Мин сэрии саҕаламмытыгар 8 саастаах этим, Оҕолор улахан дьонго көмөлөһөллөрө. Лук, турнепс, цикорий көрөрбүт, бурдук куолаһын хомуйарбыт, баайарбыт. Саас буолла да, бааһынаҕа хортуоппуй сиригэр хаалбыт тон хортуоппуйу хаһан хомуйарбыт. Ийэбит оту, липа мас сэбирдэҕин эбэн лэппиэскэ онороро. Биир лэппиэскэни үһүөммүтүгэр аһаардаан биэрэрэ. Ол биир күннээҕи аспыт буолара. Биһиги ынахтаах буолан, тыыннаах хаалбыппыт. Ийэбит эрийэн сүөгэйдирэ.

Сэрии бүппүтүгэр бары дьоммутун кэтэспиппит. Аҕабытын кэтэһэрбит, туох да биллибэт этэ. 1946 с. үөрэнэ олодохпутуна, кыра оҕолор сүүрэн киирэннэр «Харитоновтар, эһиги аҕабыт кэлбит!» диэбиттэрэ. Ону истээт, дьиэбитигэр сүүрбүппүт, үөрүү улахана буолбута.

Сэрии кэннинээҕи да кэм ыарахан этэ. Эр дьон сэрииттэн эргиллэн кэлбиттэрэ. Ким бааһырбыт, ким атаҕа суох... Эдэр ыччат, комсомолецтар, урусхалламмыт куораттары чөлүгэр түһэрэргэ үлэлии барбыттара. Дэриэбинэбитигэр эмиэ кырдыаҕас оҕонньоттор, дьахталлар хаалбыттара.

1951 с. биһиги Ростов куоракка көспүппүт. Аҕабыт лесопилкаҕа ат баайааччынан үлэлии киирбитэ. Ийэбит «Подсобное хозяйство» диэн тэрилтэҕэ оҕуруот аһын, отон арааһын көрөрө, хомуйан туттарара. Хамнастара кыра этэ. Балтыбын кытта онно сайыны быһа үлэлиирбит.

Оскуола кэннэ Ростовской педагогической училищеҕа киирбитим уонна 1955 с. бүтэрэн начальной кылаас учуталын идэтин баһылаабытым. Комсомольскай путевокканан ыраах Саха сиригэр үлэлии барбыппыт. Дьокуускайга оскуола дьиэтигэр олордубуттара. Саха оҕолорун нуучча тылыгар хайдах үөрэтэр туһунан семинар онорбуттара. Комсорбут Ланцетова Тося киирэн билсэн тахсыбыта уонна Мэнэ-Ханаласка элбэх учуутал наадатын эппитэ. 7 кыыс бары Мэнэ-Ханаласка барарга сөбүлэспиппит. Сарсыарда грузовой массыынанан Мэнэ-Ханаласка

айаннаабыппыт. Үллэрийи түмүгүнэн, миигин Чүүйэбэ начальнай кылаас учууталынан, пионер баһаатайынан уонна продленнай курууппаба иитээччинэн анаабыттара.

1962 с. партияба киирбитим. Эдэр ыччат общественной үлэбэ көхтөөхтүк кыттара. Чүүйэ оскуолатыгар барыта 9 сыл үлэлээбитим.

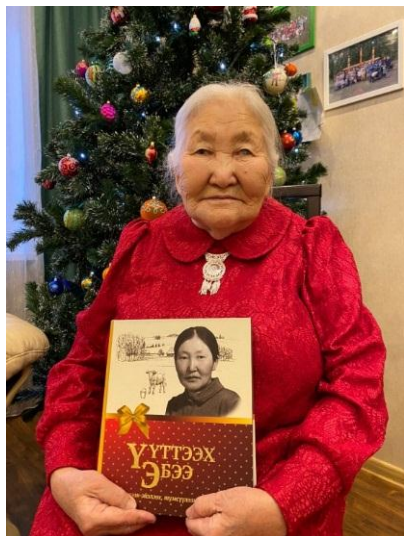
1958 с. Чүүйэ олохтообун Слободчиков Интер Дмитриевини кытта холбоһон ыал буолан 3 оһоломмуппут. 1964 с. Павловскай бөһүөлэгэр көһөн, Павловскай орто оскуолатыгар нуучча тылын уонна литературатын учууталынан 20 сыл үлэлээбитим. Педагогической ыстааһым 30 сыл.

1966 с. Саха АССР президиумун Үрдүкү Сэбиэтин грамотатынан наһараадаламмытым. Нөөрүктээйи нэһилиэгин бочуоттаах олохтооһо буолабын. 2010 с. Мэнэ-Хангалас улуунун ытык ыалын аатын ылбыппыт.

2014 с. «За заслуги перед районом» диэн мэтээл биэрбиттэрэ. 2014 с. «Почетный старейшина РС(Я)» диэн түөскэ анныллар бэлиэнэн наһараадаламмытым. 2014 с. үүнэр көлүөнэни иитии, үөрэхтээһин иһин, Мэнэ-Хангалас улуунун администрацията грамотанан наһараадалаабыта. 2014 с. «За любовь и верность» диэн мэтээли биэрбиттэрэ.

I курууппалаах инбэлиппин, педагогической үлэ уонна тыыл бэтэрээнэбин.

Слободчикова Мария Павловна

Нөөрүктэйи нэһилиэгэр 1932 с. от ыйыгар тэнкэ тыа быһыыгар саһан сытар Мооро алааһыгар төрөөбүтэ. Мария Павловна кыра киһи эрдэбиттэн ийэтэ Кэтириис, аҕата Байбал холобурдарыгар такаллан, сүрдээх кэпсэтинньэн, үлэһит, үөрүнньэн, буолан улаатан испитэ.

Сэрии аас-туор тыына Марияны тумнубатаҕа: Мооро интернатыгар олорон 4 кылааһы бүтэрэн баран 2 сыл Моороттон Майаҕа туос сатыы сылдьан үөрэнэр. Ол сылдьан кырыымчык олох усулуобуйатыттан оскуолаттан тохтуурга күһэллэр. Сайынын колхуос үлэтигэр улахан дьону кытта тэнгэ үлэлэхэр, түүннү сменаҕа сир оноруутугар Макаров Семен Егорович уонна Шишигин Егор (Оҕоньор Уола) диэн трактористарга прицепцигынан үлэлиир. Онтон от үлэтигэр Оконешников Павелга от мунньуутугар собус соҕотобун икки харананы ыпсаран, дьулуурдаахтык сылдыбыта, кыайыыны уһансыбыта.

1951 с. «Саһа олох» колхуоска киирэр. Кыһынын сүөһү көрүүтүгэр, сайынын оҕуруот үлэтигэр кыһамныылаахтык үлэлиир. Кэлин доруобуйатын туругунан оҕуруокка көспүтэ. Петров Климент Степанович биригэдьиирдээх хаппыыстаҕа, моркуопка үлэлээбитэ. 1982 с. «Герой Самсонов» аатынан бириэмийэ Лауреата буолбута. Үлэбэ үрдүк

көрдөрүүлэрин иһин «Урал» мотоциклынан наҕараадаламмыта, 1983 с. ВДНХ-ҕа сылдьар чиескэ тиксибитэ.

1972 с. кэргэнэ Слободчиков Андрей Андреевич ыарахан ыарыыттан күн сириттэн барбыта. Онон Мария Павловна соҕотох хаалан баран, пенсияҕа тахсыар диэри, онтон салгыы оҕолорун үөрэттэрээри 1990 с. диэри төрөөбүт совхоһугар үлэлиир.

Билигин даҕаны Мария Павловна таах олорбот: сүбэһит, оҕолорун, сиэннэрин түмээччи, үлэҕэ-үөрэххэ уһуяаччы. Оҕолоро дьон тэнинэн үлэһит дьон буолбуттарыттан сэмэйдик үөрэр, сиэннэрин, хос сиэннэрин сөптөөх суолга такайар. Нэһилиэк, улуус бэтэрээннэрин общественной түмсүүлэрин тэрээһиннэригэр кыаҕа тийэринэн кыттыһар.

Мария Павловна оҕолорун олохторугар барыга бары үтүө холобур оностор ытык-мааны киһилэрэ буолар.

Стручков Иван Егорович

1935 с. Балыктаах нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Ийэтэ 3 сааһыгар ыалдьан өлбүтэ. Аҕата сэрии бастакы хомууругар ыңгырыллан барбыта уонна эргиллибэтэҕэ. Эбэтигэр Стручкова Ульянаҕа хаалбыта. 4 кылааһы бүтэрбитэ. 1953 с. тракторист үөрэҕэр үөрэммитэ.

Үөрэбин бүтэрэн, тракториһынан үлэлии сылдьан, 1957 с. үчүгэй үлэһит буолан, эдэр механизатордар I Республиканскай слеттарыгар кыттыыны ылбыта. Райкомол 1 секретарыттан Кочневтан Почетнай грамотанан наҕараадаламмыта. Ол сааһыгар «Стахановец» удостоверение туттарбыттара.

1964 с. МТС тракториһынан үлэлээбитэ. 1964 с. кулун тутарга өрүстэн от тиэйэ киирэн баран, тракторга оһоллонон хараҕынан инбэлииккэ тахсыбыта. Бу сыл Майаҕа көһөр уонна ПМК 2 сыл тутууга үлэлээбитэ. 1966 с. саас төттөрү Балыктаахха көһөр уонна совхоз араас тутууларыгар 1990 с. диэри үлэлээн пенсияҕа тахсыбыта.

Совхозка үлэлиир сылларыгар Коммунистическай үлэ ударнигы аатын ылбыта. Хас да төгүл Почетнай грамоталарынан, Махтал суруктарынан, Грамоталарынан наҕараадаламмыта.

Тимофеева Мотрена Макаровна

1932 с. ахсынньытыгар 1 Наахара нэһилиэгэр «Кыһыл сардана» колхуос Тохтоһут учаастагар Куоһаҕас алааска дьаданы ыалга маннайгы оҕонон төрөөбүтэ. 8 сааһыгар Майаҕа аймахтарыгар олорон оскуола 1 кылааһын бүтэрбит. Сут дьыллар кыһалбаларыттан үөрэммэккэ дьонугар

көмөлөспүт. 10 сааһыгар массыына муспут отун лэкээлээһинигэр сылдыбыт, онно ардах түстэр эрэ, улахан дьону кытта тэннэ от оҕустараллара үһү. 11-13 саастааҕар кыһынын Тохтоһуттан Тиэлигигэ диэри икки көстөн ордук сиргэ нэдиэлэбэ сиир өйүөлэрин ботуонкаҕа сүгэн, 6-7 буолан сатыы сылдьан уопсай дьиэбэ олорон үөрэммиттэр. Сайынны үлэлэрин түмүгэ үчүгэйдик иһин, Өктөөп бырааһынньыгар бириэмийэ биэрбиттэр. 5 кылааска, хараҕа мөлтөбүн иһин, ылбатахтар. Онтон ыла колхуостаах буолбут.

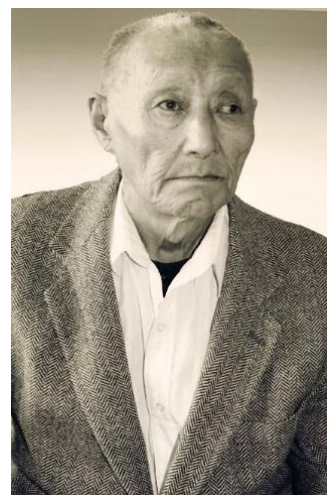
От үлэтигэр эдэркээн оҕо 120 бугулу онорор, 1200-1300 түүтэби баайар эбит. Кэлин тымныйан, ыалдьан өр эмтэммит. 1953 с. ыанньыксыттаабыт. Эһиилигэр тулаайах киһиэхэ, Баһылай Прокопьевка, кэргэн тахсыбыт, 6 оҕоломмуттар. Хомпуга баран сайынын арыһыттаабыт, кэлин бөдөнсүйүү буолбутугар Улуу Тоҕойго Улахан Хаһаа диэн сиргэ ыанньыксытынан, торбос көрөөччүнэн үлэлээбит. 1972 с. райпо маҕаһыныгар уборщицалаабыт. 1982 с. бочуоттаах сынньаланна тахсыбыт.

Мотрена Макаровна айылѓаттан ийэтин, эбэтин удьуордаан иистэнньэнг эбит. Кини Лоомтукаѓа бастакы оѓуруот аһын үүннэрээччилэриттэн биирдэстэрэ этэ. Кэлин кини оѓолоро сүүрбэччэ сыл устата теплицаѓа үүнээйи олордон, бөһүөлэк олохтоохторун хааччыйаллар. Олох көрбөт да буолбутун кэннэ, илиитин иминэн тутан көрөн, үүнээйилэригэр уу кутара, оһох отторо, суорат бүрүйэрэ, сиэннэрин көрөрө.

Мотрена Макаровна Тимофееваны райпоѓа үтүө суобастаах үлэтин иһин нэһилиэк Бочуотун кинигэтигэр киллэрбиттэрэ. Кини 5 оѓо амарах ийэтэ, 9 сиэн уонна 9 хос сиэн күндү эбэтэ.

Шестаков Михаил Петрович

Родился во II Мельджяхсинском наслеге Мегино-Кангаласского улуса 31 мая 1927 г. Свою трудовую деятельность начал рабочим колхоза «Аржаков». За доблестный труд в Великой Отечественной Войне 1941-1945 гг. награжден Сталинской медалью 5 февраля 1947 г.

В послевоенное время на восстановление разрушенного сельского хозяйства участвовал в конной перевозке товаров по маршруту «Ааллаах Уун- Буотама- Усть-Мая». Обеспечивали товарами прииски и тюрьмы. Работал на заготовке деловой древесины на реке Лене. Тракторист 2-го класса. За добросовестный и долголетний труд в сфере социально-экономического развития наслега и улуса удостоен званиями Почетный гражданин Мегино-Кангаласского улуса и Почетный гражданин Холгуминского наслега.

Ветеран тыла и труда. Награжден восемью юбилейными медалями: «За доблестный труд в ВОВ», «50 лет ВОВ», «Медаль Жукова», «120 лет Сталину», «55 лет ВОВ», «65 лет ВОВ».

В 2005 г. семья Евдокии Федоровны и Михаила Петровича Шестаковых занесена в улусную книгу почета «Ытык Ыал». Имеют детей, 11 внуков, 6 правнуков.

Шишигина Мотрена Евдокимовна

Муус устар 17 күнүгэр 1927 с. II Холгума нэһилиэгин Саха Бэстээбэр төрөөбүтэ. Төрөппүттэрэ колхуоска сүөһү ийтиитин үлэһиттэрэ, стахановецтар этилэр. Ийэтэ Мария Ивановна Необутова-Шишигина 1941 с. ыалдьан өлбүтэ, аҕата Өлүөхүмэбэ колхуос наадатыгар таһаҕастаһа сылдьан суолга оһоллонон күн сириттэн барбыта. Убайа 18 сааһын туолаат, Аҕа дойду сэриитигэр ыңырыллан барбыта, онтон эргиллибэтэбэ.

4 кылааска диэри дойдутугар үөрэммитэ, 5 кылааска Павловскайга Саха Бэстээбиттэн сатыы сылдьан үөрэммитэ. Нууччалыы мөлтөхтүк билэрин иһин, 5 кылааска үөрэниэхтээх киһини 3 кылааска түһэрбиттэр. 6 кылааска интернакка Мэлдьэхси мас «Булгунньах» оскуолатыгар, 7 кылааска Майа интернатыгар олорон үөрэммитэ. 7 кылааһы бүтэрэн баран Павловскайга ыалга хамнаска сортовой учаастакка рабочайынан үлэлээбитэ.

1945-48 сс. Дьокуускайдаағы тыа хаһаайыстыбатын техникумугар зоотехнической факультекка үөрэммитэ, Үөһээ Бүлүү Райсоветын тыа хаһаайыстыбатын салаатыгар сылгы зоотехнигынан үлэлээбитэ. 1950-52 сс. Томскай куоракка тыа хаһаайыстыбатын институтугар үөрэммитэ.

1952 с. кэргэн тахсыбыта. 1953-54 сс. икки оҕоломмота. 1958 с. бэтэринээр үөрэбин бүтэрэн Мэнэ-

Хангаласка сүрүннүүр бэтэринээри солбуйааччынан үлэлээбитэ. Бу үлэли сырыттабына Төнгүлүгэ преподавателинэн ыппытгара.

1959 с. кэргэнэ суох буолар. Иккистээн кэргэн тахсар, 6 оҕолоох, 20 сиэннээх, 20 хос сиэннээх.

Онтон Наахараба бэтэринээринэн, Аллайыахаба сүрүннүүр бэтэринээри солбуйааччынан, Абыйга оройуоннаабы бэтэринээр лабораториятыгар дириэктэринэн үлэлээбитэ. Абыйы, Аллайыаханы, Муоманы хабан Аллайыахаба бөһүөлөк депутата буолбута, Саха Өрөспүүбүлүкэтин дьахталларын IV съехэр делегатынан кыттыбыта.

Абыйтан дойдутугар 1967 с. кэлэн Ленин аатынан совхозка аптека сэбиэдиссэинэн, 8 сыл сельсовет суруксутунан, 10 сыл Нөөрүктээйи нэһилиэгин дьахталларын комитетын бэрэссэдээтэлинэн талыллан үлэлээбитэ. 1978-88 сс. оскуолаба учууталлаабыта.

1988 с. сынньаланна тахсыбыта. Сэрии, тыыл, педагогическай үлэ бэтэрээнэ. Бары үбүлүөй мэтээллэрэ, Ийэ буолуу, Гражданскай килбиэн бэлиэ мэтээллэрин ылбыта. Мэнэ-Хангаластан VII Саха Өрөспүүбүлүкэтин делегатынан, оройуон масштабтаах конференцияларыгар кыттыбыта. «Эркээйи» хаһыат общественной корреспондента этэ. Иллэн бириэмэтигэр хоһоон суруйара.

ХІІІ. МИРНИНСКИЙ УЛУС

Бугашеева Мария Николаевна

Родилась 29 декабря 1930 г. в Иркутской области Ольхонского района, село Зама. Во время Великой Отечественной войны она работала в бригаде, где собранный улов рыбы отправлялся на фронт. Марие Николаевне тогда было 11 лет и ей приходилось каждый день просыпаться в пять утра, уходить доить коров, а потом выводить их на пастбище вместе с баранами. В эти годы, при дойке коров, маленькую Машу очень серьезно лягнула одна из них. Стала болеть голова, но лечиться, в ту пору, было не принято, да и не было медицинских работников.

После окончания семилетки, поступила на курсы бухгалтера. С 1947 г. по 1959 г. работала налоговым агентом, на летний период по совместительству работала в магазине продавцом. В 1952 г. вышла замуж за Бугашеева Владимира Романовича. Он тогда работал председателем сельсовета в Шара-Тоготском сельском совете, проработал там 9 лет. С 1953 г. по 1959 г. у них родилось 6 детей.

В 1960 г. переехали в город Мирный, где родились еще 4 детей. В Мирном Мария работала в секторе учета в горкоме партии. За хорошую работу Мария была награждена мебелью производства ГДР, а потом автомобилем марки «Москвич». Очень много грамот и премий, за перевыполнение плана, выигрывала в соцсоревнованиях. Работая в госстрахе в течение 9 лет

(с 1971 г. до 1980 г.), проработала народным заседателем. Зрение с каждым годом ухудшалось. В 80-х гг. поехала в г. Новосибирск, так как в Мирном не было окулиста, и в результате обследования ей предложили сделать операцию, что привело ее к инвалидности по зрению 1 группы, но Мария все равно продолжала работать, так как сидеть сложа руки не научилась.

Награждена медалью «За доблестный труд во время Великой отечественной войны 1941-1945 гг.», медаль «Материнская Слава», «Ветеран труда РС(Я)», «Ветеран труда РФ», множество почетных грамот, приветственных адресов, юбилейных медалей.

Константинова Елизавета Никифоровна

Родилась в 1929 г. в аласе возле соснового бора, это близко от современного села Куокуну Сунтарского улуса. В семье было 8 детей, оставшихся в живых после рождения. До поступления в школу Елизавету брали на общую работу в колхоз: она водила быка во время весенней пахоты плугом, такая работа считалась детской, у взрослых была своя тяжелая работа.

Во время войны, летом мальчишки, будучи голодными, находили гнезда дятлов и доставали птенцов, чтобы сварить и поесть. Еды было мало, и мальчишки охотились и на мелких зверюшек, как крысы и бурундуки. В те времена шкуры бурундуков принимали в магазине, за что давали маленькие, но деньги. Летом вставали на рассвете, уходили работать на поле. Во время сенокоса, чтобы время не терять на дорогу, в основном работали на полях с ночевкой в шалашах, пока было тепло ночами. После работы еще бывало, что на ночь глядя, помогали мамам печь лепешки. Для этого надо было помочь сделать муку на жерновах.

Отец работал бригадиром колхоза. Из дальних угодий, куда ездил проверять выполнение плана работы и отвозил на коне продукты для работников, возвращался поздно. Потом еще садился за заполнение табеля, отмечал трудодни колхозников. Ее отца не забрали в армию, т.к. у него после схватки с медведем

плохо зажила рука, кость некому было править и потому так и прожил с торчащей костью. Отец был работающий, ответственный, человек слова, всегда взятое дело доводил до конца.

За все годы работы Елизавета Никифоровна считалась на хорошем счету по своему труду в колхозе. Война принесла много бед, черные письма приходили в деревню... И в тылу много людей подкосили те года. Питание было плохое, особенно тогда, когда стояла засуха 2-3 года. Кто чем питался: кто старые шкуры варил, кто корни растений и т.д.

За труд в тылу во время войны в 1947 г. Елизавету Никифоровну наградили медалью Сталина И.В. Эту медаль Елизавета Никифоровна хранит и 9 мая показывает своим внукам и правнукам. После школы она поработала воспитателем в интернате. Потом в 1952 г. поступила учиться в Педагогический институт в Якутске. По окончании работала сперва пионервожатой, а потом учителем якутского языка в Крестяхе и в Куокуну до ухода на пенсию.

С семьей в советские времена на сенокосе работали каждое лето и тоже были отмечены, как лучшая семейная бригада: заготавливали более 40 тонн сена и это все делалось ручным трудом.

Вырастила 5 сыновей и 2 дочерей. Долг перед Отечеством выполнила. Елизавете Никифоровне 91 год. Внуки и правнуки – ее продолжение.

XIV. НАМСКИЙ УЛУС

Винокурова Евдокия Дорофеевна

Родилась в 1919 г. в многодетной крестьянской семье с. Намцы Намского района. Она работала учителем начальных классов с 1937 г. Образование среднее (Якутское педучилище).

В 1969 г. в Якутии впервые широко стали распространяться методы ученых Эльконина и Занкова. В это время по всей республике открылись семь экспериментальных класса, из них 4 класса открылись в Намском районе. По этому методу учили детей быстро усвоить чтение, понимать и выразительно не только читать, но рассказывать. Среди первых учителей-экспериментаторов была Евдокия Дорофеевна. В 1971 г. был написан учебник по якутской грамоте «Саха тыла» в соавторстве с И.И. Каратаевым, Д.К. Сивцевым-Суорун Омоллон, и Е.Д. Винокуровой. По этому учебнику учились в школах по всей Якутии 20 лет.

За многолетнюю кропотливую работу в школе Евдокия Дорофеевна награждена значком «Отличник народного образования РСФСР», ветеран тыла и труда, почетный гражданин с. Намцы, имеет медали «30-летие Победы ВОВ», «40-летие Победы ВОВ», «50-летие Победы ВОВ», «За доблестный труд во время ВОВ» и т.д.

Колесова Евдокия Павловна

Родилась в ноябре 1921 г. в Модутском наслеге Намского Якутской АССР. Родители до революции бедняки-крестьяне, в последующие годы колхозники. Росла и воспитывалась в многодетной семье, где было 9 детей.

В 1931-1932 учебном году поступила в школу и 1937-1938 гг. окончила Намскую среднюю школу. В этом же году поступила в Якутское медицинское училище до 1947 г., затем была переведена в г. Якутск. В 1948 г. поступила на подготовительные курсы при Якутском пединституте, затем с 1949 г., без отрыва от производства училась в Якутском учительском институте на биолого-географическом отделении, которое закончила в 1951 г.

С 1951 г. работала в Намском районе Якутской АССР преподавателем географии. В школе организовала и руководила предметным кружком по географии. Этот кружок основал школьную Метеостанцию, где учащиеся вели наблюдение в течение 10 лет и по многолетним данным сделали описание климата своей местности. С 1957 г. – член Всероссийского географического общества СССР и 30 ноября 1975 г. – действительным член ГО СССР.

Собакин Егор Кириллович

1932 с. кулун тутар 27 күнүгэр Чурапчы оройуонун II Мэлдэхси нэһилиэгэр төрөөбүтэ. 1942 с. Күндүл диэн бөһүөлэк тангаратын дьиэтигэр баар оскуолаҕа 1 кылааһы бүтэрбитэ. Ол сайын сири паардааһынна орус сиэтэ сырыттабына, мунньахха ыңыр-быттар уонна хоту оройуонна көһөн, кыайыы туһугар балыгынан көмө оноруохтаахтарын туһунан иһитиннэрбиттэр.

Көһүү туох да тэрээһинэ суох саҕаламмыт. Биирдии киһиэхэ 16 киилэ таһаҕаһы ылары көнүллээбиттэр. Көлө тийбэт буолан, ынаҕы көлүйэн айаннаабыттар. Оннук айаннаах Аллараа Бэстээххэ 2 күнүнэн тийбиттэр. Астара быстан, үһүс күннэригэр сүөһү өлөрбүттэр. Борохуот төрдүс күн киэһэтигэр кэлбит. Кэбээйигэ Кыһыл Кумах диэн сиргэ аҕалбыттар. Харыйа лабаатын быһан сарай оностон сыппыттар.

Биир сарсыарда Арыылаах, Тоҕой диэн сирдэргэ хаалбыт өтөхтөрү сыбаан, хайан олордубуттар. Дьэ, мантан ыла өлүү-сүтүү саҕаламмыт. Өлбүт дьону кыайан көмпөккө, балаҕан ойоҕоһугар кыстаан кэбиһэллэр эбит. Олохтоох дьонтон илдьирийбит мунха атыылаһан, абырахтаан балыктыы сатаабыттар да, тугу да ылбатахтар. Күһүнүгэр Егору Сииттэҕэ үөрэнэрин дьаһайбыттар.

1944 с. диэри Сииттэбэ олоубуттар. Маймаба бөһүөлэгэр олохсуйа диэн, 20 хаһаайыстыба буолан көһөн кэлбиттэр. Маяковскай аатынан колкуоска үлэлээбиттэр, сорохторо 1-3 сылынан дойдулаабыттар.

Төрөөбүт төрүт буортан арахсыы, тулаайах хаалыы, сэрии содулуттан үөрэхтэн матыы эдэр уол санаатын булгуруппатаба. Комсомол путевокатынан 8 сыл Мирнэй куораты тутуспута. Онтон 1966 с. Хатырыкка кэлэн араас үлэбэ сылдыбыта. Дэгиттэр дьобурдаах Егор «Беларусь» тракторы баһылаабыта. Кини от, хортуоппуй звенотугар сүрүн үлэһит буолбута. Таһаарыылаах үлэтэ элбэх грамотанан, хайбал суругунан, бэлэбинэн бэлиэтэммитэ. Маймаба кыһын Семенова Ульяна Андреевнаны кэргэн ылан, 2 уол оҕолоох, 4 сиэннээх.

Егор Кириллович тыыл, үлэ бэтэрээнэ, Чурапчы көһөрүллүүтүн кыттыылааба, Мирнэй куораты тутуспут колхознай-совхознай тутуу бэтэрээнэ.

Старостина Харитина Кононовна

Родилась 14 октября 1914 г. в Атамайском наслеге Намского района. С 3 месяцев воспитывалась у тети в Тюбятском наслеге, юный возраст и трудовая деятельность началась там. В ликбезе учила людей писать и читать.

В 1940 г. в колхозе им. Чапаева была заведующей МТФ и активно занималась в огороде, когда впервые начали выращивать огурцы, репу, капусту и картофель.

В годы войны и послевоенный период постоянный член правления колхоза, около 30-ти лет работала в ветеринарной службе ветсанитаром и ветфельдшером. В одно время работала председателем Тюбинского сельсовета. В 1954-56 гг. работала управляющей на Белозерском участке. До ухода на пенсию работала ветсанитаром в ветуправлении Намского района.

Харитина Кононовна ветеран тыла и труда, почетный гражданин Тюбятского наслега и Намского улуса. Инвалид 1 группы по зрению.

ХV. НЮРБИНСКИЙ УЛУС

Акимова Мария Федоровна

Ньурба (Ленинскэй) оройуонун Чукаар нэһилиэгэр, Кубалаах Ньылата диэн улахан алааска ньир-бааччы олорор, үс оҕолоох ыалга соҕотох кыыс оҕо буолан күн сириҥ көрбүт. Дьиэлээх-уоттаах, сүөһүлээх-астаах кыанар ыал, аҕата уус, өрүү уһанара. Аҕата өлөрүгэр Мария алталааҕа. Таркаайы нэһилиэгин Мөрөөйүтүгэр олорор таайа, аҕалара суох буолбутун истээт, Марияны ийэтинэн бэйэтигэр көһөрбүт. Улахан убайа Кубалаахха үлэлии хаалбыт, быраатын Софрону, өссө кыратыгар, оҕото суох ыал ииттэ ылбыт. Улахан убайа сэрии кэмигэр үлэлээн баран, Японияны кытта сэриигэ өлбүт. 13 сааһын туоларыгар ийэтэ өлөр, ити кэмтэн ыла ферма ис-тас үлэтигэр үлэлиир буолбут. Балбаах таһыыта, от тиэйиитэ, сылгы аһатыыта, сайынын ынах хомуйааһына, оҕус сиэтиитэ, бурдук ыһааһына курдук дьонно чэпчэкигэ суох элбэх үлэни толорорбут.

Икки хостоох ампаар дьиэҕэ икки ыал буолан дьукаах олорбуттар. Үйэлэргэ умнуллубат кырыктаах 1941 сылга кини 14 сааһын туолаары сылдыар эбит. От мунһа сырыттаһтарына, сэриигэ барар кыахтаах эр дьону хомуйбуттар.

1943 с., 16 сааһын туолбутун кэннэ, 10 ынаҕы биэрэн, ыанньыксытынан үлэлэтэ ыппыттар. Ол кэмтэн ыла тохтобула суох колхуоска, сопхуоска, тэрилтэлэргэ 34 сыл устата үлэлээн, 1977 с. пенсияҕа тахсыбыт. 4-5 сыл курдук буолан баран, Кировкаҕа,

Сөрүөнэй диэн фермаҕа көһөн кэлбит, Иванов Семен Дмитриевич диэн бухгалтерынан үлэлиир уолга кэргэн тахсыбыт. Сылгыларын туһугар тымныыны аахсыбакка, кыһыннары тымныы дьиэҕэ хонон үлэлээн, тонгон, сыыстаран, эдэр сааһыгар эмискэ ыалдьан өлбүт. Инньэ гынан, толору биэс сылы бииргэ олорбокко, икки кыра оҕолоох соҕотох хаалбыт. Ол кэnnэ «Кыһыл ыллык» колкуоска үлэлээбит, үчүгэй түмүктэрин иһин «1941-1945 сс. килбиэннээх үлэтин иһин» диэн Сталин төбөлөөх мэтээлинэн наҕараадаламмыппыт.

Мархаҕа уот биэрэр станция дьиэтигэр, кулуубугар остуорастаабыт, интернакка повардаабыт. Кэлин фермаҕа төттөрү баран, пенсияҕа тахсыар диэри арыт ыанныксыттыыр, арыт ньирэй көрөн оҕолорун ииппит. Хаста да сельсовет депутатынан талыллан үлэлээбит. Ол туоһута – хайҕал суруктар, мэтээллэр, кэлин үлэ уонна тыыл бэтэрээнэ буолбута. Кэлин ыарахан үлэттэн сылтаан, хараҕынан көрбөт буолбут, ол да буоллар икки кыыс оҕо амарах ийэтэ санаата бөҕө, ыччаттара аатын ааттаталлар.

Антонов Николай Прокопьевич

1917 с. ыам ыйын 22 күнүгэр Ньурба оройуонун Маалыкайыгар төрөөбүт. 1938 с. Ньурбаҕа тырахтарыыс куурсун бүтэрээт, Ньурбатааҕы МТС-ка үлэлээбит.

Сэрии сылларыгар колхуостарга механизатор аҕыйах буолан, коммунистической партия райкомун уурааҕын үлэҕэ хаалларбыттар, сэриигэ ыыппатахтар, онон тыа сириҥ ыарахан, күүрүүлээх үлэтигэр сылдыһыт.

«1941-45 сс. килбиэннээх үлэтин иһин» Сталин мэтээлинэн, «Отличник социалистического сельского хозяйства СССР» диэн значогунаҥ бэлиэтээбиттэр.

1953 с. Дьокуускайдааҕы механизация оскуолатын бүтэрэн, МТС механигыҥ идэтин ылбыт. 1959-1960 сс. Ньурбатааҕы Ленин колхозугар старшай механигынан үлэлээбит, «Заслуженный механизатор РСФСР» значогунаҥ наҕараадалаабыттар.

1960 с. Мархатааҕы МТС базатыгар училище арыллыбытыгар гараж сэбиэдиһсэйинэн, механигынан, производственной үөрэх маастарынан 1975 с., пенсияҕа тахсар диэри үлэлээбит. «Отличник профессионально-технического образования РСФСР» бэлиэ хаһаайына.

1983 с. ыла хараҕа көрбөт буолбут. Үс кыыс оҕолоох, биир уоллаах.

Иванов Иван Кириллович

Мин 1933 с. Ньурбачаан Хотугу Чөкө диэн сиригэр күн сириҥ көрбүтүм. Ийэм – Иванова Мария Ивановна, аҕам – Иванов Кирилл Спиридонович.

Сэрии саҕалыынытыгар 7 саастаах уол этим. Аҕабар окко илии-атах буоларым. 1941 с. аҕам бэбиэскэ туппута, ол иһин кыһын тиэллиэхтээх от суолун-иһин көрдөрөн биэрбитэ. Аҕам армияҕа бастакы ыңырыллыыга киирсибитэ да, борохуокка миэстэ бүтэн хаалбыта. Онтон кэлин колхуоска салайар үлэһиттэри ыңырбат буолбуттара, ол иһин сэриигэ барбатаҕа.

2 кылааска үөрэнэ сылдьан оскуолабыт сабыллыбыта. Онтон Нурбаҕа киирэн алта кылаас үөрэнэн баран, колхуоска үлэлии барбытым.

Олох кырабыттан үлэҕэ сыстан улааппытым. Колкуос туох баар үлэтин барытын үлэлээн кэлбитим. Аҕам колхуоска ферма сэбиэдиссэйинэн, кладовщигынан үлэлээбитэ уонна кадровай булчут этэ. Ол иһин булка тэннэ сылдыһарым. 50-с сс. тыраахтарыыс идэтин баһылаабытым. Бэйэм тутуу өттүгэр баҕарар этим да, техникаттан араарбат этилэр. Ол курдук сынньаланга тахсыахпар диэри тырахтарыыстаан, бултаан олорбутум. Үс төгүл Ньурба сопхуос чөмпүйүөн булчута буолан, район бастың үлэһитинэн, тырахтарыыһынан сылдыһытым.

Сэрии бириэмэтигэр уот кураан дьыл турбута, туох да үүммэтэбэ. Аһына бөбө буолбута, куулунан хомуйар этибит. Ас-танас тийбэтиттэн кыһалҕаны билэн улааппыпыт. Нолуок элбэбэ бэрт буолан сүөһүнү эрдэ эспиттэрэ. Сүөһү тутарга холкуоска эрэ үлэлиир буолаллара.

Кэргэним Михайлова Христина Афанасьевна диэн. Билигин оҕолорбут, сиэннэрбит көрүүлэригэр бочуоттаах сынньаланна олоробут. Үлэни аргыс онгостон билигин да туох үлэ баарынан көмө буолабын. Үлэтэ суох тэһийбэппин.

Иванова Мария Яковлевна

1936 с. кулун тутар 15 күнүгэр Ньурба улуунун Өнөл нэһилиэгэр дьаданы колхуостаах дьиэ кэргэнигэр күн сириҥ көрбүт. Аҕата Иванов Яков Алексеевич, үөрэбэ суох, ийэтэ Иванова Анастасия Михайловна Мария кыра сааһыгар өлбүт. Кэнники Матрена диэн иитэр ийэлэммит.

Сэрии Мария кыра эрдэбинэ саҕаламмыт, онон ол саҕанаабы олох кыһалбатын, танас кырыымчыгын этинэн-хаанынан билэн улааппыт. Саас сыһыы үлэтигэр, сайын окко, күһүн бурдук хомууругар сылдыспыт. Күнүскү аһылыкка суорат, ымдаан, быырпах иһэллэрэ. Улахан дьонно лэппиэскэ сыһын биэрэллэрэ, ону үллэстэн сииллэр эбит. Ийэлэр, эбээлэр түүнүн куобах тириитинэн сэриигэ барбыт дьонно үтүлүк, кээнчэ, бэргэһэ тигэллэрэ. Оччолорго дьон Кыайыы туһугар диэн үлэлииллэрэ.

Аҕалара булчут буолан, кыһынын куобагынан, сайынын балыгынан аһаан оморбуттар. Дэриэбинэ үрдүнэн биир да эдэр, үлэни кыайар киһи суох эбит, кырдыаҕастар уонна оҕолор эрэ хаалбыттар. Ыарахан, аас-туор олохтон элбэх киһи суорума суолламмыт.

Сэрии кэннинээҕи да олох чэпчэкигэ суоҕа. Ас-танас тийбэтин курдук тийбэтэ, дьон доруобуйата айгыраабыта, сорох дьон уоран-талаан хаайыыга киириитэ да баар буолбута. Ол да буоллар, норуот өйө-

санаата күүстээх, инникигэ эрэл кыыма күүдүйэрэ, бэйэ-бэйэбэ хардарыта көмөлөсүһүү, убаастаһыы баара.

Мария Яковлевна ыалдьан оскуолаба хойутаан киирбит, онон оскуоланы Мархаба 1958 с. бүтэрбит. 10 кылааһы бүтэрэн баран колхуоска 3 сыл үлэлээбит. Ол кэннэ фермаба биригэдьиirinэн анаабыттар уонна коммунист партия кэkkэтигэр ылбыттар. Онтон 1961-1963 сс. Бүлүү педучилищетыгар алын кылаастар учууталларын идэтин бүтэрбит. 1964 с. кэргэн тахсан Дьокуускайга кэлбит, санаторнай-лесной оскуолаба үлэбэ киирбит. Ити оскуолаба пенсияба тахсыар диэри үлэлээбит.

1969-1970 сс. Ленинград куоракка Герцен аатынан институтка үөрэнэ сылдыбыт, аатырбыт Старая Русса, Новгород куораттарынан, элбэх саха саллаатын тыыннара быстыбыт сирдэригэр сылдыбыт, Ильмень күөлүгэр венок уурбут.

Барыта оскуолаба 33 сыл, партийнай тэрилтэ сэкэрэтээринэн 18 сыл үлэлээбит. Эдэр ыччаты үөрэтиигэ элбэх сыратын биэрбит. «Россия Федерациятын норуотун үөрэбириитин туйгуна» аат ингэриллибит. Харабынан I курууппалаах инбэлиит.

Сидоров Иван Николаевич

Ыам ыйын 5 күнүгэр 1935 с. Чырааба диэн сиргэ Сидоровтар дьиэ кэргэттэригэр төрөөбүтэ. Сэрии сылларыгар оҕо сааһа «Чырааба» колхуоска ааспыта. Сэрии ыарахан сылларыгар, аҕата балыкка үлэлии барбытыгар, колхуос үлэтигэр кыратыттан үлэлээбитэ: от үлэтэ, бурдук хомуура, мас бэлэмнээһинэ, оҕус сиэтиитэ.

«Ньурба» совхозка араас үлэбэ үтүө суобастаахтык үлэлээбитэ, өр сылларга сылгыһыттаабыта, биэттэн 100% төрүүх ылаллара, ыраах үрэх баһыгар тахсан оттууллара.

Онтон хараба мөлтөөн, ыарытыйан 1 курууппалах инбэлиит буолбута. Кини төһө да көрбөт буолбутун иһин, урут сылдыбыт сиринэн хаамара. Инбэлииттэр уопсастыбалара төлөпүүн нөнүүө бырааһынньыктарынан куруутун эбэрдэлииллэрэ, ону таһынан магнитофонунан истэргэ диэн араас кассеталары почтанан ыталлара. Дьэ, сахалыы кэпсээннэри олус диэн сөбүлээн истэрэ. Төһө да ыарыйдар, куруутун бэйэтин кыанар, көрүнэр этэ. Уонна биир талаана – куруутун туойа сылдыра.

Кини сэмэй үлэтэ элбэх Грамоталарынан, махтал суруктарынан бэлиэтэммитэ. Уонна сэрии сылларыгар килбиэннээх үлэтин иһин мэтээлинэн наҕараадаламмыта. Олунньу 26 күнүгэр 2010 с. 75 сааһыгар ыалдьан олохтон туораабыта.

Степанов Сергей Тарасович

1906 с. Күндээдэ анараа өттүгэр Кугдаар диэн сиргэ дьаданы дьиэ кэргэннэ төрөөбүтэ. Бииргэ төрөөбүттэр 4 оҕо, улаханнара Сергей Тарасович, онтон Егор Тарасович – сэрии кыттыылааҕа, Күндээдэҕэ олорон тутууга үлэлээбитэ. Онтон Владимир Тарасович, эдэр сааһыгар суох буолбута. Кыралара Николай Тарасович. Кини Чаппанда оскуолатыгар уруһуй учууталынан үлэлээбитэ, Чаппанда оскуолатын музейын төрүттээччи.

Сергей Тарасович өр кэмнэ Ньурбаҕа ойуур хаһаайыстыбатыгар үлэлээбитэ. Ньурба улууһугар көрбөттөр уопсастыбаларыгар 1970-1972 сс. үлэлээбитэ. Кини сахаҕа улахан унуохтаах кини этэ, майгытынан сымнаҕас. 4 кылаас үөрэхтээх, хаһыаты, сурунаалы ачыкылаах ааҕа олорорун биир үөлээннээхтэрэ ахтан аһараллара.

XVI. ОЛЕКМИНСКИЙ УЛУС

Алексеева Елизавета Николаевна

Родилась в Олекминском районе в селе Саньяхтаах 2 декабря в 1933 г. Мать – Хлебникова Мария Николаевна, отец – Хлебников Николай Михайлович, работал в лесозаготовительном участке рабочим. В 1940 г. он погиб на работе. Мать с 3 детьми была вынуждена переехать в с. Урицкое Олекминского района, где проживала ее мать – Иванова Анна Ивановна.

Когда началась война, Елизавета Николаевна со своими сверстникам помогала взрослым на колхозных работах. С детства была близорукой, плохо видела, а врачей в деревне не было. Лечение она не получала. Так, от тяжелой жизни постепенно начала терять зрение.

Учебу начала в 10 лет, в 1943 г. Сидя все время за первой партой проучилась шесть лет, в 7 класс комиссия не допустила ее из-за зрения. В 1950 г. ее привезли в г. Якутск на обследование, после чего установили инвалидность I группы по зрению.

В 1960 г. совместно с матерью открыли ясли дома.

В 1961 г. она стала членом общества слепых Якутской АССР, а в 1963 г. переехала в г. Якутск. В 1964 г. поступила на работу, в Горпромкомбинат – рабочей, где встретила с будущим мужем – Алексеевым Василием Трофимовичем. Он родом был с Сунтарского района. Вместе прожили 23 года, родились трое детей.

Нутчина Мария Александровна

Родилась 23 июня 1923 г. в с. Улахан-Мунку Олекминского района. В начале войны ей едва исполнилось 18 лет. Тогда всех 18-летних девушек мобилизовали для обучения на тракторе в МТС Центральной Абаги. Было голодно, холодно, но комсомолки с успехом освоили трактор марки «ХТЗ».

После окончания курсов, юные трактористки весной и осенью пахали пашни, где садили зерновые, картофель, турнепс. Был приказ об экономии горючего, поэтому на каждом шагу надо было выключать мотор, потом заново заводить, это давалось с огромным трудом, так как сила у девчонок была не равная. Но приказ есть приказ, Маруся, так звали тогда Марию Александровну, всегда выключала трактор и заводила, хотя с трудом. Кроме экономии топлива, строго контролировалось выполнение плана заданной работы.

В 1945 г. Мария Александровна за доблестный самоотверженный труд в период войны, была награждена медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-1945 гг». Из архива в выписке приказа награждении было написано, «за перевыполнение плана экономии горючего в период военного времени».

XVII. СУНТАРСКИЙ УЛУС

Алексеева Парасковья Васильевна

1930 с. Сунтаар улууһун Мочууһун нэһилиэгэр (билингитэ Кутана) күн сириҥ көрбүт. Аҕата, Сидоров Василий Алексеевич, дьаданы, тулаайах киһи эбит. Кэлин колхуоска үлэлээбит. Сэри иккис сылыгар Алданна эт бэдэрээтти барбыт уонна ол курдук эргиллибэтэх. Ийэтэ, Сидорова Анастасия Ефимовна, эмиэ тулаайах. Сэри сылларын устатыгар дояркалаан бастыҥнар ахсааннарыгар киирбит. Ол курдук икки төгүл оройуон киинигэр бастыҥ үлэһиттэр мустууларыгар сылдыбыт. Ийэтэ Кутанаҕа аан маннайгынан Сталин мэтириэттээх мэтээлинэн бириэмийэлэммит.

Бииргэ төрөөбүттэр уопсайа 13, 3 эрэ оҕо тыыннаах хаалбыт. Парасковья Васильевна – кыралара.

Сэри уоттаах сылларыгар оскуолаҕа үөрэммит. Бу сылларга оскуола оҕолоро олохтоохторго көмө онороллор эбит: мас кыстыылар, хаар киллэрэллэр, балбаах таһаллар. Ол саҕана Кутанаҕа 10-ча эрэ ыал баар эбит уонна 4 кылаастаах оскуола, маҕаһыын дьиэтэ уонна кулууп (уруккута танара дьиэтэ). Маны тэнэ оҕолор, улахан дьону кытта тэннэ, кубах тириитин имитэн фронтна сылдыар буйуннарга үтүлүк, кэтинчэ тигэн ыталлар эбит. Уонча буолан колхуос интернатыгар олоҕбуттар. Аһылыктара 1 ыстакаан

бурдук атаба эбит. Интернат дьэтин ортотугар суорунаба бурдук тардан, сууккаба биирдэ хааны буһаран сииллэр эбит. Саас харалдык тахсыбытын кэннэ үрэх үрдүгэр унуохтаах отону хомуйан, хааныларыгар кутан хойуннаран сииллэрэ. Ол курдук сэрии бастакы сылын туораабыттар.

Иккис сылга фермаба кыстаабыттар. Ийэтэ дояркалаабыт. Биир сутуруо оһохтоох титирик дьэбэ 13 киһи буолан кыстаабыттар: тулаайах уолаттар, дьахталлар уонна кини ийэтинээн. Күнгэ киилэ ангара холбуйбут үүт, хаа-дьаа бурдук. Бу курдук 3 эрэ буолан хаалбыттар.

Сэрии бүтэһик сылларыгар уонна кэлин икки сыл колхуоска үлэлээбит: бугул түгэбин харбаан, от мунһан, бурдук баайан, молотилкаба үлэлээн, булууктаах аты сиэтэн, бурдук бороонһолоон, от тийээн, балбаах таһан.

Төһө да үөрэниэн баһарбытын иһин, таһаһа суох буолан, ыраабынан аймах дьонугар таһас көрдүү барбыт. Дьоно биир эргэ ырбаахы, ис ырбаахы биэрэн ыппыттар. Ол курдук онгостон, тэринэн оскуолаба барбыт. Таһастарын, ыһыктарын кыбынан баран сатыы Сийэбэ барбыт, элбэх оһолоох ыалга озорбут. Уу тасыһан, уот оттон көмөлөһөн олорон үөрэммит.

Бу курдук сэрии сылларыгар аччыктаан, хоргуйан, сап саһаттан саһалаан киһи буолбут.

Парасковья Васильевна – үлэ, тыыл бэтэрээнэ, харабынан 1 курууппалаах инбэлиит.

Афанасьев Иван Саввич

Наахара Арыылаабын Бүлүүчээн нэһилиэгэр 1932 с. муус устар 17 күнүгэр төрөөбүтэ. Төрөппүттэрэ үлэни өрө тутан олорбуттар, уоттаах сэрии алдьархайа кини дьийэ кэргэнин да тумнубатах.

Убайын кытта төгүрүк тулаайах хаалбыттар. Убайын Егоры Ленскэй куоракка леспромхозка үлэбэ ыппыттар. Иван фермаба хаалбыт, аччыктааһыны, тонгууну-хатыыны билбит.

1943 с. Хордобойго интернекка ылбыттар. 1950 с. Бүлүүчээн 7 кылаастаах оскуолатын бүтэрэр, онтон борохуотунан Дьокуускайдаабыт. 21 сааһыгар куоракка «Эдэр коммунист» хаһыакка үлэтин корректорынан сабаллаабыт. 1953 с. Ленинград куоракка баар үрдүкү партийнай оскуола журналистика факультетыгар үөрэнэ барбыт. Үүөрэбин бүтэрээт, Эдьигээн, Аллайыаха оройуоннар хаһыаттарыгар редакторы солбуйааччынан, редакторынан үлэлээбит. Ол кэннэ төрөөбүт дойдутугар, Сунтаарга, кэлэн, 30 сыл улуус хаһыатыгар үлэлээбит.

Иван Саввич бэчээт эйгэтигэр олобун анаабыт киһи буолар. Кини – Сунтаар, Бүлүүчээн нэһилиэктэрин бочуоттаах олохтооҕо, Сунтаар улууһун бочуоттаах олохтооҕо, СССР бэчээтин туйгуна, СӨ култууратын туйгуна.

Егоров Василий Петрович

Мин, Егоров Василий Петрович, 1934 с. 10 оџолоох Петр Егорович уонна Александра Васильевна дьиэ кэргэттэригэр 4 оџонон төрөөбүтүм.

Сэрии саџаланыытыгар 7 саастаах оџо этим. Оччолорго оџолор улахан дьону кытта тэннэ үлэлиир этибит. Маннай оџус сиэппитим. Онтон 1943 с., 8 сааспыттан, 3 сылы быһа хассабыыктаабытым. «Пятилетка» колхуостан Маар Күөлгэ диэри суруктары, докумуоннары таһарым. Сэриигэ барбыттар дьонноругар, оџолоругар харчы сыһын биэрэллэр этэ, онно илии баттатар буоларым. Сэрииттэн араас баһыылкалар кэлэллэр этэ, сорохторго хааннаах да буолааччылар. Үс муннуктаах хара суруктары тарџатарым. Сорох дьон сатаан аахпат буолан, бэйэбэр аахтараллара. Ааџаат да, куотан тахсан барарым...

Убайбын Миитэрэйи кытта кустаан дьоммутун аһатар этибит.

1943 с. Сис Күөлүгэр оттообутум. Иван Сергеевич диэн киһи сэрииттэн кэлбит этэ, кини от охсоро, биһиги, оџолор, мунһарбыт. Кыайыы буолар сылыгар 11 саастаах этим. Сэрииттэн кэлбит саллааттары ийэлээх аџалара сиэтэ сылдыар буолааччылар.

1946 с. колхуоска үлэлээбитим, 1952 с. Сунтаарга кэлбитим. 1957 с. ыанньыксыт Иванова Любовь Федоровнаны кытта ыал булбутум, 6 оџоломмуппут: 5 уол, 1 кыыс. Уолаттарым бары тутууга үлэлээбиттэрэ, билигин идэлээх үлэһиттэр. Барыта 17 сиэннээхпин уонна 14 хос сиэннээхпин. 86 саастаахпын.

Макаров Данил Семенович

Данил Семенович Афа Дойду сэриитин кыттыылаафа, харабынан I курууппалаах инбэлиит. Кини 1916 с. кэрэ айлыҕалаах, киэн нэлэмэн сыһыылардаах Сунтаар оройуонун Күндэйэ нэһилиэгэр күн сириҥ көрбүт.

Сэрии буолар сылыгар «Калинин» колхуоска биригэдьииринэн үлэлиҥ сылдыбыт. 1941 с. балаҕан ыйыгар Кулуһуннаах диэн сиргэ охсуллубут оту кэмниҥ сырыттабына, Сидор Иванович Иванов диэн учуутал сэриигэ ынырыллыбыт байыаннай бэбиэскэни туттарбыт. Ити күн суһаллык хомунан, ыныыр атынан Сунтаарга киирбит. Янковтар диэн ыалга түспүт. Дьийэлээх хаһаайын, Григорий Янков, эмиэ бэбиэскэ тутан олорор эбит. Сарсыарда иккиэн Сунтаар оскуолатын пааркатыгар тийбиттэр, онно 700-н тахса киһи мустан, нэдиэлэ устата туос сатыы айаннаан, Нүүйэ үрэбин төрдүгэр киирбиттэр. Итинтэн салгыы борохуотунан Иркутскайга тийбиттэр. Онно барыларын атын-атын чааска тарҕаталаабыттар.

Данил Семеновичы Читаҕа 1,5 ый үөрэтэн баран, Улан-Удэ куоракка ыппыттар. Тохсунньу ыйга Арҕаанны фронтта аттамыттар. Хас да суукка айаннаан сэриилэхэр миэстэлэригэр тийбиттэр. Биирдии бэйэлэригэр автомат, ыстыыктаах винтовка, 200-түү ботуруон уонна иккилии граната биэрбиттэр. Дьэ, ити күнтэн ыла түүнү-күнүһү араарбакка

сэриилэһэн барбыттар.. Фашистар умаппыт, күл онорбут сирдэрин босхолоспут.

Инньэ гынан, Данил Семенович бастакы хомуурга ынырыллан, уоттаах сэрии толоонугар, арбаанны фронт 18-с стрелковой полкатыгар сулууспалаабыт, снайпер, разведчик быһыытынан сылдыбыт, Ийэ дойду тэбэр сүрэжин, Москва куораты көмүскэспит. Кини 1943 с. кулун тутар 7 күнүгэр Смоленскай куорат чугаһыгар илиитигэр ыарахан бааһырыны ылан, Москва госпиталыгар 23 суукка, онтон Саратовка 5 ый эмтэммит. Байыаннай хамыһыһа II курууппалаах инбэлииккэ таһаарбыт.

Дьиэтигэр кэлээт да, күөстүү оргуйар үлэ үрдүгэр түспүт, «Калинин» колхуоска биригэдьииринэн, суотчутунан, Күндэйэ, Элгэйи сельполарыгар атыһытынан, сыахха арыы-үүт туттааччынан, Элгэйи оҕо дьиэтин оскуолатыгар хачыгаарынан үлэлээбит. Элбэх махтал суруктар, грамоталар үтүө суобастаахтык үлэлээбитин кэрэһэлииллэр. Хорсуннук сэриилэспитин туоһулуур мэтээллэрдээх, Аба дойду сэриитин I степеннээх орденынан, «За отвагу», «За доблестный труд в 1941-1945 гг.» уо.д.а, мэтээллэринэн наҕараадаламмыт.

Кэргэнэ Макарова Татьяна Михайловнаһын 67 сыл иллээхтик, эйэлээхтик олорон, «кыһыл көмүс», «бриллиантовой», «платиновой» сыбаайбаларын бэлиэтээбиттэр. Кинилэр 11 оҕону төрөппүттэр.

Михайлова Марфа Ивановна

Мин, Михайлова Марфа Ивановна, атырдыах ыйыгар 1933 с. төрөөбүтүм. Аан маннай Дьонкуодумаҕа күн сириҥ көрбүтүм. 8 хонооппун кытары ийэбиттэн арааран, эбэбэр Степанидаҕа иитиллибитим. Игирэм ангара уол күн сириҥ көрөөт да өлбүт. Эбэм ынах көрөрө, миигин уонна балтыбын Нютаны ииппитэ.

Сэрии буолбутугар, аҕан сэриигэ барар, ону көрсөн аас диэн, Дьонкуодумаҕа аҕабын бүтэһигин көрсүбүтүм. Сэрии кэмигэр байыас оҕолоро диэн көмө биэрэллэрэ. Эбэбит аас-туор олоххо кыһарыйтаран, Еремей диэн кырдыаҕаска кэргэн тахсыбыта. Онно озорорбутугар кэм аһылыктаах этибит. Интернакка ылбатахтара. Эбэм ас барбат буолан ыалдыан 2 сыл сылдыбыта. Миигин Кутанаҕа Иванов Николай Иннокентьевичка, Нютаны Захар диэн таайыгар иитиигэ биэрбитэ.

Кутанаҕа өр кэмнэ ыалга олорон оҕо көрсүбүтүм, дыиэ ис-тас үлэтигэр сылдыарым. Оҕо уһуяаныгар нянялаабытым, сиэстирэлээбитим. Сийэ нэһилиэгэр «Комсомол 15 сааһа» фермаҕа дояркалаабытым, Федотов Иннокентий Марковичка кэргэн тахсыбытым. Кырдьан кыаммат буолуохпар диэри сүөһү иитэн, киһи-хара буолбутум. Билигин 1 курууппалаах инбэлииппин, тыыл бэтэрээнэбин.

Осипов Гаврил Прокопьевич

Ийэлээх аҕата ыарытыйаллар эбит, аҕата сэрии буолуон иннинэ өлбүт. Ол оннугар соҕотох таайа, Павлов Семен Михайлович, Сунтаар улууһун Бүлүүчээн нэһилиэгэр «Коммунист» колхуоһу салайан олорон, 1942 с. сайыныгар бэйэтэ тылланан сэриигэ барбыт. Кини Курск-Орловскай дугаҕа, Украина бастакы, иккис фроннарыгар сулууспалаабыт. Берлин куораты ылыыга кыттан, Рейхстаг истиэнэтигэр «Семен Павлов» диэн илии баттаабыт. Таайа сэрии бүппүтүн кэннэ, Берлин чугаһыгар биир сыл оккупационнай дивизияҕа сулууспалаан баран, 1946 с. сайыныгар төрөөбүт өтөбөр «Аҕа дойду сэриитин II степеннээх», «Албан аат III степеннээх» уордьаннардаах, 6 мэтээллээх эргиллибит. Кэлээт даҕаны колхоз биригэдьиirinэн, бэрэссэдээтэлинэн, кырдыан баран, сылгыһыттар биригэдьиирдэринэн, үүт тутар арыы сыаҕын дириэктэринэн уһуннук үлэлээбит.

Гаврил Прокопьевичтаах Адаара үрэбиттэн чугас оморбуттар, туулаан, балыктаан аһыыллар эбит. 1939 с. Сунтаарга кураан саҕаламмыт.

1942 с. таайа Павлов Семен Михайлович сэриигэ барбытыгар, сайын эһэтэ оҕонньор ыңгыр атынан кэлбит уонна соҕотох уола сэриигэ барбытын туһунан эппит уонна үс уол оҕоттон биир уолгун миэхэ иитиигэ биэр диэбит. Онуоха ийэлэрэ өр саната суох оморбохтоон баран, орто уолун (ол Гаврил Прокопьевич) илдьэ барарыгар көнүл биэрбит.

Гаврил Прокопьевич сайынын ынах хомуйар, кыратык аафар, сүүскэ диэри суоттуур буолан, фермаҕа үүт учуотчугунан сылдыбыт, үлэ күнүн аахсар эбит. Ханаластан Бүлүү өрүһүн унуор Мээкэй диэн үрэххэ сайынын сүөһүлэригэр оттуулар эбит. Кырдыаҕас эһэтэ, эдьийдэрэ буолан олус кыһалҕалаахтык олорбуттар. Ол олордохторуна, биир сарсыарда, эһэлэрэ оҕолору кытта атахтаһа утуяа сытан, өлөн хаалбыт.

Гаврил Прокопьевич 11 саастааҕар, 1944 с., Бүлүүчээннэ (Хордоҕойго) оскуолаҕа киирбит. Салгыы 1954 с. оскуолатын бүтэрэн, үрдүк үөрэххэ туттарса Дьокуускайга кэлбит, армияҕа ылбыттар. Онон 1957 с. диэри Амурскай уобалас Белогорскай куоратыгар авиацияҕа сулууспалаабыт, 1 сыл үөрэнэн радист идэтин ылбыт. 1957 с. Латвияҕа Рига куоракка авиационнай-радиотехническай училищени бүтэрэн, 1960 с. Дьокуускайга кэлбит. 1968 с. Киев куоракка кэтэхтэн үөрэнэн авиационнай институту бүтэрбит, радиоинженер буолбут. Дьокуускай пордугар 36 сыл, радиотехниктан саҕалаан отдел начальнигынан солбуйааччытынан үлэлээн, бочуоттаах сынньаланга тахсыбыта. Икки кыыс оҕолоох, сиэннэрдээх.

Попова Ульяна Васильевна

Родилась 12 июля 1932 г. в поселке Орто-Нахара Ленского района ЯАССР, в семье крестьянина-бедняка. Мать – Тартыева Анна Иннокентьевна, отец – Тартыев Василий Иннокеньевич были колхозниками. Когда началась война, ей было полных 9 лет. В 1942 г. старший брат Николай Васильевич был мобилизован в ряды Красной Армии, отца призвали в 1941 г. на трудовой фронт на лесозаготовки. Мать осталась одна с четырьмя детьми, сестре было 12 лет, брату 5, младшей сестре всего лишь год.

1945 г., после окончания войны, отец вернулся с трудового фронта, в мае 1947 г. был демобилизован брат Николай, в честь его возвращения с фронта в родном селе устроили большой праздник.

Во время войны мать работала в колхозе: перевозила груз на лошадях из районного центра, работала конюхом. Зимой колхоз держал лошадей и жеребят в конюшне, которая находилась вблизи от их дома, и она с сестрой ухаживала за жеребятами, кормили, чистили конюшню от отходов и навоза. Летом окучивали колхозный картофель.

Мать Ульяны, Анна Иннокентьевна, была труженицей тыла, кроме работы она принимала активное участие в отправке теплых вещей на фронт. Она была награждена медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-45 гг.». Отец, Василий

Иннокентьевич, был умелым плотником, принимал ведущее участие в строительстве двухэтажной средней школы в селе Мухтуя. Был награжден Почетной Грамотой Президиума Верховного Совета ЯАССР, медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941-45 гг.».

Ульяна Васильевна в 1956 г. окончила Иркутский государственный педагогический институт иностранных языков им. Хо-Ши-Мина, после чего начала свою педагогическую деятельность в Эльгяйской средней школе Сунтарского района.

В 1963 г. создала клуб интернациональной дружбы «Факел». Члены клуба начали поисковую работу по изучению истории эскадрильи «Нормандия – Неман», установили связь с Советским комитетом ветеранов войны. Вела личную переписку с Героем Советского Союза Алексеем Маресьевым, а также с командиром, главным инженером эскадрильи «Нормандия – Неман» С.Д. Агавельяном.

В 1994 г. принимала непосредственное участие в разработке госстандарта образования и учебных программ по иностранным языкам.

За 40 лет педагогической деятельности Попова У.В. выпустила 1712 учащихся, многие стали учителями, специалистами в разных отраслях народного хозяйства, промышленности, сельского хозяйства и медицине республики.

Ульяна Васильевна – Отличник просвещения СССР, Отличник народного просвещения, Учитель

Степанова Мария Дмитриевна

Мин Дьяархан Чуукаарыгар 1935 с. күн сирин көрбүтүм. Ажам Петров Андрей Никифорович, ийэм Сидорова Анна Семеновна. Бииргэ төрөөбүт эдьийим Вера.

Ийэлээбим миигин Маар Күөлгэ олорор Илларионов Егор уонна Илларионова Дария Ивановна диэн ыалга ийтиигэ биэрбиттэрэ. Ол ыал кэлин 2 оҕоломмуттар да, куор ыарыыттан өрүттүбэчкэ суорума суолламмыттар. Ийтиэх ажам булчут буолан, аһаан олорбуппут. Ол гынан баран ажам сотору кэмнэн ыалдьан суох буолбута. Ийэбинээн иккиэн хаалан ыалтан ыалга олорон үлэлээбиппит.

Уоттаах сэрии саҕаламмыта. Эр дьон бары кэриэтэ сэриигэ баралларын көрөр эчим. Ол күнтэн ыла оҕо, дьахтар, кырдыаҕас дьон хаалан колхуоска үлэлээн саҕалаабыттар. Мин ийэбинээн үлэҕэ умса түспүппүт: саас сиилэскэ, сайын окко, миэлингсэҕэ, күһүн молотилкаҕа. Ас кэмчи буолан оҕолору кытта кутуйах хасааһын хомуйсарым. Ол хаһаастары арыт бэрэссэдээтэл Иванов Д.Е. былдьаан ылара. Сүрүн аспыт иэдьэгэй этэ. Оҕо сылдьан килиэби тото сиэбэтэх буолан, билигин тото сии сатыыбын.

Ийэм Кэмпэндээйигэ сыыппараҕа барбыта. Миигин төрөппүт аҕабар илдьэн биэрбитин сөбүлээбэчкэбин, Маар-Күөлбэр төннөн кэлэн ыал устун сылдьарбын Маккый оҕонньор көрөн, дьиэтигэр олордо ылбыта.

Бэйэтин ырбаахытыттан миэхэ ырбаахы тикпитэ. Кыһа Огдооччуйа сэрии бүпүтүн кэннэ Мыреев Тимофей Ильич диэн киһиэхэ эргэ барбыта. Маккый оҕонньордуун сохсо көрөрбүт, отоннуурбут.

Кыһынын биир көстөөх сиргэ, Бордуолаахха, үөрэнэ сатаабытым. Танас-сап мөлтөх буолан наар титирии сылдьан үөрэҕи сатаан ылымматабым. Ол курдук икки эрэ кылаас үөрэхтээхпин.

Кыайы буолбут диэн ийэм Уулдаах Атахха (Уһун Күөлгэ) ыһаахха ылан барбыта. Саҥа ырбаахы, түүшүлэ аҕалбыт этэ.

Тыһакыска, Курун Салааҕа, Бэс Үрэххэ дьоммун кытта сүөһү көрө барсыбытым. Устунан ыанньык-сыттаабытым. Сопхуос тэриллэн, бөһүөлөккэ көһөн киирбиһпит.

Биэнсийэҕэ тахсан үлэ бэтэрээнэ буолбутум, харахпынан 1 курууппалаах инбэлиппин. Билигин 85 саастаахпын, кыыспар Сийэ нэһилиэгэр олоробун.

Онон урут да үтүө дьон бааллара, кинилэргэ махталым улахан. Маккый оҕонньор олордубатаҕа буоллар, дьылҕам хайдах салаллыа эбитэ буолуой дии саныбын.

4 оҕолоохпун, бары үлэлээн, эмиэ биэнсийэҕэ тахсан олороллор. Элбэх сиэн, хос сиэн баар. Кинилэр өрүү дьоллоох олоҕу олордуннар, хаһан да сэрии буолбатын!

Тихонов Егор Федотович

Тихонов Егор Федотович 1935 с. ыам ыйын 10 күнүгэр төрөөбүтэ. Оҕо сааһа Аҕа Дойду Улуу сэриитин сылларыгар ааспыта. Кини үлэ, тыыл бэтэрээнэ, Бордон нэһилиэгин бочуоттаах олохтооҕо.

Сэрии саҕалананыта ийэтэ, Тихонова Анастасия Лазаревна, оскуолаҕа остуораһынан, аҕата, Тихонов Федот Максимович, уус маастарынан үлэлээбиттэр.

1942 с. фронга анаан диэн, балык бэлэмнээһин үлэтигэр Чурапчы олохтоохторун Кэбээйи, Эдьигээн, Булун улуустарыгар күүс өттүнэн көһөрбүттэрэ. Онно туус хостоохунун былаанын 10 төгүл үрдэппиттэр. Ол иһин Кэмпэндээйигэ күһэйии өттүнэн көһөрүү буолбут. Онно хабыллан, дьиэлэрин биир куул бурдукка атастанан, ат көлөнөн Марбаттан Кэмпэндээйигэ туруммуттар. Бордонтон хас да ыал барбыт. Көһүү кэмигэр аҕата 60 саастаах, ийэтэ – 37, убайа Василий – 10, балта Мотя – 2 саастаахтара, Егор бэйэтэ 7 сааһыгар барбыт уол оҕо. Кинилэри кытта 90 саастаах эбэлэрэ барсыбыт. Кэмпэндээйигэ эмтээх күөл үрдүгэр аана, түннүгэ, оһоҕо суох дьиэни онгостон, 3 ыал буолан олорбуттар. Ийэтэ оргуйбут туус баһыыга, аҕата туус оргутарга аналлаах 1 м усталаах маһы бэлэмнээһиннэ, тутууга үлэлээбиттэр.

Сэрии бириэмэтигэр ас быстар мөлтөҕө. Сүрүн астара – нуорма килиэп. Убайын кытта балыктаан эбинэллэрэ. Өрүү аччык сылдыар оҕолор бэс сутукатын

кытары амсайаллар эбит. Аҕалаах ийэтэ хара сарсыардаттан күн кириэр диэри үлэлиллэрэ. Аҕата үчүгэй үлэтин иһин элбэх хайҕабыл суруктарынан бэлиэтэнэнр эбит. Ол курдук аҕата, ийэтэ уонна убайа Сталин төбөлөөх мэтээлинэн наҕараадаламмыттар.

Кыайыы буолар сылыгар Егор 2 кылаас үөрэнээччитэ. Сэрии туһунан күн аайы баҕана үрдүгэр ыйанан турар радионан этэллэр. 1945 с. ыам ыйын 9 күнүгэр кыайыыны уруйдаан үөрүү-көтүү буолбут.

1946 с. Бордонно төттөрү көһөн кэлбиттэр, аҕата эмиэ оскуолаҕа уус маастарынан, ийэтэ колхуоска үлэлээбиттэр. Егор 10 саастааҕар 1 кылааска үөрэнэ киирбит. 10 кылааһы бүтэрээт да, 1953 с. Жданов аатынан колхуоска үлэҕэ киирбит. Кыһынын сүөһү аһатытыгар, эбии аһылык бэлэмнээһинигэр, сайынын окко үлэлээбит. Кэлин окко, үүнээйи, хортуоппуй хостоһунугар оскуола оҕолорун, эдэр ыччаты салайан звеневодунан үлэлээбит. Егор Федотович үлэҕэ эппиэтинэстээх сыһыанын иһин Бочуотунай грамоталарынан, хайҕал суруктарынан элбэхтик наҕараадаламмыт.

1965 с. хараҕынан инбэлииккэ тахсыбыт. 1974 с. алтынньы ыйыттан Сунтаар оройуонугар харахтарынан инбэлииттэр уопсастыбаларыгар бэрэссэдээтэлинэн анаммыт. Бу сыл ыам ыйын 10 күнүгэр 85 сааһын туолбут. 4 оҕо аҕата, 13 оҕо эһэтэ, 12 оҕо хос эһэтэ.

XVIII. ТАТТИНСКИЙ УЛУС

Аржаков Алексей Харитонович

Аатырдыах ыйын 2 күнүгэр 1935 с. Дьибэбэгэнэ нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Сэри саҕаламмытыгар эр дьон кыайар өттө бары сэриигэ барбыт. Оҕо-дыахтар, кырдыаҕас дьон хаалан, колхуоска үлэлээбиттэр. Сааскы күн суорат сиэн баран сир паардааһыныгар, хорутуутугар оҕус сиэтэрэ, сайынын куйааска, күһүнүн тымныыга ууну кэһэ сылдьан оттуура.

1953 с. Чөркөөх 7 кылаастаах оскуолатын үөрэнэн бүтэрбитэ. 1955 с. Ытык-Күөлгэ суоппар идэтигэр үөрэммит, 18 саастааҕар Сталин аатынан колхуоска үлэтин саҕалаан, 30 сыл устата үлэлээбит. 1957 с. Решетникова Дария Николаевнаһын ыал буолан 3 кыыс, 3 уол оҕоломмуттар.

Тыа пуунугар үтүө суобастаахтык үлэлээбитин иһин Совмин, партия обкомун Бочуотунай грамоталарынан, «Аҕа дойду Улуу сэриитигэр килбиэннээх үлэтин иһин» мэтээлинэн, үгүс үбүлүүһүнэй мэтээллэринэн, бэлиэлэринэн наҕараадаламмыта.

Винокуров Иннокентий Давыдович

1930 с. олунньу 5 күнүгэр Уолбаҕа Чыычаах алааһыгар төрөөбүтэ. Оскуолаҕа үөрэнэ сылдьан, суруйар дьобурдаах оҕолор «Уолба кыымнара» диэн сурунаалы таһаараллара. Кеша көрдөөх сытыы тыллааҕа: хоһоону эрэ буолбакка, кэпсээни да, пьесаны да суруйан холоноро.

Уолба 7 кылаастаах оскуолатын 1948 с. бүтэрэн, Дьокуускайга тутуу маастарын идэтин баһылыыр уонна Ытык Күөлгэ райисполком тутуу отделыгар инструктордыыр. Ол кэннэ Калинин аатынан колхуоска бэрэссэдээтэллиир. Сэрии кэннинээҕи олоҕу чөлүгэр түһэриигэ туох баар сатабылын, күүһүн биэрэн туран үлэлээбитэ.

1960 с. Дьокуускай куоракка СМУ начальнигынан үлэлээн иһэн, Ярославскай уобаласка олохсуйар, 4 кыыс оҕолонор.

Идэтинэн уһуннук үлэлээн, «РСФСР куорат уонна тыа сиригэр тутуутун туйгуна» бэлиэнэн наҕараадаланар. Кини уобаласка улахан литературнай сурунаалы олохтоон, сүрүн редакторынан 7 сыл үлэлээбит. Тылбааһынан эмиэ утумнаахтык дьарыктаммыт.

Айылҕаттан бэриллбит талаан – уруһуйдьут-портретист. Хоһоонноро, кэпсээннээ, очеркалара олоҕу кырдыгынан, хайдах баарынан сырдаталлар. И.Д. Винокуров – СӨ суруйааччыларын сойууһун чилиэнэ.

Ноенохова Евдокия Кузьминична

1929 с. Таатта улуунун Чөркөөх нэһилиэнньэтигэр төрөөбүтэ.

1941-1942 сс. кураан дьылга 14 сааһыттан ийэтин кытта бурдук быһыытыгар үлэлээбит. Тыараһаҕа «Күөдүй» колхуоска көһөн кэлбиттэр, быраата Василий оҕус сиэтэрэ. Манна убайдара сэриигэ барабын диэн эппит. Сэриигэ барбыт дьоно эргиллэн кэлбэтэхтэр, сэрии уоттаах толоонугар охтубуттар.

Евдокия Кузьминична 1945 с. «Күөдүй» колхуоска чилиэнинэн киирэн, сүөһү үлэтигэр үлэлээбит.

1945 с. – тыыл бэтэрээнэ.

1982 с. – үлэ бэтэрээнэ.

1979 с. биэнсийэбэ тахсар. Элбэх махтал суруктаах, грамоталаах, мэтээллээх.

ХИХ. УСТЬ-АЛДАНСКИЙ УЛУС

Аммосов Егор Семенович

Мин 1930 с. II Курбунах нэһилиэгэр Толоон эбэ Күрдьэхтээх алааһыгар төрөөбүтүм. Аҕам Аммосов Семен Прокопьевич, эһэм Борокоопуй бастакы оҕото. Эһэм сэрии кэмигэр сутаан, көрбөт буолан өлбүтэ. Ийэм Аммосова Евдокия

Софроновна II Байаҕантай «Пятилетка» колхуоһун Готовцевтарыттан төрүттээх. Биһиги бииргэ төрөөбүттэр алтабыт – Егор, Прокопий, Семен, Василий, Евдокия, Аграфена.

Оҕо сааспыт аҕабыт алааһыгар Күрдьэхтээххэ уонна Дулҕа сайылыкка ааспыта. Оскуолаҕа кыра кылааска үөрэнэрбэр, эһэм оҕуһунан Уус-Күөлүгэр киллэрэрэ. Алааспытыгар үчүгэйдик олорбуппут – сүөһү, ас дэлэйэ, ыалдьыт, дьон сылдыра, кэлэрэ-барара.

1941 с. сэрии буолар, ону кытта тэннэ кураан сатыылыыр. Алааспытыттан Толоонно көспүппүт. 6 ыал буолан уус дьиэтигэр бэрт уһуннук олорбуппут. Дьиэбит муостата суоҕа, соломо тэлгииллэрэ. Маспытын Аммосов Семен Спиридонович булара. Биһиги аҕабытын элбэх оҕолоох диэн аармыйаҕа ылбатахтара. Булунна балык тууһуур үлэбэ ыһпыттара. Оҕонньор, эмээхсин, оҕо өттө үлэ үөһүгэр хаалбыппыт. Ийэбит колхуоска ыанньыксыттыыра, биһиги оскуолаҕа үөрэнэрбит, сайынын колхуоска араас

үлэбэ үлэлиирбит: хотонно уу баһыта, киллэриитэ, сухаба обус сиэтии, бугул түгэбин харбааһын, от үрдүгэр туруу, от охсоһун, сир солооһуна, мутук-силис хомуйуута, уматыта. Атырдыах ыйын ортоттуттан бурдук үлэтигэр барарбыт.

Кэнники колхуос бөдөнсүйэн, «Микоян» буолбута, Балаһаннааһынан, Уус Күөлүнэн көһүү саһаламмыта. 1953-1957 сс. кыладыапсыгынан үлэлээбитим, онтон 1959 с. балаһан ыйыгар Мирнэй куорат тутуутугар үлэлии барбытым. Иирэлээххэ плотина тутуһан үлэбэ киллэрсибитим. 1962-1970 сс. Орто Халымаба тутууга сылдыбытым. 1971-1987 сс. Уус-Алдан оройуонугар леснигинэн сынһаланна тахсыаһпар диэри үлэлээбитим. Кэргэним Местникова Евдокия Степановна, Чурапчы көһөрүллүүтүн кыттылааба, 4 оһолоохпут, сиэннэрдээхпит, хос сиэннээхпит. Бэйэм хараһынан I курууппалаах инбэлииппин, үлэ уонна тыыл бэтэрээнэ буолабын.

Бурцева Мария Афанасьевна

Оџо сааһа 1933 с. Бээрийэ нэһилиэгэр ааспыта, Попов Афанасий Семенович уонна Татьяна Степановна дьизэ кэргэннэ күүтүүлээх кыыс оџонон күн сириҥ көрбүтэ. Кыра оџо эрдэбиттэн сытыы-хотуу, эрчимнээх илиилээх, быһый атахтаах эбит. Улахан дьону кытта энэрдэһэн

сахалыы мындыр өйдөөх, ылбаџай тыллаах-өстөөх, үгүс өс хоһоону, таабырыны, норуот тылынан уус-уран айымннытын этигэр-хааныгар инэринэн улааппыта.

Мария Афанасьевна Чаран олохтооџор, Бурцев Николай Николаевичка, 1954 с. кэргэн тахсар, иллээх дьизэ кэргэн 10 оџолонор.

Ханнык да үлэттэн толлон турбат, тонун-ириэнэџин быһааран, ылыммыт үлэтигэр бэриниилээх сыһыаннаах. Сэрии сылларыгар биир бастыҥ үлэһит быһыытынан сыаналаммыт. 4 сыл субуруччу нэһилиэк дьахталларын комитетын бэрэссэдээтэлинэн үлэлиир. 1980 с. Саха сириҥ дьахталларын 7-с съехигэр талыллар.

Мария Афанасьевна норуokka чабырџахсыт быһыытынан биллэр. Уопсайа 26 чабырџаџы биллэр. Айылџаттан ураты талааннаах Мария Афанасьевна олоџун устата сыанаттан түспэккэ уус-уран самодеятельность актыыбынай кыттыылааџа этэ, сыана бэтэрээнэ үрдүк аат хаһаайына, 1 Хоро нэһилиэгин бочуоттаах олохтооџо.

Копырина Елена Ивановна

Е.И. Копырина төрөөбүт дойдута I Курбуһах. Ийэтэ кини 1 кылааһы бүтэрэр дьылыгар өлбүт. Аҕата өлөрүгэр 7 бииргэ төрөөбүттэр хаалбыттар, ийэлэрэ оҕолорун барыларын иитэр кыаҕа суох буолан, икки кыһы аймахтарыгар ииттэрэ биэрбит. Улахан убайа Иван, эдьийэ Аана уонна кыра кыыс быалдыан өлбүттэр. Кини убайын Василийы кытта тулаайах хаалбыттарын, II Өспөххө олорор аҕаларын быраата Копырин Арамаан ииттэ ылбыт.

Елена Ивановна оскуолаҕа үөрэнэр кэмигэр убайынаан Василийдыын интернакка ололбуттар. Мария Васильевна диэн учуутал Еленалаахха хааһы эбии сиэтэр, көрөр-харайар, сууйар-тарыыр эбит. Сэрии саҕана кураан кэмнэр үүммүттэр, үрэхтэр, Арыылаах, Балыктаах диэн эбэлэр уолбуттар. Ууну нуорманан иһэр кыһалҕа тирээбит. Үөрэх кэннэ оскуола оттор маһы бэлэмнээн, 4-5 саһааны туруораллар эбит.

1941 с., сэрии саҕалананытыгар, Елена 11-12 саастаах оҕо эбит, убайа Василий 17-лээх. Ас-танас олус кырыымчык буолбут. Сайынын эдэр киһи бөҕө сэриигэ барбыт. Килиэп эр дьонго – 700 грамм, дьахталларга – 500 грамм, оҕолорго – 300 грамм нуорма буолбут. Ити кэмнэ Елена олус аччыктаан, аһыан баҕарарыттан бэрэссэдээтэлгэ тийэн үлэбэ ылын диэн көрдөспүт. Онтон ыла улахан дьону кытта тэннэ оҕус сиэтиитигэр

үлэлээн барбыт. Хара сарсыардаттан сафалаан, харангарыар диэри үлэлиллэр эбит. 300 грамм лэппиэскэ, 1 лиитирэ суорат биэрэллэр. Биир да күн, биир да чаас өрөөбөттөр.

Сэрии сафана самолеттар 5-6 буолан күргүөмүнэн көтөллөр, түүннэри-күнүстэри куруук самолет тыаһын истэллэрэ. Ыанньыксыт дьахталлар күнүскү ынахтарын ыан бараннар, от мунньа ходуһаҕа бараллара. Кыһынын үлэ кэнниттэн, киэһэтин сэриигэ сылдьар дьонно кубоха тириититтэн үтүлүк, кээнчэ тигэллэрэ, Еленаны эмиэ иискэ көмөлүһүннэрэллэр эбит. Үлэ кэннэ эр дьону хайыһардыырга, үөрэбэ суох дьону ааһарга-суруйарга үөрэтэллэр эбит.

Сэрии кэнниттэн, 1952 с. куртаҕа ыалдьан куоракка эмтэнэ киирбит, ити кэннэ 1952 с. Митрофанов Константин Федорович диэн Курбуһах уолугар кэргэн тахсыбыт. Кини – үрдүк үөрэхтээх инженер. 3 оҕоломмуттар.

Елена Ивановна 1952 с. Дьокуускай куоракка көһөн кэлбит, «Якутзолото» тэрилтэбэ 30-ча сыл үлэлээбит.

Охлопков Михаил Николаевич

Уус-Алдан оройуонун I Бэрт Хара ууһун нэһилиэгэр төрөөбүт. Төрөппүттэрэ 11 оҕоломмуттарыттан, алтата кыраларыгар өлбүттэр, түөрт кыһы кытта Михаил хаалбыттар. Ийэлэрэ эрдэ күн сириттэн күрэммит, ол иһин кыра кыыстарын оҕото суох таайдара ииттэ ылбыт.

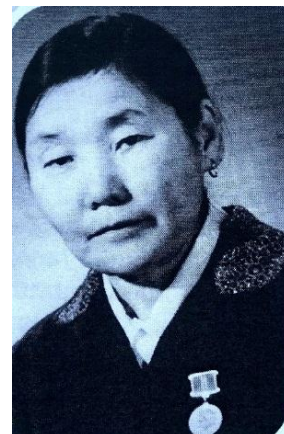
Сэрии саҕана сут-кураан дьыллар тураннар, ас суох эбит, киһи бөҕө өлбүт. Ол иһин аҕата бөһүөлөктэн 2 көстөөх сиргэ куобахха туһахтаан, айалаан сиэри, кыстыы диэн ааттаан, уолун илдэ тахсара. Онно сарсыарда аайы тураат, мас эрбээн, хайытан, ааны аһан туран тамнаан баран, дулунгүнэн баттатаат, куобахтыы турунара. Уол үлэтэ диэн маһы дьаарыстааһын, дьиэни харбааһын, түннүк кырыатын кыһыйы буолара. Бу дьыл сайыныгар аҕата субан сүөһүлэргэ бостууктаабыт, чугастаабы алаастарга туулуур, күтэрдэри бултаһар, кустуур эбит.

Михаил Николаевич 1943 с. Орто Эбэҕэ оскуолаҕа киирбит, онно интэрнээккэ олорон, 7 кылааһы бүтэрбит, салгыы 8 кылааска Мүрүгэ үөрэммит. Оттон 1951 с. эдьийэ Покровскайга аҕалбыт. 1956 с. болуотунньуктаабыт, онтон маастарынан үлэлээбит. Салгыы производственной-технической отдел инженерынан сылдыбыт, 1993 с. бочуоттаах сынньаланна барбыт, ыарытыһар буолан II курууппалаах инбэлииккэ таһаарбыттар.

XX. ХАНГАЛАССКИЙ УЛУС

Васильева Евдокия Саввична

Атырдыах ыйыгар 1932 с. Аржаа Хангалас улууһун Улахан Аан сэлиэнньэтигэр күн сиригэр көрбүт. Ийэтэ Васильева Акулина Петровна, аҕата Васильев Савва Иннокентьевич, иккиэн колхуоска үлэлээбиттэр. Убайа Васильев Николай Саввич 22 сааһыгар, 1943 с. бэс

ыйын 22 күнүгэр кырыктаах сэриигэ аттамыт. 1944 с. муус устар ыйга ат сэриитигэр кыттан, Ильмень күөлгэ түһэн өлбүт, ол кэнин кини туһунан сурах кэлбэтэх.

Сэрии сабаланыытыгар Евдокия 12 саастаах оҕо, сайынын оҕуруокка, саас, күһүн хаар типтэриитигэр үлэлээбит, оҕус сиэппит. Арыый улаатан баран, сайынын от мунһара, кэбиһэрэ, бугул түгэбин харбыра. Үлэлээн, күн аайы 300 грамм килиэпкэ тиксэллэрэ, оҕуруокка хортуоска буһаран сииллэрэ. Суорат уонна куобах этэ баар буолан, сутууртан, аччыктыыртан улаханлык быһаабыт. Ол курдук, 1950 с. диэри, колхуоска үлэлээбит. Онтон эдьийин, Матрена Саввичнаны батыһан, куоракка көһөн кэлбит.

Сүүрбэччэлээх кыыс харабын эмтэппит. 1960-1987 сс. сибээс управлениетыгар дьиэ таһын хомуйааччынан үлэлээбит. 1957 с. Уус-Алдан уолугар кэргэн тахсан, 3 оҕоломмут. 1970 с., В.И. Ленин төрөөбүтэ 100 сылыгар, «Килбиэннээх үлэтин иһин» мэтээлинэн бэлиэтэбиттэр.

Леханова (Лиханова) Мария Петровна

Кулун тутар ый 2 күнүгэр 1929 с. Горнай улууһун Манганы нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Төрөппүттэрэ, Лихановтар, Ханалас улууһун Нөмүгүтүгэр олохсуйбуттар.

1941 с. Аҕа Дойду сэриитэ саҕаланар сааһыгар Мария Петровна 12 саастаах кыыс. Эр дьон үлэһитэ-кыайыгаһа, эдэр-сэнэх өттө утуу-субуу сэриигэ барбыттар. Тыылга хаалбыт кырдыаҕастар, дьахталлар, оҕо аймах бука бары үлэ фронугар үлэлээбиттэр. Ийэтэ Дьэбдьиэ «Коммунизм» колхуоска ыанньыксыттыыра, сайынын хотуурунан от охсоро, мунньара, кэбиһэрэ, кыһынын от-мас тийиитигэр үлэлиирэ. Өктөмнөөбү нефтебазаттан 9 буочука көрүүчэйи тийэн аҕалан Нөмүгүгэ Чабыкина Груняҕа, учуотчукка, туттараллара. Сарсыарда сэттэ бааһынаны кэрийэ сылдьан түнэтэллэрэ.

Кыһынын Үөс Арыы диэн сир отун атынан тийээллэр. Ийэтигэр көмөлөһөн оҕус сиэтэрэ, сайдыыра, мутук итигэстиирэ. Хамнас диэни аахсыбакка, хоргуйар-хоргуйбат икки ардынан сарсыарда эрдэттэн киэһэ харанарыар диэри үлэлиллэрэ. Киэһэ өттүгэр сэриигэ барбыт дьонно үтүлүк, кээнчэ тигэн ыыталлара. Манньык үлэлээн, көлөһүн күнүн аахсаллара – кыра курупчаакы бурдук сыһын ытыстарынан мээрэйдээн эбэтэр кыра кутуу чэй биэрэллэр.

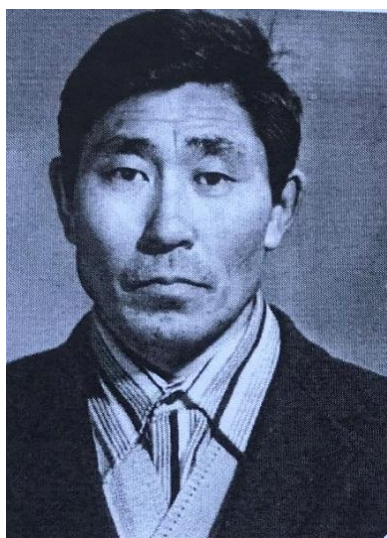
1945 с. ыам ыйын 9 күнүгэр күүтүүлээх Кыайыы күнүн Мария Петровна 16-лаах кыыс буолан көрсүбүт.

Аба дойду сэриитин тэнэ, кыһайбыт курдук, дойдуга уот кураан сыллар саҕаламмыттар: от үүммэккэ дьон сүөһүлэрин эһэргэ күһэллибиттэрэ. Ханаласка эмиэ улахан кураан турбут, сүөһүлэрин кыстатар отторо суох буолбут. Оччотооҕу былаас дьаһалынан Чурапчыга «от сии» диэн ааттаан, турар бэйэлэрэ көһөн барбыттар. Кытаанах нэһилиэгэр тийбиттэр. 1948 с. саҕалаан 19 саастаах кыыс колхуоска ыанньыксытынан үлэлээн барар. Биирдии ыанньыксыт сүүрбэччэлии ынаҕы көрөр эбит.

1967 с. ахсынныы ыйтан колхозтары холбоон биир улахан Субуруускай совхозу тэрийбиттэр. Ол кэннэ дьон олоҕо дьэ сыыйа көһөн барбыт.

Киһини үлэ киэргэтэр. Саха сэмэй, үлэһит дьахтарын сыралаах үлэтэ сыаналанан, сылаас түөһүн элбэх мэтээллэр, уордьаннар киэргэппиттэр. Альбом илиһигэр угуллубут үгүс элбэх бочуотунай кырааматалардаах, махтал суруктардаах. Олорон кэлбит дьылҕатын оһуордаах ойуутун суолун оҕолорун, сиэннэрин олоххо ситиһиилэрэ кэпсииллэр.

Максимов Петр Михайлович

Уроженец Хангаласского улуса с. Улахан-Ан II Малжегарского наслега. Родился в 1930 г. в семье колхозников. Отец – Максимов Михаил Васильевич, мать – Максимова Марина Петровна. В семье было 6 детей, он был вторым ребенком. Старший брат Максимов Степан Михайлович призвался в войну в 1941 г. и погиб 1942 г.

Петр Михайлович начал работать в колхозе еще с 13 лет. Помогали на покосе, на уборке урожая. Работал в колхозной ферме водовозом на быке с санями, развозили удобрение на поля.

В 1949 г. в декабре умер отец, а в 1950 г. мать. 1948 г. от болезни умерла и жена брата. После этого он остался в семье старшим. С ним остались сестры Евдокия (1934 г. р.) и Ирина (1937 г. р.), брат Вячеслав (1945 г. р.) и племянница Ирина (1941 г. р.)

Окончив 4 класса, он стал работать на колхозе. Дальше учиться не было возможности, военные и послевоенные времена были очень тяжелые, для сирот тяжелее вдвойне. Зимой работали на леспромхозе, а летом на сенокосе косил, стоговал сено, пахали землю на посевах и прочие другие работы.

В ряды Советской Армии Петр Михайлович призвался в сентябре 1964 г. Служил в Московской области в городе Бронница в стройбате. Там же после

Никифорова Евдокия Гаврильевна

Никифорова Е.Г., сэрии кэминээби оџо, үлэ уонна тыыл бэтэрээнэ, 1931 с. тохсунньу 8 күнүгэр Дьөппөн нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Сэрии саџаламмытыгар туруу үлэһит дьон сэриигэ ынырыллыбыта. Колхуос үлэтэ барыта оџо, дьахтар, оџонньор санныгар сүктэриллибитэ, колхуоһу уоттаах сэрии, уот кураан кыһарџана кыһарыйан барбыта.

Евдокия Гаврильевна 10 саастааџыттан улахан дьону кытта араас ыарахан хонуу үлэтигэр, ыһыга оџус сиэтэн, от хомууругар мунньууга үлэлэһэн барбыта. Тыылга хаалбыт дьону, оџону, дьахтары оџонньоттор сүбэлэринэн-амаларынан салайан, судаарыстыба былаанын толотторон, сүөһүнү-аһы энчирэппэт туһугар бэйэни харыстаммат усулуобуйаџа үлэлээбиттэрэ.

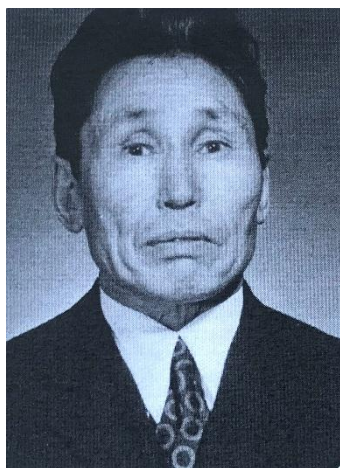
Сэрии саамай ыарахан кэмигэр, 1942-1943 сс., дьаныллар, ытыктар, боотулулар хоргуйар-быстар турукка киирбиттэригэр, 1943 с. күһүнүгэр райсовет «Сырдатыы» колхуоһу улуу Эркээни хочотун ытык Нөмүгү сиригэр көһөрөн, «Ленин» аатынан колхуоска холбоон, бөдөҥсүтэр туһунан уураах тахсыбыта. Нөмүгүгэ от-бурдук сирэ элбэх этэ. Өлүөнэ уута угуттуур өҥ сир диэн быһаарбыттар. Ити курдук, кураан дьыл буолан, төрөөбүт дойдуларыттан көһөр буолбуттар. Олохтоохтор сахалыы сиэринэн кэлбит

дьону үөрэ-көтө көрсөн, үтүө сыһыан олохтоммут. Хоргуйар кыһалҕаттан итинник дьаһанан, үгүс киһи үрүн тыынын өрөһүйбүттэр.

Евдокия Гаврильевна, сэрии кэннэ олох оннугар түспүтүн кэннэ, Дьокуускай куоракка культпросвекка үөрэнэн, библиотекарь идэтин баһылаабыт. 1954 с. үөрэбин бүтэрэн, маннай I Дьөппөнгө, онтон Покровскайга библиотекаҕа 10 сыл отдел салайааччытынан үлэлээбит. Библиотека эйгэтигэр сынньаланна тахсыар диэри үлэлээбит.

Евдокия Гаврильевна ССРС култууратын туйгуна, ССРС култууратын министерствотын «Үчүгэй үлэтин иһин» диэн бэлиэлээх, онтон да атын үгүс грамоталарынан наҕараадалааммыт. 2014 с. Хангалас улууһун «Трудовая Слава земли Хангаласской» диэн сэрии уонна тыыл ветераннара, араас үлэбэ үрдүк көрдөрүүлээх үлэһиттэр тустарынан кинигэтигэр Евдокия Гаврильевна көмүс аата киирбит.

Павлов Николай Леонтьевич

Родился 15 июля 1931 г. в с. Улахан-Ан Орджоникидзевского района. В начале войны, в 1941 г., семья переехала в Покровск, здесь работали на кирпичном заводе. В 1942 г. скончалась мать, а затем и отец. Они с братом остались одни, когда брат закончил школу, переехали в г. Якутск.

Брат, получив повестку в армию, сдал Николая в городской детский приемник. Спустя месяц, его направили в Марху, а через год попал в Синский детский дом. После детдома, в 16 лет, стал работать водовозом в колхозе, а летом работали на сенокосе по 15 часов в день. В колхозе проработал 2 года, с 1946 г. по 1948 г. Затем, с 1948 г. по 1951 г., стал работать в городе Якутске, в артели «Тайга» лесорубом.

С 1951 г. по 1954 г. служил в городе Комсомольск-на-Амуре в зенитных войсках, в артиллерии. После армии 10 лет проработал оператором в Главпочтамте. В 1969 г. поступил учеником костореза в городской промкомбинат. Когда в 1970 г. открылась фабрика «Сардаана», он стал там работать косторезом. Общий трудовой стаж на фабрике «Сардаана» составляет 23 года.

За период работы неоднократно получал почетные грамоты, премии, был ударником коммунистического труда. За выполнение пятилетнего плана был удостоен правительственной награды – медалью «За доблесть».

Широких Анна Петровна

Мин 1935 с. кулун тутар 15 күнүгэр I Маалтааны нэһилиэгэр төрөөбүтүм. Аҕам Широких Петр Семенович. Ийэм Широких Марина Дмитриевна, миигин күн сиригэр көрдөрөөт, аҕыйах күнүнэн бу күн сириттэн букатыннаахтык күрэммит.

1941 с. үлэни кыайар эдэркээн дьоммут сэриигэ ынырыллыбыттара, ол иһин оҕолор улахан дьонно колхуос үлэтигэр көмөлөһөллөрө. Мин бэйэбин кытта саастыы оҕолору кытта оҕуруокка үлэлиир этим: уу таһыы, кутуу, сыыс оту үргээһин, буор көбүтүү. Сарсыарда эрдэттэн киэһэ хойукка диэри бу биһиги сүрүн үлэбит буолара. Өрүүтүн аччык сылдыарбыт, ол да буоллар «Кыайыы туһугар!» диэн туран, сылайары умнан үлэлиирбит.

Сэрии кэммэ олохпут тутта тупсубатаҕа, ыарахан этэ. Үлэ күөстүү оргуйара. Баартыйа ылыммыт 5 сыллаах былаанын толорорго тугу барытын умнан туран үлэлиирбит. Илиибин үлэттэн араарбакка үтүө суобастаахтык 25 сыл устата ыанньыксытынан үлэлээбитим. 1976 с. үлэлии сылдьан дэһнэнэн уурайбытым.

1990 с. ыла көрбөттөр уопастыбаларыгар турабын. Салалта ытар тэрээһиннэригэр кыабым тийэринэн кыттабын.

XXI. ЧУРАПЧИНСКИЙ УЛУС

Илларионова Татьяна Васильевна

Мин 1926 с. Кындал нэһилиэгэр төрөөбүтүм. 1930 с. 4 саастаахпар ийэм өлбүтэ, онтон ыла ыалтан ыалга сылдыбытым, аҕам таһаҕас тиэйэ онно-манна барар этэ. 1942 с. Хатылы 4 кылаастаах оскуолатын бүтэрбитим. 1942 с. балаҕан ыйын 19 күнүгэр хоту көһөрүүгэ биһиги дьиэттэн 5 буолан барбыппыт. Бэстээххэ дылы нэдиэлэ устата оҕуһунан айаннаан тийбиппит, 2 ынахтаах этибит, онтон биирин эрэ ылбыппыт, биир ынахпыт сүппүт этэ. Айаннаан иһэн алааска хоммуппут, икки сылгыны өлөрөн сиэбиппит.

Бэстээххэ тийбиппит, дьон бөҕө баара, кутаа уот оттубуттар этэ. Биһиги биир сиргэ 120 киһи буолан тохтообуппут, кыра оҕолоохтор оҕолорун талах үрдүгэр суулаан утуталлар этэ. Биһиги тонортон, аччыктыыртан ордон, утуйарбытын да өйдөөбөппүн, кутаа аттыттан арахпат этибит. Онтон дьэ нэдиэлэ буолан баран Кэбээйи борохуота кэлбитэ. Тутан ылар куобахтаах, баһан ылар балыктаах, быйаннаах дойдуга барабыт диэбиттэрэ. Дьэ, биһиги, оҕолор, тото аһыахпыт диэн үөрэр этибит, оттон дьоммут ытаһар этилэр. Айанныырбытыгар тимир баржаҕа киллэрбиттэрэ, түүннэри-күннэри айаннаабыппыт, наһаа тымныы этэ. Хас күн айаннаабыппытын билбэппин, борохуот иһигэр

Уйбаан Соловьев ийэтинээн иккиэн ыалдьан, аччыктаан тонон өлбүттэрэ. Мантан ыла өлүү сафаламмыта.

Хатырык Хомото диэн ким да, туох да үктэммитэх, сылдыбатах сиригэр «Кыһыл сиэмэ» колкуостар түһүн диэбиттэрэ. Ыас харананан көрдөөн-көрдөөн, хотон дьардыаматын булбуппут, онно кыра оҕолоохтору, кырдыаҕастары укпуттара. 4-5 хоммуппут, кыстык хаарбыт түспүтэ. Онтон аттаах-оҕустаах олохтоохтор кэлэн көһөрбүттэрэ. Сүөһүлэрбит кэннибититтэн кэлбиттэрэ.

Ньидьили күөл үрдүгэр Арыктаах диэн сиргэ «Ыччат күүһэ» колкуоска, дьэ, алдьархайдаахтык аччыктаан, быстаран олорор сиргэ тийбиппит. Онно хас биирдии олохтоох ыалга күүстэринэн дьону укпуттара. Мин аҕам иккиэ буолан кыттыһан кыра балаҕаны онорбуттара. Биһиги, икки оҕолоох ыал, Үстүүнэбэ диэн тулаайах дьахтары дьукаах ылбыппыт. Аспыт суох этэ, сүөһү сутаан өллөбүнэ, ол этин, тириитин киилэнэн түнэтэллэр этэ, бэс сутукатын туустаах ууга буһарбыт. Ол саас 3 саастаах балтыбыт аччыктаан өлбүтэ. Мин икки таайым өлбүттэрэ. Өлбүт дьону кыһын сатаан харайбакка, балаҕанга мунһаллар этэ...

Олунньу ыйтан Үстүүнэп Дьөгүөр диэн уолу кытта миигин интернакка укпуттара, онон өрүһүллүбүтүм буолуо. 4 кылааска иккистээн үөрэммитим, онтон саас балыкка барбыппыт. Сатаан бултаабакка, балыгы ылбакка, улахан хоргуйууну көрсүбүппүт. Онтон биһигини, 3 оҕону, төттөрү дьииэбитигэр ыыппыттара.

Кыһынын дьонум фермаҕа үлэлээбиттэрэ, мин онно көмөлөһөр эгим. Аҕабыт олохтоохтору кытта билсэн, сыа балык аҕалан син аһатар этэ. Үлэһиттэргэ 3 кг бурдук биэрэллэрэ. Биһиги 3 буолан 9 кг ылар этибит.

Саас сорох дьон көспүттэрэ, аҕам сүөһү биригэдьиирэ буолан, биһиги 30-ча сүөһүнү үүрэн, сириэн сатыы барбыппыт. Түһэр ардаҕы, хаһыны үрдүбүтүгэр түһэрэн, ый курдук айаннаан, балаҕан ыйын бүтүүтэ дойдубутун булбуппут. Онтон ыла 1988 с. диэри санныбытыттан үлэ түспэтэҕэ. Кыайыгас, үлэһит буолан, ситиһиилээх буоларым. Нэһилиэккэ 4 төгүл, оройуонна 1 төгүл депутатынан талыллан үлэлээбитим.

Оройуонна бастакынан сүөһү, саһыл көрүүтүгэр рекорду олохтообутум. 1973 с. «Үлэ Кыһыл Знамята» орденынан наҕараадалаппытым. Үлэ бэтэрээнэ, коммунистическай үлэ ударнига буолбутум, Кыайы үбүлүөһүнэй мэтээллэринэн, Россия, пятилетка знактарынан, көһөрүллүү мэтээлинэн, Саха АССР, райком, райсовет грамоталарынан наҕараадалаппытым.

1952 с. кэргэн тахсан, 7 оҕоломмутум. 30-тан тахса сиэннээхпин, онон толору дьоллоох эмээхсиммин.

Феофанов Егор Михайлович

Сэри сааланар сылыгар 6 саастаах оҕо этим. Ыарахан кэмнэр этэ. Үлэни кыайар эр дьон бары Аармыйаҕа ынгырыллан барбыттара. Колхуоска оҕонньор, эмээхсин, оҕо-уруу үлэлиирэ. Оҕолор улахан дьону кытта тэннэ үлэлиирбит. Ол курдук, мин 8 сааспыттан саас ыһыы үлэтигэр

үлэлээбитим, сайын окко оҕус сиэппитим. Сарсыарда күн кылайа тахсыыта турарбыт. Киэһэ күн киирбитин кэннэ бааһынаттан тахсарбыт.

Сэри сылларыгар уоттаах кураан күннэр буолбуттара. Ордук биһиэхэ, Чурапчыга, халлаантан хаапшыла да ардах түспэтэ, алаастар кубарыччы хатан, күөллэр уолан хаалбыттара. Онуоха эбии аһына үөн үөскээн, оту-маһы кубарыччы салаан кэбиспитэ. Ол кэмнэ мин дьонум биир ынахтаахтарын эспэтэхтэрэ. Олус үлэһит дьон этэ. Аҕам дулҕа отун сэлээн, күөл хомуһун баайан, хатыны охторон, лабаатын тоноон ылан, былах хаһаанара. Онтон ийэм миигин, 6-7 саастаах оҕону, батыһыннара сылдьан, хара тыаҕа үүммүт кучу оту сиэргэнэн быһан чөмөхтөөн иһэрэ. Ону мин сыарҕа сылдьар сиригэр көтөбөн таһааран иһэрим. Олус сыралаах, ыарахан үлэ этэ. Ол курдук бары көмөлөөн, биир ынахпытын сыл таһаарарбыт.

Ыам ыйын 9 күнүн мин бааһынаҕа сир хорута сылдьан көрсүбүтүм. Сэбиэппит бэрэссэдээтэлэ Сергеев Николай Романович ынгыыр атынан ойутан кэлэн

биллэрбитэ. Ол киэһэ дэриэбинэбэ митинг буолла. Сүөһү өлөрөн буһарбыттар этэ. Бу билинээннэ диэри онтон ордук минньигэс эти сии, миини иһэ иликпин! Кырдыаҕас саастаахтар ыллаабыттара-туойбуттара, оһуохайдаабыттара. Билиги, оҕолор, түүннэри оонньообуспут.

Мин 10 саасын туолан баран Уорба алын оскуолатын 1 кылааһыгар үөрэнэ киирбитим. Кылааспар «кырдыаҕастара» мин этим: сэрии кэмигэр дьонум миигин хоргуйуо-сутуо диэн оскуолаҕа биэрбэтэхтэр этэ. Кэлин син үөрэнэн, Иркутскайга физкультурнай техникуму бүтэрбитим уонна олохпун спорт эйгэтигэр анаабытым. Билигин бочуоттаах сынньаланна олоробун.

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие.....	3
-------------------------	----------

I. Город Якутск

Адамова Матрена Николаевна.....	5
Алексеева Татьяна Николаевна.....	6
Афанасьева Наталья Федоровна.....	8
Белых Афанасий Семенович.....	10
Борисова Мария Егоровна.....	11
Бочковская Светлана Всеволодовна.....	14
Еремеева Анна Ивановна.....	15
Захарова Варвара Иннокентьевна.....	17
Константинов Егор Васильевич.....	18
Лбова Нина Ефимовна.....	20
Максимова Александра Михайловна.....	21
Неустроева Татьяна Ивановна.....	24
Николаева Александра Федоровна.....	26
Осипова Мария Васильевна.....	27
Пестрякова Дария Николаевна.....	28
Пономарева Ольга Ивановна.....	29
Попова (Харитоновна) Екатерина Ивановна.....	31
Толстихин Октавий Нестерович.....	32
Ушницкая Варвара Алексеевна.....	34

II. Аллаиховский улус

Дуткина Ульяна Ивановна.....	35
------------------------------	----

III. Амгинский улус

Бушкова Лидия Васильевна.....	37
-------------------------------	----

Максимова Ольга Петровна.....	38
Неустроева Арета Петровна.....	39
Попова Елена Прокопьевна.....	41
Прокопьев Николай Терентьевич.....	42
Сутакова Татьяна Кузьминична.....	43
Федотов Иннокентий Алексеевич.....	45

IV. Булунский улус

Винокурова Татьяна Васильевна.....	46
------------------------------------	----

V. Верхневиллюйский улус

Алексеева Марина Семеновна.....	47
Афанасьева Александра Степановна.....	48
Константинова Мария Игнатьевна.....	49

VI. Верхоянский улус

Дедюкина Мария Георгиевна.....	50
--------------------------------	----

VII. Виллюйский улус

Саввинова Анна Титовна.....	51
Филиппова Евдокия Семеновна.....	52

VIII. Горный улус

Сергеева Варвара Матвеевна.....	53
---------------------------------	----

IX. Жиганский улус

Егорова Елена Дмитриевна.....	55
Кондакова Матрена Михайловна.....	57

X. Кобяйский улус

Азаров Григорий Алексеевич.....	59
Иванова Евдокия Гаврильевна.....	60
Семенов Петр Николаевич.....	62

XI. Ленкий улус

Ларионова Христина Гаврильевна.....	65
-------------------------------------	----

XII. Мегино-Кангаласский улус

Аргунов Василий Трофимович.....	66
Борисов Егор Иванович.....	67
Васильев Николай Герасимович.....	68
Говорова Акулина Лукинична.....	69
Кузьмин Афанасий Афанасьевич.....	71
Ларионова Екатерина Михайловна.....	72
Матвеева Александра Ивановна.....	73
Сергеев Дмитрий Григорьевич.....	76
Слободчикова Валентина Петровна.....	77
Слободчикова Мария Павловна.....	80
Стручков Иван Егорович.....	82
Тимофеева Мотрена Макаровна.....	83
Шестаков Михаил Петрович.....	85
Шишигина Мотрена Евдокимовна.....	86

XIII. Мирнинский улус

Бугашеева Мария Николаевна.....	88
Константинова Елизавета Никифоровна.....	90

XIV. Намский улус

Винокурова Евдокия Дороеевна.....	92
Колесова Евдокия Павловна.....	93
Собакин Егор Кириллович.....	94
Старостина Харитина Кононовна.....	96

XV. Нюрбинский улус

Акимова Мария Федоровна.....	97
Антонов Николай Прокопьевич.....	99
Иванов Иван Кириллович.....	100
Иванова Мария Яковлевна.....	102
Сидоров Иван Николаевич.....	104
Степанов Сергей Тарасович.....	105

XVI. Олекминский улус

Алексеева Елизавета Николаевна.....	106
Нутчина Мария Александровна.....	107

XVII. Сунтарский улус

Алексеева Парасковья Васильевна.....	108
Афанасьев Иван Саввич.....	110
Егоров Василий Петрович.....	111
Макаров Данил Семенович.....	112
Михайлова Марфа Ивановна.....	114
Осипов Гаврил Прокопьевич.....	115
Попова Ульяна Васильевна.....	117
Степанова Мария Дмитриевна.....	120
Тихонов Егор Федотович.....	122

XVIII. Таттинский улус

Аржаков Алексей Харитонович.....	124
Винокуров Иннокентий Давыдович.....	125
Неонохова Евдокия Кузьминична.....	126

XIX. Усть-Алданский улус

Аммосов Егор Семенович.....	127
Бурцева Мария Афанасьевна.....	129
Копырина Елена Ивановна.....	130
Охлопков Михаил Николаевич.....	132

XX. Хангаласский улус

Васильева Евдокия Саввична.....	133
Леханова (Лиханова) Мария Петровна.....	134
Максимов Петр Михайлович.....	136
Никифорова Евдокия Гаврильевна.....	138
Павлов Николай Леонтьевич.....	140
Широких Анна Петровна.....	141

XXI. Чурапчинский улус

Илларионова Татьяна Васильевна.....	142
Феофанов Егор Михайлович.....	145

